

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:

a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség tagjai:

BOGNÁR DEZSŐ, DOMONKOS OTTO, FARKAS IMRE, GOLLNHOFER SÁNDOR, HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, NYESŐ IMRE

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Hárs József: A Soproni Ünnepi hetek előzményei* I. rész

Hárs József: A Soproni Ünnepi hetek előzményei:

[\(1\)](#)I. rész

1. Ezerkilencszázhuszonkilenc őszén, Győri Hét címen, szervezkedésbe kezdett Győr Baráti Köre. A meghirdetett eseménysorozat lényege „... a város szellemi életének, szellemi képességének, speciális kultúrájának seregszemléje”. Programját akár ma is vállalhatnánk: a múlt és a jelen tárgyainak bemutatásától, az ipar és kereskedelem napjától, zenei megmozdulásokig, tudományos előadásoktól sportversenyekig minden ma megszokott rendezvény helyet kapott benne. Az előkészületek csúcán az egész város összefogásáról cikkeztek, s az ünnepek két-háromévenkénti megismétlésére számítottak. A szép terv azonban, a korra jellemző szalmalángos lelkesedés elmúltával, rövidesen lekerült a napirendről.¹⁽²⁾

Érthető a Gy. H. cikkírójának nosztalgiája, mikor Ünnepi Játékok Sopronban címmel számol be a sokszor szidott, máskor irigyelt szomszéd 1932. szept. 3–11-ig megvalósítandó kezdeményezéséről,²⁽³⁾ amelyre már az akkor újdonságszámba menő filléres vonatokat is lekötötték. Negyedikére hármat, nyolcadikára négyet és tizenegyedikére ötöt. Mivel néhány nappal előbb vált véglegessé a rendezvény dátuma, feltételezhetjük, hogy az átstilizált hír eredetijét a rendező küldte be a szerkesztőségbe. (Így jártak el pl. a szegediek is. Fennmaradt egy 1935. aug. 13-ról keltezett sokszorosított hír-fogalmazványuk, szíves felhasználásra, magyar nyelven, az Oe. Ztg.-nak címezve, ld. Soproni Liszt Ferenc Múzeum, Thier-anyag: Soproni Zeneegyesület feliratú dobozát). Vajon mi volt ez?

Parragi jegyzi le a Svm.-ben 1932. szept. 4-én, hogy pár évvel azelőtt „néhány örökös soproni tervkovácsolónak” az az ötlete támadt, hogy elő kellene adni Haydn oratóriumát, A Teremtést, a Városház téren. A terv megvalósításába csak egy ember mert belefogni: Kóh Ferenc, a fáradhatatlan rendező és

énekes, nemkülönben: igen dícsért szőlősgazda (ekkoriban édesanyjánál lakik Templom u. 16. sz. alatt, életrajzát ld. SSz. 1961, 268–269.). Persze nem minden előzmény nélkül. Sikerekkel és fiaskókkal a háta mögött.

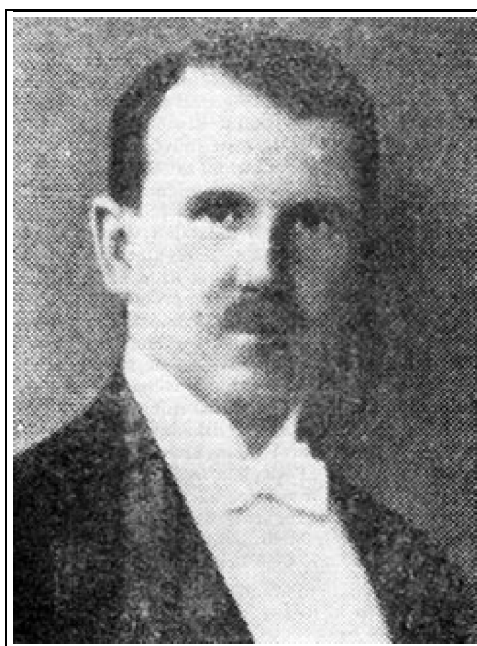
Az ő rendezése volt, a beharangozó cikk stílusából és saját későbbi nyilatkozatából (S. H. 1932. jún. 19.) következtethetően, az 1928. aug. 19-én, vasárnap [98](#)este 9 órára meghirdetett, de „súlyos akadályok miatt ... végleg” elmaradt nemzetközi tűzijáték, amely Niagara-zuhaton, pálmaágon és glórián kívül még monstre hangversenyt is ígért a Panoráma útra invitált közönség számára, 3–1 P-s áron. (A sorrend érdekes reklámfogás: rangot ad egy rendezvénynek a magasabb belépődíj, rögtön utána azonban megnyugtat a könnyebben kifizethető alacsonyabb. Ne feledjük: 1 P a menü ára kisebb vendéglőkben.) A soproni egyesített zenekarok és a hazai, valamint külföldi pirotechnikai cégek produkciójára elővételtben 20% engedménnyel lehetett jegyet vásárolni a „dohánytőzsdékben, papírkereskedésekben és cukrászdákban”, de mozgó jegyárusok is lehettek, legalábbis erre utal az elmaradást bejelentő hír egyik mondata.[3\(4\)](#)

Még tmem annyira Kóh, hanem inkább Struglitz József karnagy (1892–1956, SSz. 1956, 383–385) érdeme a Soproni templomi ének- és zenekar megalakulása 1929-ben. Ez az együttes a S. H. 1929. okt. 13-án kelt tudósítása szerint városunk vezetőinek védnöksége alatt kezdte működését. (Nem szünetetve meg az 1906 óta ugyanabban a munkakörben tevékenykedő kis létszámú Concordia férfikart, melynek hosszabb idő óta ugyancsak Struglitz volt a vezetője. A hajdani üvegesinas 1919. ápr. 1-től dolgozott az egyháznak, 1923. dec. 4-én tette le a kántori vizsgát, 1925. jan. 31-én választották meg karnagynak, a város mint kegyúr az 1932. dec. 14-i 169. sz. közgyűlési határozattal vállalta át járandóságainak fizetését, s a XI. fizetési osztályba sorolta. A határozatban Struglitz működésének egyhangú elismerése tükröződik.) Általában a Szent Mihály-, illetve a Dóm-templom egyházi szertartásain szerepelt, majd hamarosan önálló, nagy feladatokra is vállalkozott.

Kóh évekig az énekkar (nem bejegyzett egyesület!) ügyvezetője és egyik szólistája volt, míg össze nem különbözött Struglitzékkal. Volt valami homok- és kavicsbánya telepengedély-ügyük már 1934-ben (polgm. iratok 8182, 9005/1934.), majd 1936-ban (egy kihágás, polgm. iratok 1074/1936.) és 1938–39-ben (polgm. iratok 22 868/938. és 2964/939.) Ilyen háttér előtt talán nem váratlan Kóh cikke a S. H. 1938. ápr. 26-i számában: „Ez így nem mehet tovább, szakképzett vezetőt a katolikus egyházzene élére”. A válasz uo. ápr. 27-én jelent meg Bűrchner prépost és Borsitzky kanonok aláírásával. Megütközéssel olvasták Kóh támadását, mert addig semmi panasz se volt az énekkar működése ellen, nem zavarta ezt a Szent Mihály-templom és a Dóm szertartásrendje sem. „Nagyon sajnáljuk, hogy Kóh Ferenc úr egy idő óta elvonta tőle közreműködését...”[4\(5\)](#)

Az énekkar tagjait volt honnan válogatni. Jellemző a kor zene- és énekkultúrájára, hogy a tősgyökeres, de távolról sem csak a szűk vezető rétegbe sorolható helybéli famíliák némelyikének – a Gálos (Grasl), Mollay, Mühl, Thier családok példák erre – szinte valamennyi felnőtt tagja aktívan muzsikált. [99](#)Érdekes a Thier család szereplése. Thier Antal zenetanító (szül. 1879), T. Ferenc karnagy (szül. 1910), T. Károly hegedűs (szül. 1905), T. Róbert Károly (szül. 1889) ugyancsak hegedűs e korszakban együtt kamatoztatják zenei tudásukat, amelyet mind magánúton szereztek. A listáról hiányzik T. László (1898–1960), aki a némafilmek korában a Városi Mozi zongoristája volt (SSz. 1960, 374–376.). Mühlék kamarazenéléséről ld. SSz. 1977, 352. A Struglitz-cal rokonságban lévő Mollay családról: „Mollay Irma, Anna és Tilda (valamint Buresch–Barlai Lajosné Mollay Lujza) a nagynénjeim, édesapám testvérei voltak. A Zeneegyesületben is, a Szent Mihály-templom énekkarában is rendszeresen énekeltek (az utóbbiban még nagyapám, M. János és jómagam is énekeltem, amíg Sopronban voltam)”. Így emlékezik vissza Mollay

Károly (1982. márc. 16.). A Buresch-féle zeneiskoláról ld. a SSz. 1960, 375. lapját. És végül: egy Gálos ma is tagja a szimfonikus zenekarnak. A harmincas években sűrűn említett Gálos József (tenor), ma temetéseken hallható.[5\(6\)](#)

1. Kóh Ferenc 1934 körül

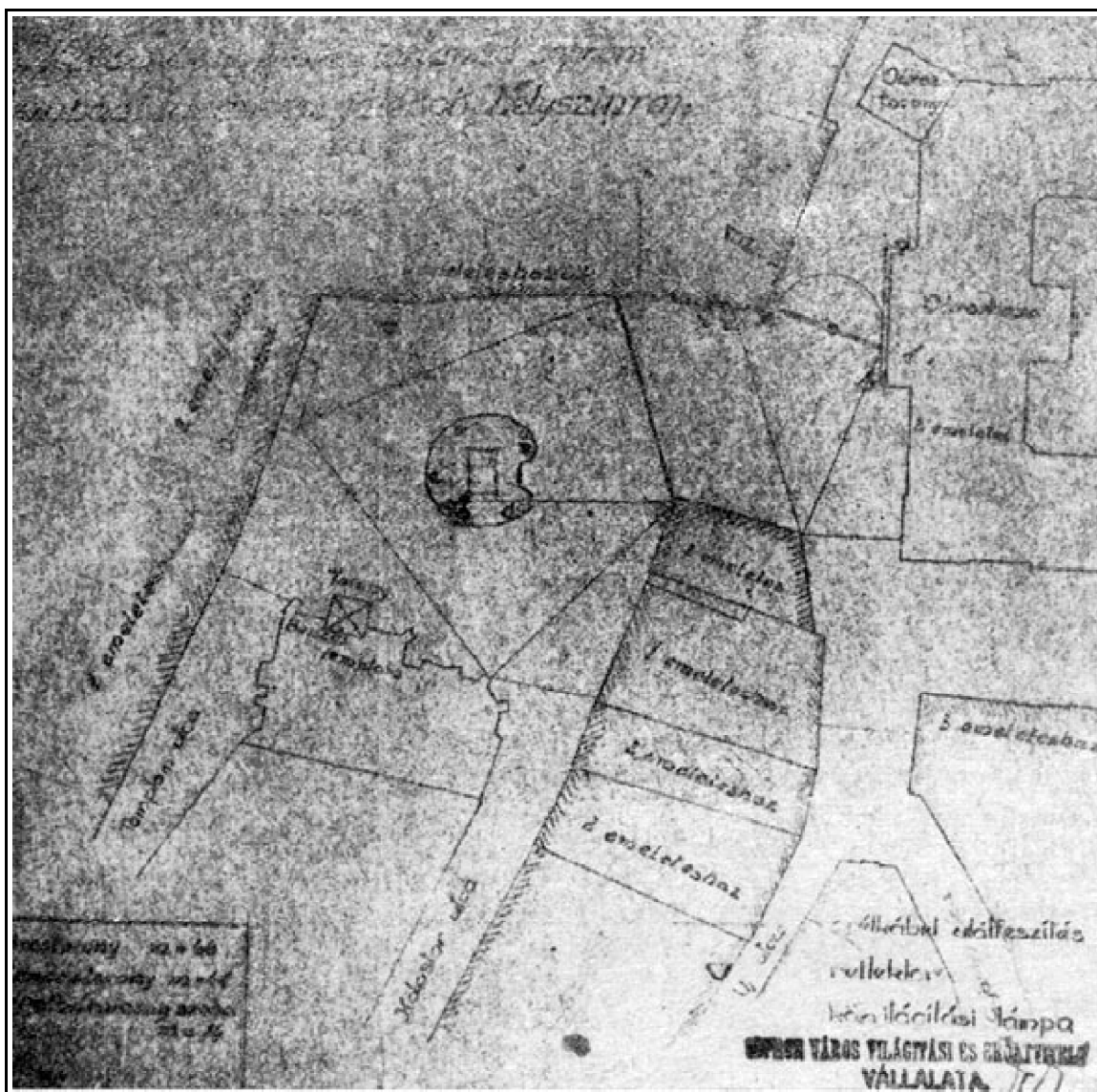
[100](#) Ennek megfelelően sokan fogadták szívesen a szervezett közös éneklés lehetőségét. Erre falun is megvolt az igény. Éppen 1930. ápr. 9-én alakult meg az Országos Magyar Dalosszövetség soproni kerülete, lehetőséget adva Kapuvár, Csorna, Hegykő stb. dalosainak arra, hogy „bokkrétával” vagy anélkül Sopronban lépjenek föl megyei találkozóikon.[6\(7\)](#)

Nem lépett be a szövetségbe a soproni operagárda, ez az új együttes, amely már teljesen Kóh Ferenc műve. A (b. d.) szignó mögött rejtőző Berecz Dezső írja reggeli lapunk Színház című rovatában, 1930. okt. 12-én: „Kétkedve hallottuk ezelőtt két hónappal, hogy Sopronban operagárda alakult, s hogy már készül is a Rigoletto előadására”. A cikk voltaképpen beszámoló erről a telt ház előtt sikeresen lezajlott bemutatkozásról, amelynek mindössze egy fővárosi vendége volt, az Operaház neves hőstenorja: Somló József.[7\(8\)](#)

A mantuai csapszék díszletei közül a Gambrinus éttermébe mentek át a szereplők, s vacsora közben terveket szövögettek béreltsorozatról, vendégszereplésekről. Farsangon A sevillai borbélyt, később a Hunyadi Lászlót szerették volna színre vinni, s Verdi és Rossini művével vidéki turnéra indultak volna. Sajnos azonban a közeli Győr színháza tűzveszélyes, a szombathelyit éppen lebontották – nyilatkozták fehér asztal mellől –, itt Székesfehérvár, Kaposvár, Pécs „stb.” szintén szóba került. Dehát az amatőr társulatot itthonról kimozdítani még akkor is nagy feladat lett volna, ha az említett városok színészei örömmel fogadják hívatlan vetélytársaikat. Hogy mit jelentett betörni mások „vadászterületére”, lemérhetjük azon az indulatos cikken, amelyet egy Blau Miklós nevezetű visegrádi polgár próbálkozása ellenében jelentettek meg a S. H. 1934. aug. 3-i számában. Goldmark szabadtéri megünneplése Sopronban? A „város semmi szín alatt nem fog engedélyt adni” olyan idegen alkalmi rendezéseknek, melyek a színházat

és más városi érdekeket sértenek. A kísérletet visszaverték, mint ahogy ez lett volna a sorsa más városokban is. Persze nemcsak ennek, Kóhéknak sem sikerült a Cigánybáró 1933. júl. 8-i szombathelyi előadására kórusként bekéredzkedniök. Ott is lehettek más érdekek. A szombathelyi Cigánybáróról talán kísérleti léggömbként jelent meg az Oe. Ztg. 1933. jún. 8-i cikke: „Festspiele in Kőszeg und Szombathely”. Júliusban és augusztusban zajlik majd le. „Zur Aufführung gelangen unter Mitwirkung der Oedenburger Operngarde, welche bekanntlich unter der Leitung des Tenoristen Franz Kóh steht, einige Opern, u.a. Der Barbier von Sevilla, Bajazzo und Rigoletto ...” És a másik: a Svm. 1933. jún. 7-én világgá [101](#)kürtöli, hogy a soproni operagárdát Szombathelyre, az ünnepi játékokra hívják vendégszerepelni. A cikk szerint megbeszélés lesz. Szombathely erről azonban mit sem tud: a Berzsenyiről elnevezett megyei könyvtár 1982. nov. 17-én leszögezi: „Ami a soproni Operakórust illeti – a korabeli sajtóban szereplésére nincs utalás”. Helyette a budapesti Városi Színház kórusa működik közre. [8\(9\)](#)

Az 1934. évi bemutatkozást egyelőre csak a Rigoletto ismétlése követte, 1931. ápr. 12-én, most egy Bécsben tanuló, de soproni tenorral, Friedl Józseffel. [9\(10\)](#)

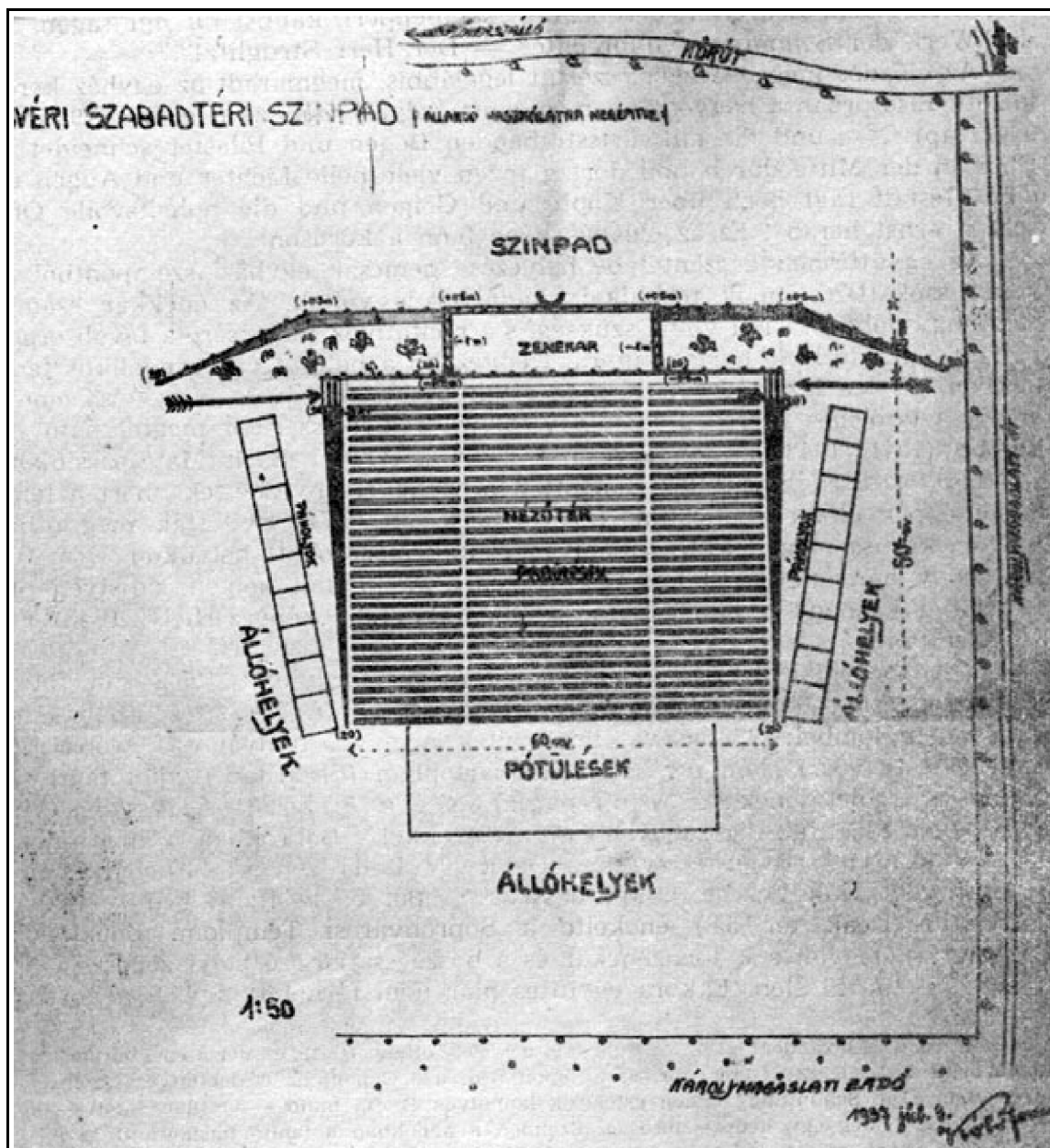
102 Hiába a lelkes éneklés, pénz nélkül sem sorozatot, sem egyre magasabb színvonalat nem lehet biztosítani. Először 1932. jún. 19-én reménykedik Kóh a S. H. nyilvánossága előtt abban, hogy „az illető faktorok nézetei megváltoztak”, s ezentúl már támogatni fogják kezdeményezéseit.

A legsúlyosabb nehézséget mégsem ez, hanem a zenekar megszervezése jelentette. A fennállásának századik évfordulóját ekkoriban ünneplő Zeneegyesület mint ilyen, meglehetősen mereven elzárkózott az olasz operától. Az első áttörés – nem számítva Rossini Tell Vilmosának nyitányát (1941) – jószerint csak a hatvanas években következett be. A leventék vagy a Concordia és a Hadastyán Egylet zenekara fáklyásmenet kíséretére, sőt toronyzenére is alkalmas lehetett (1928. aug. 19-én meg is teszik), de már csak a vonósok hiánya miatt sem vállalkozhattak arra, hogy a zenekari árokba üljenek. Maradt egy szervezett erő: az itt állomásozó 5. gyalogezred zenekara. Ők például az 1929–30-i szezonban is több szimfonikus hangversenyt adtak Dillmann Antal vezényletével, s ez nemcsak fúvószenekari átiratokat jelent. Kissé

testes, de annál mozgékonyabb vezetőjük korábban Ausztria és Magyarország több városában mint színházi karnagy működött, s élt még benne elég vállalkozó kedv.¹⁰⁽¹¹⁾

Ez a zenekar azonban túlságosan kis létszámú volt Kóh nagyratörő terveihez képest. Megmutatkozott ez már A Teremtés Struglitz vezényelte 1930. évi előadásán. Hetekkel az ápr. 6-i hangverseny előtt keretes hirdetésben olvasható, hogy a szereplők „a Sopronvárosi Templomi Énekkar *kibővített* [kiemelés tőlem] ének- és zenekara és az 5. honvédgyalozezred teljes zenekara”. Jegyeket a könyvkereskedések árultak, de – az előadás napján – a helyszínen is lehetett vásárolni a német nyelvű szöveggel együtt. A Schwarz-könyvesbolt kirakatában (akkor Várkerület 67., ma Lenin krt. 68.) Thier László Haydn-, Mozart- és Beethoven-emlékeket állított ki saját gyűjteményéből. A S. H. nem mulasztja el figyelmeztetni a kellően előkészített közönséget arra, hogy „az ülőhelyeket jóval 5 előtt elfoglalni szíveskedjenek”, mert a kezdés után a templom ajtajait lezárják.

F. Gy.-nek (Flórián György?, vö. Soproni Füzetek '80, 183.) a S. H.-ban előadók közül „Fleischhacker Fanny gyönyörű csengésű szopránja (Gábriel), 1930. ápr. 9-én, szerdán az első lapon közölt kritikája szerint kiemelkedett az nagyszerűen álltak meg helyüket Buresch [A]lajosné (Éva),¹¹⁽¹²⁾ Kóh Ferenc kellemes hangú tenorista (Uriel), Roisz Károly¹²⁽¹³⁾ (Ráfael) és vitéz Szakváry Károly (Ádám) jeles basszisták. A rossz idő ellenére a hallgatóság a templomot teljesen megtöltötte ...” A rossz idő részben a –3 fok körüli éjszakai fagyokat, részben éppen a vasárnapi esemény reggelétől másnapig tartó nagy esőzést jelentette.¹³⁽¹⁴⁾ (A nem fűthető templomban a szereplőknek és a közönségnek ez **103**egyaránt nagy megpróbáltatás.) Mégis jó kellett, hogy legyen az előadás, mert a kritikus további hasonlókra bíztat, s már az egyik kétórás próba fültanúja is telve van lelkesedéssel.¹⁴⁽¹⁵⁾

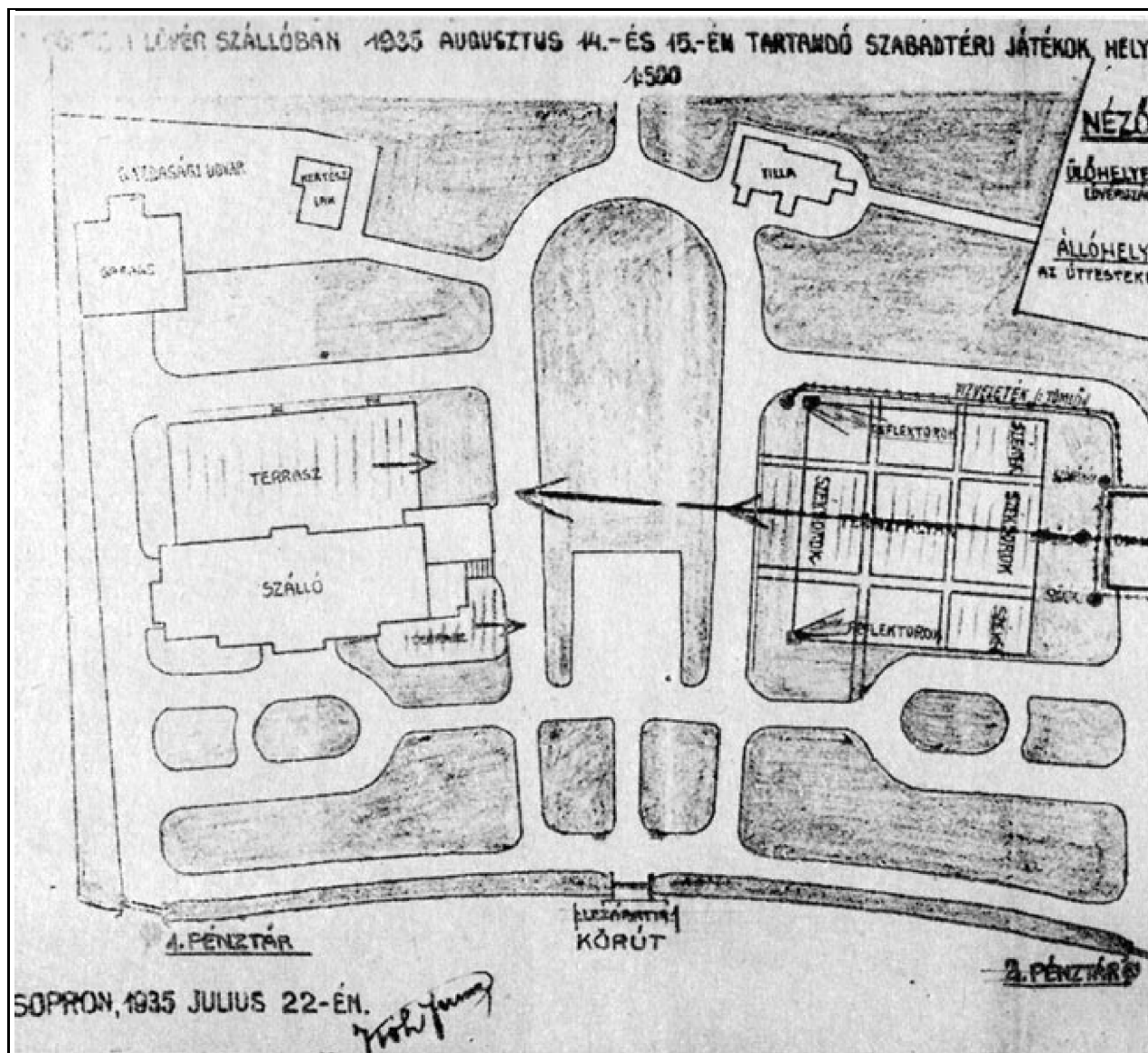

Ezt bizonyítja Kárpáti Sándornak az Oe. Ztg.-ban megjelentetett szakszerű és tárgyilagos cikke, amelyben „fast restlose Wiedergabe” (majdnem maradéktalan visszaadás)-ról ír (1930. ápr. 9.). A karnagyról mint figyelemre méltó zeneiséggel megáldott östehetségről főként azt állapítja meg, hogy együttesének tántoríthatatlanul célratörő vezetője, aki a partitúra legszövevényesebb részeinek megszólaltatásakor is magától értetődő biztonsággal int be kórusnak, szólistáknak, zenekarnak egyaránt. Igaz, a bemutatót háromhavi komoly felkészülés 104előzte meg, s végül is mindenki tehetsége legjavát nyújthatta. Annak ellenére, hogy a főpróba előző délután volt, 50 filléres helyárrakkal, az előadásra minden ülőhely elkelt, az állóhelyek nagyrésze szintén. A rendezőség már azon gondolkodott, hogy pótszékeket állít be. A nagy esemény társadalmi visszhangjára jellemző az a kis anekdóta, amit R. B. (Rudolf Becht = Becht Rezső?)

jegyzett föl ugyanebben a számban: „Noch etwas Liebes. In diesen Tagen fragt ein Lehrer in der Schule: Na Pepperl, kannst du mir sagen, wer das Werk der Schöpfung vollbrachte? – Der Herr Struglitz!”¹⁵⁽¹⁶⁾

Az előadás még, szándéka szerint legalábbis, megmaradt az egyház keretei között. Elsősorban a hagyomány megszabta helyről van szó (Oe. Ztg. 1930. ápr. 9. 3. lap): „... und die aufwärtsstrebenden Bogen und Pilaster schneidet der Chor in der Mitte durch und dort glänzen viele helle Lichter und Augen und eine Gestalt ragt hoch über Köpfe und Geigen und die hoheitsvolle Orgel schaut ernst herab”. Ez az előadás képe fenn a kóruson.

Az együttesnek a szentélybe helyezése nemcsak egyházi szempontból lett volna szokatlan, annak technikai akadályai is voltak. Az énekkar számára elég nagy dobogóra lett volna szükség, s a recitativók kísérésére a távoli orgona helyett a hordozható harmóniumra. Kedvezőbb a helyzet az evangélikus templomban, ahol a lezárt orgonarész az ajtók kitámasztásával, s az első emeleti erkély tetszőleges mértékű igénybevételével félkaréjszerűen megtoldható. Ezt később (1941, 1942) a Zeneegyesület ki is használta Bach Máté-passiójának előadásakor. Struglitzék 1930-ban ott nem hangversenyezhetek, mert a templomot éppen akkor renoválták (csak ősszel, okt. 5-én, nyitották meg újból). A Dóm kórusa még kisebb; inkább maradtak megszokott helyükön. Nem tudjuk, hogy hányan szorongtak fenn a zenélésre kijelölt helyen, de ilyen produkciót a karnagy a háború után is (nem kevésbé kényszerhelyzetben) rendezett ottan.¹⁶⁽¹⁷⁾

2. A soproniak Haydn születésének 200. évfordulóját 1932. jún. 11-én, szombaton este 8 órakor (a meghívó szerint 12-én!) A Teremtés újbóli, Szent Mihály-templombeli előadásával ünnepelték meg. (A nyilvános főpróba most is előző este volt.) Nem úgy mint Kismartonban (Eisenstadt), ahol márc. 31. (a mester születésének valószínű napja) és ápr. 6. között nagyszabású ünnepségeket tartottak, országos hírvű művészekkel¹⁷⁽¹⁸⁾. Sopronban a háromrészes mű két szoprán szerepét Horváthné Dessewfy Bella zeneiskolai énektanárnő, a tenorszólistát Kóh Ferenc, a két basszus szerepet pedig Roisz Károly magántisztviselő (Deák tér 54.) énekelte a Sopronvárosi Templomi Énekkar, a Concordia-dalegyelet a katonazenekar és a hozzá csatlakozó helyi zenészek, összesen kb. 150 fő élén. Ekkora együttes már nem férhetett úgy el a kóruson, ¹⁰⁵ mint az előző alkalommal; Struglitz karnagy – tudomásunk szerint első ízben – a kivilágított szentélyben helyezte el őket (rajta van a meghívón). Ez a kis lépés a felszentelt hely profán hangversenyteremmé alakítása felé – kezdeményezője talán Kóh Ferenc, az énekkar ügyvezetője –

érzékenyen érintette az egyházat. Borsitzky Oszkár kanonok, annak ellenére, hogy maga is szerepelgető muzsikus, sőt zeneszerző és -tudós, szükségesnek tartotta bevezető előadásában felhívni a „megértő közönség” figyelmét, hogy ne tapsoljanak [106](#)a végén (S. H. 1932, jún. 14.). Ezt még gróf Bethlen Margit, a volt miniszterelnök felesége, se tudja sóhaj nélkül tudomásul venni (Pesti Naplóbeli cikkét idézi a Svm. 1933. ápr. 4-én). Göröngyös út vezet Haydnnek 1982-ben, az evangélikus templomban előadott Harmónia-miséjéig, amelynek utolsó részét, a fergeteges taps hatására, újból eljátszották. (A taps elmaradását igazolják Bach Máté-passiójának 1941. jún. 1-i és 1942. máj. 25-i előadásáról, illetve H-moll miséjének 1944. máj. 14-i bemutatójáról írt beszámolók.)[18\(19\)](#)

Sajnos ezúttal nem volt telt ház, de egyébként olyan jól sikerült a hangverseny, hogy Bauer Nándor tanító, kórustag, a S. H. 1932. jún. 18-i számában javasolja, ismételjék meg szabadtéren, a városháza előtt.

Hiszen éppen ezen munkálkodik Kóh Ferenc. „Megmutatjuk – írja –, hogy Sopron, a zeneváros, saját erejéből is tud Haydn-émlékünnepet rendezni”. Azt szeretné elérni, hogy hivatalos városi rendezvény legyen belőle[19\(20\)](#). A Svm. egyelőre lelkendezik (1932. júl. 7.): „Grandiózus daljátékok lesznek augusztus 14-én és 15-én Sopronban.”. Rossz idő esetén a Szent Mihály-templomban, „ahol 3500 ember elfér”. Ellenvélemény ezúttal a S. H.-ban olvasható „Utazás Haydn, a soproni zeneélet és a szabadtéri előadás körül” címmel (1932. jún. 23.). „Zenebarát” szerint a közönségnek a látványosság kell – pl. elefántok a Hohe Wartén rendezett Aidában –, nem a túlságosan „intim” A Teremtés.

Kóh a polgármesterhez benyújtott első folyamodványában, júl. 12-én, így fogalmaz: „Évekkel ezelőtti próbálgatásunk sok akadályba ütközött, míg végre sikerült ezen nehézségeket leküzdeni és tervünk megvalósítását oly stádiumba hozni, hogy a minden évben rendszeresítendő Soproni Ünnepi Játékok premierjét 1932. augusztus 14. és 15-én megtarthatjuk”. Van mecénásuk (valószínűleg az 1930. évi előadás védnöke, Esterházy Pál herceg), aki „a művészi beállítás” anyagi garanciáját vállalta, így csak a propagandára fordítandó 800–1000 P-t kéri segélyként a várostól.

Kóh a júl. 30-i, szombati összpróbán a kórossal, aug. 2-án a város vezetőivel, 4-én pedig – a sajtó útján – a közönséggel közli, hogy a dátumok helyesbítésére kényszerül: a hónap végén a fővárosban folytatott tárgyalásain kiderült, hogy a MÁV csak szept.-től állíthat be filléres vonatokat.

A törvényhatóság kisgyűlésének aug. 11-én kelt határozata tudomásul veszi, hogy az egyik rendezvényre a polgármester már átengedte a színházat, a kisgyűlés engedélyezi ehhez a színházi kellékek használatát, a térre pedig a városházán nélkülözhető székeket is, a kártérítési kötelezettségek fenntartásával. Hozzájárulnak a szabadtéri események színhelyét környező utcáknak, az előadások tartamára való lezárásához. Az idegen gépjárművek számára „park céljaira” a várkerületi Mária-szobor körüli részt jelölték ki. A város támogatja a játékokat, mégpedig 800 P készpénzsegéllyel, továbbá azzal, hogy vállalja a Városház tér ünnepi kivilágítását és az ezzel kapcsolatos villanszerelési munkákat, de csak 700 P erejéig. Díszítésre ad két fuvar fenyő- és két fuvar zöldgallyat, s kölcsönképpen átenged, a tribün és a pódium felépítésére, [107](#) meghatározott méretű faragott fát és pallót[20\(21\)](#). Ezzel szemben előadásonként 10 P a vigalmi adó, s a tiszta jövedelem egyharmada a város ínségalapját növeli majd. (Az ülésről beszámoló újság dicséri Kóh nagyvonalúságát és áldozatkészségét, hogy erre is gondolt ...) Egyéb felelősséget a város nem vállal, s címerének használatát nem engedélyezi. Érdemes megjegyezni, hogy a polgármester helyett „Azonnal” megjelöléssel az I. ügyosztály vezetője, Heimler, intézkedik. Nyilván nem Thurner tudta nélkül, aki a vállalkozás bizonytalan volta miatt talán nem akart egyértelműbben kiállni mellette. (A polgármesterek máshol is óvatosak voltak.)[21\(22\)](#)

A nyomtatott műsor szerint szept. 3-án, szombaton és másnap, majd a következő hét ünnepnapján, csütörtökön és 11-én, vasárnap az alábbi sűrített program várta a de. 10 óráig Sopronba érkezőket: 1/4 11-től 3/4 11-ig térzene a Háromház téren (az első tervezet, sőt még a 4-i újság előzetese szerint is toronyzene), 11-től Haydn Nelson-miséje a Dómban, szereplői között, a nagy esti produkcióhoz képest annyi változással, hogy a szólókat Kőszegi-Fangh Frida (alt), Micsey Józsa, Kóh és Roisz éneklék.

Eredetileg ez is szabadtéren, a Szentháromság-szobor tövében került volna sorra. Helyszíne körüli zavar még később is kísért, amikor számonkérlik a rendezőségtől, miért nem a karnagy elsődleges munkahelyének számító Szent Mihály templomban tartották meg. Lányi Viktor a S. H. 1932. szept. 8-i száma szerint dicséri a Nelson-miséjét, Parragi viszont úgy tudja, hogy teljesen elmaradt (vlsz. a két utolsó ünnepi napra érte). Délután 4-től 5-ig két Haydn-vonósnégyes előadása lett volna a színházban, erre azonban – az érdeklődés hiánya miatt – nem kerítettek sort. A mise és a színházi hangverseny közötti időt kitöltik az „ebéd, múzeumok; képtárak[?], levéltárak és kiállítások megtekintése, kirándulások és egyéb szórakozások”. Ezek a Sopronban amúgy is meglévő lehetőségek: számba veszi ezeket az Oe. Ztg.-ban, a bécsi filléres utasainak okulására, az Idegenforgalmi Iroda közleménye. Autóbuszkörút és -kirándulás, belvárosi séta, uzsonna a Hatvan-házban, cigányzene az Erzsébet-kertben, jazz a Pannóniában és a buschenschankok ajánlása szerepel ebben. Egy fél mondat – úgy mellesleg – a rákosi kőfejtőre is felhívja a figyelmet, a legfontosabbnak azt tartván felőle, hogy több mint 300 év óta megszakítás nélkül bányásznak benne²²⁽²³⁾.

S végül a legnagyobb esemény, ahogyan a műsor fogalmaz: „szabadtéri monstre hangverseny a Városház téren különleges beállításban és pazar fényhatásokkal”. Ehhez pedig sötétség kellett. Az igaz, hogy a Nap már 3-án is fél hét előtt valamivel nyugodott le, ehhez képest akkor a 8 órai kezdés talán késői, a 4-i és 11-i fél hét órai viszont korainak látszik. Hivatkoznak az idegenekre. ¹⁰⁸Ez annyiban sántít, hogy a bécsi filléres még az előadás vége előtt, fél kilenckor, visszaindult. Egyedül a csütörtöki 7 órai kezdet reális, ebbe viszont feltehetően a magyar rádió illetékesei is beleszóltak, mikor biztosították maguknak a közvetítés jogát.

A műsor első száma háromperces harangzúgás volt, e közben Magyar Imádságot, sőt még ünnepi beszédet is terveztek. A szónok a polgármester lett volna, előzetes megkérdezése nélkül: természetes, hogy nem vállalkozott rá. A Magyar Imádságról sincs többé szó²³⁽²⁴⁾.

A második szám Haydn A Teremtés c. oratóriuma. Szólóit, a korábbi előadással szemben, kettéválasztották (sértődés lesz belőle, jósolja az újság). H. Dessewffy Bella most Dobosné Gröschl-Micsey Józsa budapesti operaénekesnővel²⁴⁽²⁵⁾ osztozik a szopránon, Kóh Ferenc a tenor, Dobos András és Roisz Károly a basszus. A műsorban név szerint felsorolt énekkar 43 tagú szopránszólaból, 25 altból, 20 tenorból és 35 basszusból állt. Wrchovszky Károly feljegyzései szerint valójában 41, 24, 18 és 30, összesen – szólistákkal együtt – 113 jelent meg. (A szólisták a kórus névsorában is szerepelnek. Ma is megtörténik, hogy a lelkesebbje, pl. László Margit, szüneteiben kóruszólamának segít.)

Az aránytalanságok jelzik, amit egyébként az újsághirdetések is megerősítenek, hogy az énekkart önként jelentkezőkből, erre az alkalomra verbuválták (még csak júl. 7-én kezdik a toborzást a S. H.-ban!). Egy másik mód: Wrchovszky gyűjteményében található egy írógéppel sokszorosított levél, amelyet Kóh, „az ünnepi játékok főrendezője”, az Evangélikus Egyházi Énekkarnak címzett, részvétele esetén az esetleges tiszta jövedelem” egyharmadából számarányának megfelelő tiszteletdíjat ígérve. Kóh jelmondata: „Minden művészi vállalkozás alapfeltétele a pontosság!”. Mégis mit találunk az Oe. Ztg. aug. 4-i számában? „Ein langjähriger Sänger” írja, hogy a hetek óta tartó kóruspróbákon nagyobb lelkesedést is tanúsíthatnának a

részvevők. A legutóbbi összpórában 24 szoprán, 18 alt, 12 tenor és csak 10 basszus jelent meg. (vlsz. ez volt az első ilyen jellegű próba, ez is még zenekar nélkül). Így aligha lesz előadás – kesereg. Wrchovszky szerint a megjelentek létszáma 26, 25, 10 és 14 volt. A különbségek talán késésekből, korábbi távozásokból adódnak. Az amatőr [109](#)kórusok szokott betegsége: egyesek azt hiszik, hogy ők már úgyis tudják a szólamukat, felesleges időfecsérlés próbákra járni.[25\(26\)](#)

A némi tiszteletdíj reményével (egyések szerint anélkül) szereplő zenekar felkészüléséről ennyi hírünk sincs. Közülük a műsor (és Galatik Mátyás volt zeneegyesületi tag 1982. máj. 17-i visszaemlékezése) szerint harmincketten a már említett honvédzenekar vonóshangszeren is játszó, valamint fúvós és ütőhangszeres tagjai, míg a vonósszólamok túlnyomó részét a zeneegyesület 36 tagja vállalta. Volt még 6 „fővárosi zenész” erősítésül. (Nem tudjuk, hogy ki és min játszotta a recitativók kíséretét. Cembalo nem volt akkor a városban, a Zeneegyesület zongorát használt helyette. Itt feltételezhetjük, hogy a Szent Mihály-templomból lehozott harmóniumot szólaltatta meg az énekkarban névszerint említett Struglitzné.) Bár Struglitz József „templomi karnagy” kezében a pálca, rendező: Kóh Ferenc. Jegyelővétel nappal a téren (az újságok szerint az Idegenforgalmi Irodában és a könyvkereskedésekben, vidéken a megbízottaknál), este a térre vezető utcák torkolatánál. „Autó-, motor- és kerékpárpark” az akkor még kockaköves Várkerületen, a Mária-szobornál.

A nagy rendezvényre szóló belépődíjakat 4 P-től 50 f-ig állapították meg. A listát a várossal aug. 17-én közölték. Számozott fenntartott helytől székülésekkig, padüléstől oldalt lévő állóhelyekig terjedt a választék. Az egyik újság ablak-páholyról is ír, ennek ára 8–12 P között mozgott, rejtély viszont, hogy ki lehetett az a vendégszerető lakástulajdonos, aki ablakát a szervezők rendelkezésére bocsátotta volna. A középületek közül a templom erre alkalmatlan, a városházáról a színpadnak majdnem csak a háta volt látható. Legfeljebb a vármegyeház jöhetett szóba. Erkélyén a 8-i előadáson ültek is főnemesi vendégek, aligha pénzért.[26\(27\)](#)

Mi is történt hát tulajdonképpen? (A korabeli forrásokon kívül lásd még Nagy Alpár beszámolóját a „Sopron zenei város” c. kiállításról. SSz. 1977, 366.)

Pénteken (2-án) este fél kilenckor utcai ruhás nyilvános főpróbát tartottak a már bevált 50 filléres egységes helyárrakkal, bár világítástechnikailag nem volt még minden rendben. A hűvös idő ellenére összegyűlt kb. ötszáz főnyi közönség (a vártak alig hetede) így is elégedett.

Szombaton, az első előadás reggelén, kéri a rendezőség a téren lévő házak ablakainak feldíszítését. A rendre a 366-os Végváry-cserkészek kiképzett rendőrcsapata vigyázott, ennek ellenére akadtak olyanok, akik eleinte a nézőtér helyett a színpad magas részeit választották ülőhelyül.[27\(28\)](#)

A 12 m magas színpadot a városháza és a Storno-ház közötti részen építették fel. Egyesek szerint jobban a megyeház felé kellett volna fordítani, mások egyenesen a templom előtti térséget tartották volna alkalmasabbnak. A városháza és a színpad között csak akkora helyet hagytak szabadon, hogy a [110](#)gyalogosforgalmat ne akadályozzák. A színpad két sarkán magas deszkatornyok emelkedtek (Berecz Dezső megállapítja, hogy ezek a gyárkéményszerű oszlopok nagyon stílustalanok), s az egész teret zászlódíszbe öltöztették kis három- és négyszögletes nemzeti színű, továbbá a város és a megye színeit viselő zászlócskákkal. Parragi szerint a scenikai rendezés körül súlyos stílushibák történtek. Teljesen elhibázott rendezői ötlet volt a sok lampion és főleg a sok színes zászló. Hasonlóképpen giccses volt a színpadon a felkelő napot ábrázoló korong a maga feketére pingált sugaraival. (Bármilyen csábító is a szombathelyi Varázsfuvola 1964-beli napkorongjával összehasonlítani, ez az egyezés akkor is vak véletlen,

ha ma már tudjuk, hogy Mozarton kívül Haydn szintén szabadkőműves volt. Sopronban viszont Kőh letelepedése óta nem működött szabadkőműves páholy.)

Parragi a kevésbé műveltek előtti kétes sikernek minősíti a sokszínű reflektorfényeket. Az is az előadás stílusának rovására ment, hogy a szólisták és a kórus fehér karingben és szőke („sokaknál lehetetlenül vörös”) parókában léptek föl, közöttük ült a frakkos, zsakettes zenekar (Svm. 1932. szept. 13.). Az egyik kritikus – rosszállóan – fáklyásokról is ír.

A város villamosművének emberei húsz (a vázlaton 13) hatalmas fényszórót (alighanem a színházból) szereltek fel az épületekre és alkalmas helyen felállított oszlopokra. Az előadás előtt és a szünetben bekapcsolt 120 000 gyertyafény erősségű megvilágításról számol be az újság, az előadás közben azonban csak a pódium, a várostorony, a Kecsketemplom tornya és a Szentháromság-szobor kapott (különböző színű) fényt. Hogy valami fogalmunk legyen a fényerőről, hadd álljon itt egy régebbi példa. A Zeller-féle vándor Elektro-Bioskop 1906-ban saját 24 lóerejű villanyfejlesztőjéről beszél hirdetésében. Ezzel 200 izzó- és 8 ívlámpát üzemeltet az 1000 személyes nézőtéren (Soproni Napló 1906. jún. 24.) Lehetséges, hogy 1932-ben a téren agregát működött, ahogy ma is, filmfelvételekkor, találkozhatunk hasonló megoldással.²⁸⁽²⁹⁾

Az időjárás kedvezően alakult – s a főpróbán berekedt Roisz Károlyt kivéve –, a szólisták még bírták hanggal. Hogy a produkció mennyi időt vett igénybe, percnyi pontossággal megállapíthatjuk. Wrchovszky Károly, a Zeneegyesület megbízható krónikása, gyűjteményébe illesztett egy németnyelvű szövegkönyvet, amelyre feljegyezte a jelzett előadás időadatait (ld. a Liszt Ferenc Múzeum kéziratárában). Eszerint a mű első része 8.10-kor kezdődött és 8.52-kor végződött, a második részbe alig két perc múlva fogtak bele; s 9.35-re fejezték be, majd – 15 perc szünet után – 10.40-ig adták elő a harmadik részt, amelyben már Ádám és Éva is szerepel. Ez két óra 15 perces intenzív muzsikálást jelent. Összehasonlításképp: a mű Doráti vezényelte és a kritika szerint teljes előadása a rádióban ismétléskor, tehát „üresjáratok” nélkül, 114 percig tartott (Az 1982. jún. 5-i hangverseny 1982. szept. 19-i ismétlése a „Nagy 111 siker volt!” c. műsorban. Ld. a Rádió és- Televízió Újságban az 1982. szept. 19-i 3. műsorn.).²⁹⁽³⁰⁾

Nincs nyoma annak, hogy az énekkar a szólószámok közben leülhetett volna. A nagy teljesítmény végén a fáradt szereplők és a lelkes közönség jóleső érzéssel tekinthetett föl a szeptemberi csillagos égre. A baj vasárnap következett be.

Dél előtt még kellemes napsütésben adtak térzenét a katonák, élükön természetesen Dillmann Antallal, s a filléreseket vagy különvonatok két-három ezer utasa nagy tömegben lepte el a belváros utcáit, majd később a konventek és a szőlősgazdák borméréseit. Ez utóbbiak tulajdonosai boldogan nyilatkoznak az újságíróknak, hogy még soha sem tapasztaltak ekkora forgalmat. (A Felső-dunántúli Hétfői Újság 1932. szept. 5-én, vlsz. némi túlzással, addig 5000 vendégről tud, ebből kb. 2400 a filléresekkel érkezettek száma.) A monstre hangverseny kezdetére azonban beborult az ég, s esni, majd zuhogni kezdett az eső. A nagyszámú közönség fél óráig várt esernyői alatt, mire a kétségbeesett rendezőség lefújta az előadást, a jegyeket a következő két alkalom valamelyikére érvényesítette, vagy árukat visszafizette. Tette ezt annak ellenére, hogy ázott plakátjain éppúgy, mint a kiadott jegyeken az állt, hogy rossz idő esetén a rendezvényt a Szent Mihály-templomban tartják meg. (Ott, ha szoroson ülnek, egy padban tizen, tehát a középső rész kétszer négyszer négy sorában 320-an, az oldalhajók hosszanti falánál és a kórus alatt még 80-an, legfeljebb 400-an férnek el, állóhelyekkel együtt ezernél nem többen.)

Joggal háborog ezen a S. H. cikkírója, s nem fogadja el a rendezőség érvelését, hogy a 220 főnyi

szereplőgárdát nem tudta elhelyezni (nem is voltak annyian!). Ezt előbb is tudhatták volna, s miért nem vonultak át a színházba? „Nagy hiba volt ez, különösen a filléresvonalak közönségével s a városban tartózkodó budapesti újságírókkal szemben, akik a hangverseny elmaradását zúgolódva vették tudomásul”. Kóh Ferenc mentségére legyen mondva, nagyon pesszimistának kellett volna lennie ahhoz, hogy menedékkül a színházat válassza, ahová akkoriban a rendőrség 846 nézőnél többet nem engedett be, a reméltnek alig harmadát. S akkor még, színpadra is, szentélybe is, dobogó kell a kórusnak. Hordozható pódiumra, majd meglátjuk, jóval később gondol.³⁰⁽³¹⁾

Az Ünnepi Játékok következő napja – 8-a, csütörtök –, ha nem érződik rajta, művészi szempontból, bizonyos kifáradás, az eddigieknél nagyobb hangsúlyt kaphatott volna a kortársak beszámolóiban. Ezen a napon vált ugyanis A Teremtés soproni szabadtéri bemutatója országos üggyé, mégpedig az éter hullámjainak jóvoltából. A S. H.-ban közölt rádióműsor szerint a helyszíni ¹¹²közvetítés hétkor kezdődött és kb. féltízig tartott, Wrchovszky feljegyzéseihez képest negyedórával tovább (ez nem csak műsorszerkesztői óvatosságra utal, hanem egy esetleges bevezető előadás létre is). Az Oe. Ztg. cikkírója hallgatta egy részét, s jónak találta. Csak az egyik templom órájának ütése zavarták este 8-kor. A város vezetősége viszont erre az időre leállította a tűztorony ütőszerkezetét. A sajtóban egy a fővárosba szakadt soproni elragadtatott levele tanúsítja a kezdő harangzúgás megtörténtét, s a hangverseny maradandó emlékét. A Soproni Notesz II. évf. 17. számában (1932. szept. 18.) „Pár szó a kritikákról” címen ír arról, hogy tudósítója Pesten hallgatta a közvetítést. A társaság pártatlan tagjai szerint „sokkal jobb ez [...], mint néha az operából közvetített előadások, amelyeket a különböző hatások zavarnak [...]. Ahol csak szóba került, elismerően beszéltek a soproni művészekről”. A dicséreteket olvasva persze azt is figyelembe kell vennünk, hogy akkoriban milyen szűk körre terjedt ki a rádió hatása. Még 1940-ben is csak minden 67. lakosra jutott egy készülék a megyében (és ez jó arány az ország más részeihez viszonyítva), Sopronban magában 1925-ben 195, 1936-ban 2909 db rádió volt üzemképes.

A szólisták közül Micsey Józsa már csak az első részt bírta, a 11-i előadáson erről is le kellett mondania, hogy átadja helyét az addig csupán Évát éneklő H. Dessewffy Bellának. A főpróbán erősen meghült Roisz Károlyt orvosa tiltotta el a szerepléstől. Az utolsó előadás – egyébként is mélyen leszállított helyáron – már nem nyújthatta azt, amit a főpróba adott a közönségnek. Az éles soproni levegő megtette hatását, nem utoljára szabadtéri rendezvényeink történetében.³¹⁽³²⁾

Ennek az utolsó napnak volt még egy érdekessége: valamelyik budapesti filmvállalat hangosfilmre vette (többek között) A Teremtés előadásának egy kis részletét. A szereplőknek délután félőre kellett megjelenniük a Városháza előtt. Valószínűleg ez az összesen 250 m hosszú celluloidszalag volt az első hangosfilmfelvétel Sopronban, s az országban is az elsők közötti. A Sopron Notesz 1932. szept. 18-i számának 5. lapján, Mátray Ferenc felvételén Friedrich Károly egy operatőr társaságában látható a Pannónia melletti ún. Breuerház tetején. A „Filmezik Sopront” címmel közölt szöveg szerint egész nap dolgoztak. Friedrich ötlete volt, hogy híradó készüljön a városról. Ezen látható „ahogy korzózunk, ahogy moziba megyünk, ahogy mulatunk, lefilmezték ennek a városnak a panorámáját, az ünnepi játékokat, mindent”. (A vidék egyetlen mozi lapjának fényképei igen kicsik, a negatívok pedig, bár egészen a legutóbbi időkig megvoltak, beázás következtében egy padláson tönkrementek.) Friedrich ekkor mindössze két éve tényleges vezetője a város tulajdonában ¹¹³lévő Városi Mozinak, ahol 1930 óta vetít angol, majd német hangosfilmeket.³²⁽³³⁾

3. Az Ünnepi Játékok elmúltával egyre többen („a kíváncsiak”) sürgették a gazdasági mérleg nyilvánosságra hozatalát. Kóh késlekedésének egyik oka a várostól kapott faanyag visszaszámaztatása körüli vita volt. Ezt végre úgy rendezték, hogy a Schönherr-malomban (az Anger-rét keleti végében)

raktározta el egy esetleges későbbi felhasználásra gondolva. Erre már a műsorban is találunk célzást: ott a Hunyadi László előadását ígéri a várszerűen kiképzett Előkapuban 1933-ra.

Az elszámolás késedelmének igazi oka azonban az volt, hogy a főrendező – éppen a jövőre való tekintettel – nem akarta beismerni, hogy ráfizetett vállalkozására. Az esőelmosta előadás miatti jövedelemkiesésre hivatkozik dec. 15-én, mikor végre bead a városhoz egy elszámolást (a részletezést tartalmazó eredeti irat egyelőre lappang). Ebben 1198 P 77 fillér deficitet mutat ki. Hogy miért éppen ennyit, az rejtély, hiszen a beadványban szereplő bevétel 3874,10 P-je és a kiadás 4942,87 P-je közötti tényleges különbség 1068 P és 77 fillér.

A nagyközönség csak 1933. febr. 21-én kapja kézhez várva várt csemegéjét: „Az 1932-ik évi soproni ünnepi játékok mérlege. Miért késett az elszámolás közzététele?” – kérdi az alcímben a S. H. újságírója. A nyilvánosságnak szánt válasz a bevezetőben található. Bár a számvevőség felülvizsgálata és jelentése alapján az összeállítást a polgármesteri hivatal 18 286/1932. I. sz. végzésével helyesnek ismerte el, az ígért 800 P segélyről végérvényesen csak most intézkedtek. A 46 bevételi és 264 kiadási tétel summázatát közli a S. H. az 5–6. lapon. Bevétel a főpróbán 290 P (tehát 580 fizető néző), szept. 3-án 995,20 P-t szedtek be, 8-án 1799 P 80 f volt a haszon, de ebben benne foglaltatik a külön nem közölt térítés, amit a rádiótól kaptak. A 11-i hangverseny hogy, hogy nem 533,90 P-t hozott (az összeget nehéz elosztani 50 f-rel, holott ennyibe került a jegy). Iparosok hozzájárulása címen 78 P folyt be, a helyszíni igazolványok önkéntes megváltásáért pedig 42,70 P (ezek az ottlakók szabad közlekedésének biztosítását szolgálták). Tiszteletjegyek fejében mindössze 134,50 P-t könyvelhetett el a rendező, a teljes bevétel tehát 3874,10 P. Megegyezik a már említett beadványban szereplő összeggel.

A kiadások a következőképpen alakultak: anyagi kiadások 715,82 P, dologi kiadások 555,45, pénztárkezelők díja 34,25, ellenőröké 42,-, jegyszédőké 67,- P (igen alacsony járandóságok!). Adminisztratív munkadíjakra 222,47 P-t kellett költeni, fuvarra 133,20-at, míg a reklám- és nyomtatványköltség 806,39 P-t vitt el. Postára 241,53 P-t fizettek. A honoráriumok – külön részletezés nélküli felsorolás szerint – a katonazenekarnak, zenészeknek és magánszereplőknek adott 1631,30 P-vel a legnagyobb kiadást jelentették. Ehhez képest az adók és illetékek 168,08 P-je és az elmaradhatatlan „egyéb” 325,28 P-je igazán kis összeg. A különbség így 1068 P 77 f lenne, de még honnan, honnan nem hozzászámítódik 65 P „honorárium” címén, 120 P kiadások és térítés, 20 P városnak fahasználat (a pódiumra és tribünre adott faragott fa stb. után) 114 és 40 P kamat fejében. A végeredmény, a város segélyének, 800 P-nek levonása után: 513,77 P ráfizetés.

A cikk ezután felsorolja, mi munkát, főként irodait, követelt a rendezvénysorozat. (Huszonegy darab tervezet elkészítése és leírása, egyenként 15 gépírással oldal, 15 db 2–6 oldalas kérvény, 6 db vázlatrajz, 8 helyszínrajz, 6 rajz az építkezési kérvényekhez, 1 nagy magyar falragasz szövegezése, 1 németé ugyancsak, egy négyoldalas meghívó, egy műsor összeállítása, 150 újságcikk megírása [!], 30 db felhívás szövegezése.) 7 ajánlott levél, 21 expressz-, 120 közönséges levél és 12 távirat, 2000 értesítő növelte a posta bevételét. Ezerkétszáz közlekedési igazolványt kellett kiállítani (Wrchovszkyé ma is megvan), „sokezer” belépőjegy egyenként háromszori lebélyegzése, a kótaanyag elkészítése (szólamok lemásolása az új tagok részére), 5525 postai küldemény megcímzése és elkészítése növelte az adminisztrációt. A reklámot 3500 meghívóval és 4000 magyar és német falragasszal szorgalmazták (a fenti adatokból nemigen lehet megállapítani, hogy végül is mi került a postaszekrénybe, s mit osztogattak szórólapként).

A közlemény befejező része: „Az ünnepi játékok adminisztrációs és ügyvitelének lebonyolításához 2040 nappali munkaóra és 320 éjjeli munkaóra volt szükséges. Az ünnepi játékok művészeti részének kitermelése

11 680 munkaórát emésztett fel”. Ezek a számok nyilván nagy hatással voltak a korabeli olvasókra, s legalábbis elismerést váltottak ki egy ember, Kóh Ferenc fáradhatatlan munkabírása iránt. Sajnos mi már kevesebbet fogadhatunk el belőlük realitásként. Mert mit is lehet kezdeni azzal a 11 680 munkaórával, amely a művészeti rész „kitermelésére” kellett. Ha az összes szereplő időráfordítását mérlegeljük, akkor fejenként átlag kb. 50 órát számíthatunk, ez megfelel – heti háromszor két órás próbát véve – nagyjából két hónap felkészülési időnek. Ha mindig mindenki megjelent volna, s a két hónap teljes két hónap lett volna.³³⁽³⁴⁾

A kérdés most már az: sok-e a ráfizetés, vagy kevés?

A Soproni Noteszben 1934 márciusában írja Zsadányi Oszkár, hogy az előző évi pécsi idegenforgalmi hétre – bár 20 000 látogatója volt – ezeket fizetett rá a város. Az IBUSZ viszont 60 000 P-t nyert a filléresekkel.

Érdemes a vasútnak erre a jövedelemforrására néhány szót vesztegetni. „Érdekes adatok a filléres vonatokról” címen a Svm. 1933. jan. 12-én átveszi a Vasúti és Közlekedési Közlöny „legutóbbi” számából dr. Tüske Jenő MÁV-főfelügyelő cikkét, amelyből kiderül, hogy az ötlet olasz: ott treni popolari a neve. A cikk szerint az első magyar fillérest 1932 húsvétján indították, s dec. 4-ig 203 vonatot közlekedtetek, átlag 1100 utassal, 66%-os kedvezménnyel, a Mosonvármegye 1932. jún. 12-i közlése szerint jún. 15-től aug. 31-ig azonban nem. Csak úgy fizetődik ki, ha minden jegyet eladnak, ezért 3,5 százalékot fizet a MÁV az IBUSZ-nak. Hogy sok utast ne vonjanak el a rendes forgalomtól, csak előző vasárnap szerez róluk tudomást a közönség. A kocsik állapotáról néha éppen nem hízelgő megjegyzések olvashatók (pl. „Újabb panasz a filléres gyors ellen”. Gy. H. 1934. szept. 1.). Sopronba 1932-ben 8 vonatot indítottak 9299 vendéggel (Svm. 1933. nov. 21.). A Budapestről indított kétmozdonyos, 20–24 kocsis szerelvények 10 óra után érkeztek a GYSEV-pályaudvarra, ahol zene és fogadóbizottság várta utasaikat. Visszaindulás este 8-kor ¹¹⁵(Svm. 1933. ápr. 9., 1934. jan. 14.). A résztvevők célja gyakran csak rokonlátogatás, de akkor is jól jön valamilyen rendezvény. Nemcsak Sopronban, másutt is.

A szegediek első szabadtéri előadásukat az éppen akkorra elkészült Dóm téren 1931. jún. 13-án tartották, a város azonban csak 1933-ban adott anyagi támogatást. Annak ellenére, hogy az ember tragédiája előadásait országos ügygé sikerült tenniük, már 1935-ben válságba kerültek, mert 38 000 P-re emelkedett a deficitjük. Meg kell jegyeznünk, hogy kényelem vagy technika dolgában akkor még nem állt magasabb színvonalon Szeged, mint Kóh Ferenc kísérlete Sopronban.

„Szeged nem rendelkezett a legelemibb zenei feltételekkel és adottságokkal sem. Nem volt megfelelő zenekara, kórusa, operatársulata és színházi zenekara sem. Csak a 9. honvéd gyalogezred zenekarát lehetett alkalmasszerűen igénybevenni, néhány polgári zenésszel kiegészítve”. 1931-ben csak az utolsó pillanatban szerelték fel a fényszórókat, mert először – nyilván költségkímélés végett – nappali világitással próbálkoztak. A nézőtér még 1933-ban sem volt emelt szintű; a közönség a katonaságtól kapott ingyen pallókon ült. Hont Ferencék céltudatos munkája hamarosan javulást hozott a technikában és minden egyéb területen.³⁴⁽³⁵⁾

Sopronra visszatérve: sajnos nem tudjuk megállapítani, hogy Kóhnak mennyi volt az eső miatt elmaradt bevétele, mert ez ideig nincs a nézőtér beosztásáról megfelelő adatunk. Ha kevés 4 P-es és inkább több olcsó helyet tételezünk fel (a legjobbak bizonyára a városházáról, talán a díszteremből kölcsönvett székek lehettek, ezek száma pedig aligha volt valami nagy), s a tudósítások szerinti 5-600 érdeklődőt számolunk (nem pedig az előre elképzelt 3500-at), a bevétel az 1200 P-t telt ház esetén sem igen léphette volna túl. Ez

négyes szériában sem ad 4-500 P-nél nagyobb tiszta jövedelmet, ez is csak úgy, hogy a cserkészektől az ingyen fáig sok minden könnyítette Kóh költségvetésének teher-oldalát. Ezzel pedig már a kezdet kezdetén tisztában kellett lennie.

Többen mégis aranybányának hitték az Ünnepi Játékok rendezését. A Svm. 1933. jan. 1-i számában (Jy.) szögezi le „Új teendők a soproni idegenforgalom kiépítése körül” e cikkében: „Kóh Ferenc mesteri alkotása a Soproni Ünnepi Játékok [...] mindenképp felett okulásul szolgált arra, hogy hogyan kell valamit kezdeni, s hogyan nem szabad folytatni ...”, majd hozzáteszi: „Sopron idegenforgalma nem egyesek fejőstehene, hanem a nagy közösség gazdasági forrása [...] Világválság? Gazdasági krízis? Politikai viharok? Mind nem érdekel bennünket, ha mi magunk keressük azt az utat, amely gullivercsizmákkal hág keresztül a gondok tengerén ...”.

Mit ért nagy közösségen? Nyilván azokat, akik az idegenekből hasznot húzhattak: az iparosok, őstermelők és kereskedők egy bizonyos rétegét. Ezek számára viszont majdnem nagyobb lehetőséget nyújtott egy elmaradt, mint egy megtartott előadás. (Ki ne húzódna be egy vendéglőbe az eső elől?)

Hogy a művészet el ne sikkadjon, s végül is a rendezvény az egész város hasznára váljék, az akkori gazdasági és társadalmi viszonyok között a törvényhatóságnak [116](#) kellett volna mélyebben a zsebébe nyúlnia (hiszen az így nyújtott támogatás adóban megtérül), s a zene- és irodalmi egyesületeknek összefogniok, intézőbizottság létrehozásával biztosítva a szervezés folyamatosságát. Minderre voltak már példák határon innen és túl is.

Még az ünnepi játékok lázában fogalmazta meg Berecz Dezső a következő sorokat: „Évek óta hirdetjük, hogy Sopron hivatva van arra, hogy ünnepi játékok színhelye legyen. Mint Salzburg. Hogy valóban magyar Salzburggá lehessünk, ahhoz most tettük meg az első lépést. A magunk erejéből tettük meg. Soproni erővel”[35\(36\)](#) Az Oe. Ztg. még ennél is kategórikusabban hirdeti: „Oedenburg – das ungarische Salzburg”, (1932. szept. 10.). Ezzel szemben Mohácsi Jenő, a Bécsben akkoriban bemutatott Az ember tragédiájának németre fordítója, az Eszterházi vigasságok c. rádiójáték szerzője, s a bécsi Neue Freie Pressénél alkalmazott tudósító, a Pesten Lloyd 1932. szept. 11-i, vasárnapi számában elismeri ugyan a sikert, de óva int a Hunyadi Lászlótól, mert egy operához idegenből jött szereplők és sok pénz kellenek. Legyen a folytatás jellegzetesen soproni, ill. megyei: német nyelvű játékok (ha nincsenek ilyenek, írjanak), táncok és az akkoriban feltűnt kapuvári Gyöngyös Bokréta.[36\(37\)](#)

Parragi György ugyancsak józanul mérlegel a Svm.-ben, 1932. szept. 13-án, „Az ünnepi játékok után néhány jóakaró kritikai észrevétel” c. cikkében. Megállapítja, hogy az ország többi részébe és Ausztriába küldött plakátokon olvasható „ünnepi játékok” meghatározás bizonyos túlzás a bayreuthi, salzburgi Stratford on Avon-i mellett. „Szabadtéri előadások” elég lett volna. Salzburggal akkor hozható kapcsolatba, ha a teljesen kifogástalan kórus, zenekar és zenei irányítás mellett a szólóénekesek valóban országos nevű művészek lettek volna.

A többiek a két szélsőség között hanyódva vitatkoznak. A már említett (Jy.) azt állítja, hogy az egész „eszményien fenséges” tervet a Svm. társtulajdonosa, dr. Frankl Pál ügyvéd és képesített molnár (S. H. 1937. máj. 16.), csornai malmos találta ki. No csak ezt ne mondta volna: magára szabadította a főrendező sistergő nyilait a rivális lapban, a S. H. hasábjain. A többmenetes szópárbaj végén csak abban sikerül egyetértésre jutniok, hogy a „Soproni Ünnepi Játékok” kifejezést sajtónkban először Bauer Nándor használta már idézett levelében (S. H. 1932. jún. 18.). „Az Ünnepi Játékok állandósítása egyik fő vonzóereje lesz Sopronnak” – újjong S. Z. (Sümeghy Zoltán) a Nyugatmagyarország 1932. szept. 19-i

számában, csúfondárosan emlegetve a huhogó vészmadarak felsülését.

Frankl véleménye az, hogy Sopronnak nem kell törekednie arra, hogy magyar Salzburg legyen (noha Kóh éppen ezt hangoztatja). Szavaival ellentétben Frankl a Játékokat mégis országos üggyé akarja tenni, mégpedig úgy, hogy a művészek a fővárosból kerüljenek ki. „Ehhez mindnyájunk összefogására van szükség, de nem cselekvő, hanem csak előkészítő módon”. (Kóh viszont, ugyancsak saját szavaival ellentétben a helyi erők felléptetése mellett érvelve, kimutatja, hogy a fővárosiak szerződtetése milyen lehetetlenül nagy **117**összegekbe kerülne. Az Operaházé egy hétre kb. 300 000 P-be!) Frankl: nyereszkesedésre irányuló magánvállalkozásokkal a fogalmat nem szabad profanizálni. Javasolja, hogy alakítsák meg a soproni ünnepi játékok barátainak szövetségét. Több helyi vezetőt is megszólaltat, akik helyeslik ugyan a tervet, de felhívják a figyelmet a nehézségekre is. Östör József országgyűlési képviselő megállapítja, hogy Sopronból nem lesz Salzburg, de magyar Salzburg lehet. A városszépítők részéről Heimler a művészi színvonal biztosításával egyetért, ezen kívül szükség van szállásokra (meg kell építeni a Lövér-szállót), szerinte még készületlenek vagyunk. Ha jól adminisztráljuk, akkor is tíz évre van szükségünk ahhoz, hogy a határokon túl is híre legyen. Mert Bécs nemzetközi közönségére is számítanunk kell. Előremutató szavak.

A Svm.-ben (Jy.) „A megkontremizált Salzburg” címen arról értekezik, hogy ne Salzburgot akarjuk utánozni, hanem adjunk valami eredeti sopronit (1934. ápr. 7.). Ugyanekkor a Soproni Noteszban is ezt olvashatjuk. Mellesleg Szeged is alkalmazza a maga Dóm téri játékaira a „magyar Salzburg” kifejezést.[37\(38\)](#)

(Folytatjuk)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Mesterházy Sándor: 125 éves a soproni állami távíróállomás (1855–1980)

Mesterházy Sándor: 125 éves a soproni állami távíróállomás (1855–1980)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Mesterházy Sándor: 125 éves a soproni állami távíróállomás (1855–1980) / (1855–1980)

(1855–1980)

1. Magyarországon az első távíróvonal Bécs és Pozsony között az 1847/48.-i pozsonyi országgyűlés alkalmából 1847. december 26-án nyílt meg. 1850-től kezdve a vasútak használatára külön távíróvonalak épültek. Ennek következményeként a Bécsújhely és Sopron között 1847. augusztus 20-án megnyílt vasútvonal is fel volt szerelve távíróval.

Az osztrák kormányzat engedélyével a távíró szolgálatát 1850. évi február 15-től magánügynek is igénybe vehették.

Az osztrák kereskedelemügyi miniszter az 1855. október 27-én kelt 25.241–4094. számú rendeletével Sopronban, Komáromban és Bécsújhelyen állami távíróállomások létesítését rendelte el, amelyek 1855. november 1-én nyíltak meg. A távíróállomás megnyitásáról a soproni cs. kir. helytartótanácsi alosztály

(Statthaltereii Abteilung) 1855. november 2-án kelt 22.553 számú átiratában értesítette Sopron város magisztrátusát.

118A távíróállomás a Hosszúsor 748 számú (ma: Széchenyi tér 13) épület helyén állott és Mendel István városbíró tulajdonát képezett emeletes ház földszintjén nyílt meg. A távírdaállomás vezetője Bohusláv Ferenc távírótiszt, a megszüntetett éresekújvári távíróállomás vezetője lett. Nevezett 1856. április 15-én 800 fl évi fizetéssel főtávírástisztté lépett elő. Első beosztottja Bilka János V. osztályú távírástiszt lett Bécsből.

A soproni távíróállomás a bécsújhelyi távírdaállomáshoz csatlakozott, mint közvetítő állomáshoz. A távíróvonal vezetőke egy rézhuzalból állott és az a bécsújhely-soproni vasútvonal mentén álló vasúti távíróoszlopokon volt a soproni vasúti indóházig vezetve. Innen a vezeték az Indóház utcán (ma: Kossuth út) és a Hosszúsoron (ma Rákóczi utca) át faoszlopokon volt a távíróhivatalba vezetve. A szolgálat ellátására egy darab Morse-féle távírógép volt használatban, amelyhez az áramot Daniell-féle elemek szolgáltatták.

A távírdaállomás szolgálati ideje eleinte 9–12, délután 2–7 óráig tartott. Később »C.« jellegű, 7 órától este 9 óráig tartó teljes nappali szolgálat volt.

A távíróállomás személyzetéhez a 2 távírástiszten kívül még egy vonalfelügyelő és egy hivataloszolga tartozott, aki az érkező táviratokat a városban kézbesítette. A magyarországi távíróhálózat, a soproni kivételével, a Budapesten létesített távírda felügyelőség felügyeleti és irányítási hatáskörébe tartozott. A Bécsből Sopronon át Nagykanizsáig vezető távírdavonalak és az azok mellett lévő távírdaállomások a bécsi távírda felügyelőséghez lettek beosztva.

Az osztrák állami távíróigazgatás az 1858. augusztus 13-án kelt rendeletével megengedte, hogy azok a vasútállomások, ahol a községben állami távíró nem működött, 1858. november 1-től kezdődően magántáviratokat is kezelhettek. Ilyen vasúti távírdák voltak a Bécsújhely–Sopron vonalon: Savanyúkút, Nagymarton és Sopron. Az 1855. szeptember 21-én Sopron és Nagykanizsa között megnyílt vasútvonalon: Cenk, Lövvő, Bük, Acsád, Szombathely, Molnári, Zalaszentiván és Nagykanizsa. A soproni állami távíróállomásnak a Hosszúsoron való elhelyezése forgalmi szempontból nem volt megfelelő. Ezért a távírda felügyelőség, a távíróállomás céljaira Zepkó István tulajdonában lévő Újteleki utca 310. számú (jelenleg Újteleki utca 8) ház I. emeletén lévő helyiségeket bérelte ki, ahová a távírdaállomás 1860. május 1-én költözött át. Az áthelyezéssel kapcsolatban a távírda vezetőket útvonalát is meg kellett változtatni, és a vezetőket tartó oszlopokat áthelyezni. E célból a távíróoszlopszort az Indóház utca és az Újteleki utca sarkától a Hosszúsoron át lebontották és helyébe az Indóház utca folytatásaként az Újteleki utcában építették meg. Az Indóház utca abban az időben még rendezetlen, girbegörbe útvonal volt. A távíróoszlopszor ezen a még szabályozatlan útvonalon haladt. A városi tanácson az Indóház utca és környékének rendezési terve már készen volt.

A városi építési hivatal szerette volna, ha a távíróoszlopszor az Indóház utcában már az újonnan tervezett egyenes útvonalra lett volna áthelyezve. A városi tanács ezért kérte a Helytartótanács soproni osztályát, hasson oda, hogy a jövőben a távírda műszaki tisztviselője hasonló ügyekben lépjen a városi magisztrátus illetékes osztályával érintkezésbe. Az Indóház utca szabályozása azonban csak 1869-ben következett be.

A soproni állami távíróállomás vezetőjét Bohusláv Ferenc I. o. főtávírást 1866-ban más állomásra helyezték át. Utódául a zágrábi születésű (1825. jan. 14) volt cs. kir. kapitányt, Hruby József II. osztályú főtávírást neveztek ki, aki a soproni távíróállomást 1887. augusztus 31-ig, a posta és a távírda

egyesítéséig vezette.

1192. Az osztrák cs. kir. távírdaigazgatás az akkori Magyarország területén működő távíróintézményt az 1867. évig, viszonyítva a monarchia többi részéhez, igen mostohán fejlesztette. Csak ott létesített új távírdavonalat és -állomást, ahol arra politikai és katonai szempontból szükség volt, vagy ha a távírdavonal átmenő nemzetközi táviratozás közvetítésére szolgált.

Amidőn a magyar kormány a kiegyezéssel kapcsolatban 1867-ben a Magyarország területén működő távírdaállomások igazgatását az osztrák császári távírdaigazgatóságtól átvette, a soproni postaigazgatóság akkori területén, vagyis (Fejér megyét nem számítva) az egész Dunántúl összesen csak 27 távírdaállomás működött. Ezek a következők voltak:

1. Balatonfüred (időszakos)
2. Barcs
3. Bátaszék
4. Dunaföldvár
5. Győr
6. Harkány (időszakos)
7. Kaposvár
8. Kismarton
9. Keszthely
10. Komárom
11. Kőszeg
12. Mohács
13. Moson
14. Nagybajom
15. Nagykanizsa
16. Paks
17. Pápa
18. Pécs
19. Siklós
20. Siófok
21. Sopron
22. Szekszárd

23. Szigetvár
24. Szombathely
25. Tolna
26. Veszprém
27. Zalaegerszeg

A kilenc megye területére kiterjedően ez a szám alig számottevő, hiszen egy megyére csak 3 távíróállomás esik. Ugyanekkor az addig a bécsi távírdafelügyelőséghez beosztott és Magyarország nyugati országrészén fekvő Kismarton, Sopron, Kőszeg, Szombathely, Zalaegerszeg, Nagykanizsa és Csáktornya távírdaállomások a pesti távírdafelügyelőség kerületébe lettek áthelyezve. A soproni távíróállomás működésében az átvétellel kapcsolatban fennakadás nem volt.

A személyzet egyrésze idegen honos volt és magyarul nem tudott. Ennek ellenére hajlandók voltak a magyar állam szolgálatába lépni, megszerezték a magyar állampolgárságot és a kitűzött 3 év alatt a magyar nyelvet elsajátították.

Kezdetben az ügyintézés kettős nyelven, magyarul és németül folyt, a rendeletek is két nyelven jelentek meg, hogy azokat a magyarul még nem tudó távírdaalkalmazottak is megértsék. A magyar távírdaigazgatás hivatalos közlönye a „M. kir. Távírászati Rendeletek Tára” 1867. évi május 1-én indult meg, ugyancsak két nyelven.

Az idegennyelvű címtáblákat és bélyegzőket magyar feliratúakkal cserélték ki. A nyomtatványokról eltűnt a kétfejű sas és az egyelőre kettős szövegű nyomtatványokat a magyar címer díszítette.

A soproni távírdaállomás 1871-ben az újonnan létesített nagykanizsai távíróigazgatóság területébe, majd ennek 1878-ban történt megszüntetése után a budapesti távíróigazgatóság hatásköri illetékességébe nyert beosztást.

Az átvételt követő időszakban a magyar távíróigazgatás a nagy mértékben elhanyagolt állapotban lévő távíróhálózat rendbehozatalával, annak megfelelő színvonalra való emelésével, a továbbfejlesztési lehetőségek kérdésével és a **120**súlyos személyzeti viszonyok megoldásával volt elfoglalva. Ennek következtében a távíróhálózat további kiépítése csak nagyon korlátozott mértékben indulhatott meg. sőt az 1873. évi nagy pénzügyi válság okozta takarékosági intézkedések miatt 1875-től 1879-ig terjedő időben a fejlesztés lehetősége beruházási hitel hiányában elakadt.

A soproni távíróállomás 1870. évi szervezete és forgalma a következőképp alakult:

Szolgálati jellege: »C.«, vagyis teljes nappali, 7 órától 21 óráig. A bekapcsolt távírdavezetékek száma: 5 állami és 2 vasúti távíróvonal. Távírókészülékek száma: 1 db Morse távírógép. Beosztott személyzet: 1 hivatalvezető, 1 távírásztiszt, 1 távíró gyakornok, 1 vonalfelvigyázó és 1 hivatalszolga.

Az 1870. évi forgalom: A feladott távíratok száma: magán 12 666 db, állami 184; az érkezett távíratok száma: magán 12 890, állami 225; a közvetített távíratok száma 248; a feladott és érkezett szolgálati távíratok száma 898. A feldolgozott távíratok száma 27 111 darab.

A feladott távíratok után beszedett díj összege 7124 osztrák forint és 85 krajcár volt. 1870-ben a Magyarország területén működött 246 állami távíró közül a soproni a jövedéki bevétel alapján a 22., a

feldolgozott táviratok darabszáma alapján pedig a 24. helyet foglalta el, ami a távírdaállomás jelentős forgalmát mutatta.

Az 1871. december 20-án kelt 14.500/IV. számú min. rendelet a soproni távírdaállomás szolgálati jellegét: »N/2«, vagyis féléjjeli, 7 órától 24 óráig terjedő időben állapította meg. személyzeti létszámát pedig 1 távírász tisztviselővel és 1 távíratkézbesítővel felemelte.

A soproni távíróállomáshoz az 1873. évben 3 nemzetközi távíróvonal volt bekapcsolva, és pedig *vizsgálatra* az 1. számú Bécs-Konstantinápoly közötti.

A feladott táviratok után beszedett díj összege 7124 osztrák forint és Hughes-távíróvonal, amelynek útaránya: Bécs– Vimpác–Sopron–Nagykanizsa–Barcs–Sarajevó–Nis–Konstantinápoly volt; *levelezésre*: a 302. számú Bécs–Nagykanizsa közötti Morse-távíróvonal, amelybe Bécs–Bécsújhely–Sopron–Szombathely–Zalaegerszeg–Nagykanizsa távírdaállomások voltak bekapcsolva, továbbá: a Sopron–Kismarton–Bécsújhely–Bécs közötti 408. számú Morse-távíróvonal.

A Morse-féle távírókészülékekhez az 1873. évtől az addig használt Daniell-féle elemek helyett a Meidinger-elemeket alkalmazták áramforrásul.

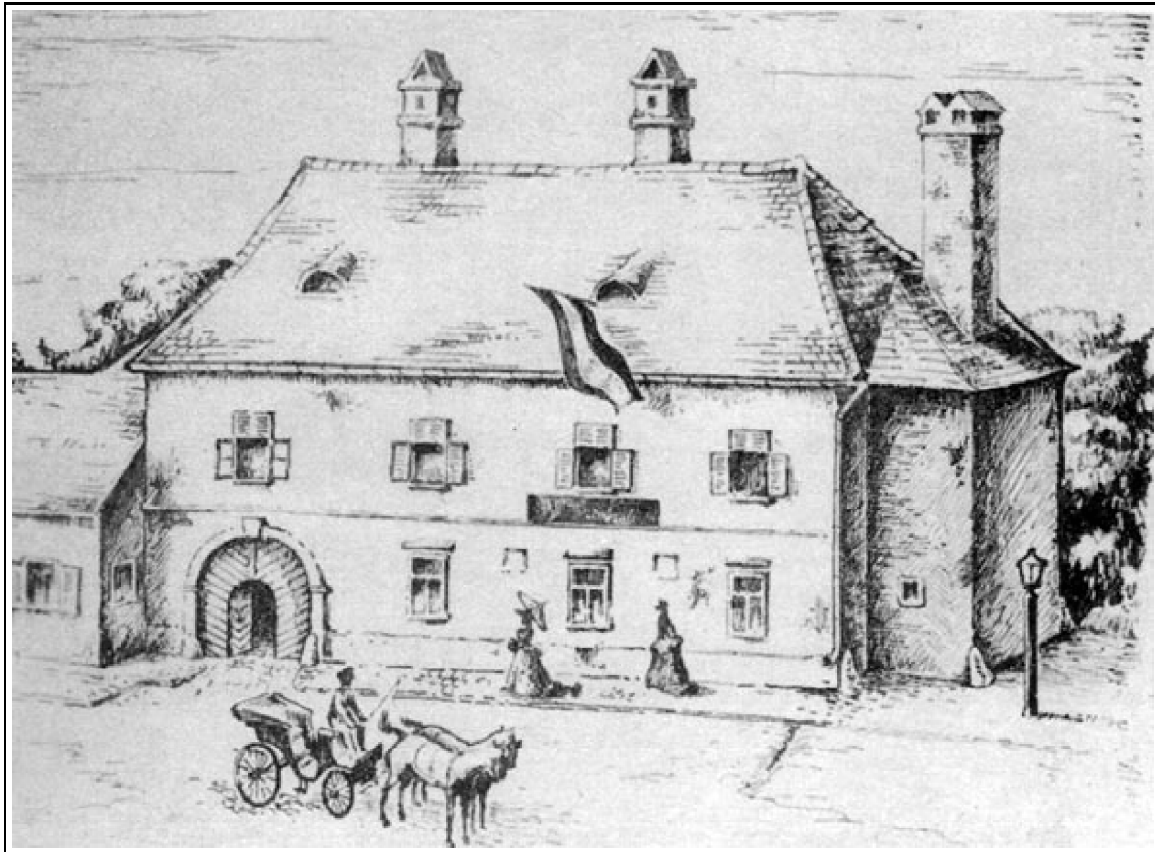
A soproni távírdaállomás 1877. évi forgalma: A feladott táviratok száma magán: 23 096 darab, állami 429; szolgálati 438; díjmentes közérdekű 346; összesen 24 309. Az érkezett táviratok száma: magán 22 313 darab, állami 467; szolgálati 345; közérdekű 492; összesen 23 617. A közvetített táviratok száma: 10 334 darab.

A soproni távírdaállomás forgalmi bevétele: 13 061 osztrák forint és 73 krajcár volt. A forgalom 1877-ben kétszerese volt az 1870. évinek. A Dunántúl lévő távírdaállomások között a soproni forgalom és jövedéki bevétel alapján Győr után következett.

A magyar távíróigazgatás a távírdaállomások fenntartási költségének csökkentése céljából a kisebb forgalmú, mellékállomás elnevezésű távírdaállomások kezelését 1876-tól magánosokra bízta, akik ezért a szolgálatért szerződés megkötése mellett évi 300 osztrák forint átalányban részesültek. Kisebb postamesteri hivatalok kezelői is vállalták ilyen távíró mellékállomás kezelését. Mivel ez a megoldás a gyakorlatban bevált, a kereskedelemügyi minisztérium az 1877. július 7-én kelt 16.280 számú rendeletével több kisebb forgalmú postamesteri 121hivatalt egyesített távíróval. A soproni postaigazgatóság területén a következő postamesteri hivatalok lettek távírdával egyesítve: Gönyű, Keszthely, Kismarton, Körmend, Kőszeg, Lepsény, Marcali, Siklós, Siófok, Sümeg, Szigetvár, Tapolca és Zalaegerszeg.

Az érdekelt postamester a postai ügyekben a postaigazgatóság, távíró ügyekben pedig a távíróigazgatóság fennhatósága alá tartozott.

A távíróállomásnak az Újteleki utca 8. számú (régen 310. számú) ház első emeletén való elhelyezése a forgalom jelentős emelkedése miatt a forgalmi követelményeknek nem felelt meg. De ez az elhelyezés egyéb szempontból is kedvezőtlen volt. A közönség köréből mind több panasz hangzott el, hogy a távíróállomás a város forgalmi köréből kiesik és a rossz lépcsőkön való emeletjárás nagyon terhes.

1. Az első soproni távíróállomás (ma: Széchenyi tér 13.) 1855-ben

A közönség panaszát a helyi sajtó is magáévá tette és a távíróállomásnak más helyre és épületbe való áthelyezését sürgette. Az Oedenburger Zeitung az 1877. évi 152. számában a Hosszúsor (ma: Rákóczi utca) 1. számú, Merkl József építőmester újonnan épített két emeletes házát hozta javaslatba. Az épület egyik szárnya az akkoriban megnyitott Erzsébet utcára (ma: Köztársaság utca), a másik pedig a Hosszúsorra nézett, a földszinten lévő üzlethelyiség ajtaja a »Promenádra« nyílt. Az épület a városi forgalom ütőereinél, a vasúti állomásokra vezető utak mentén feküdt. Az újság javaslata szerint a földszinti üzlethelyiségben a felvevő munkahely, a mellette lévő helyiségekben a gépterem s egyéb hivatali helyiségek, az emeleten pedig a hivatalvezető lakása lett volna elhelyezhető.

¹²²Bár az ajánlott hely a távíróállomás elhelyezésére mindenképp kedvező lett volna, azonban erre nem kerülhetett sor, mivel az ide vezető távíróvezetékek oszlopsorának nagyobb távolságon való lebontása, ill. megépítése nagy költséggel járt volna. Hosszas tárgyalások után a távíró állomás a Színház utca 10. számú (most 8. számú), Dr. Kánia József tulajdonát képező kétemeletes ház földszintjére lett áthelyezve, ahol 1878. október 20-án működését megkezdte. A meglévő távíróvezeték az új elhelyezésig csak 3 oszloppal kellett meghosszabbítani, ami jelentősen kisebb költséggel járt. Ugyanebben az épületben kapott lakást a távíróállomás vezetője is. A távíróállomás új elhelyezése a forgalmi szükségletnek megfelelt, a távírda elérése a közönség részére az előbbinél sokkal kedvezőbb volt.

2. Soproni Morse-távíró felszerelés

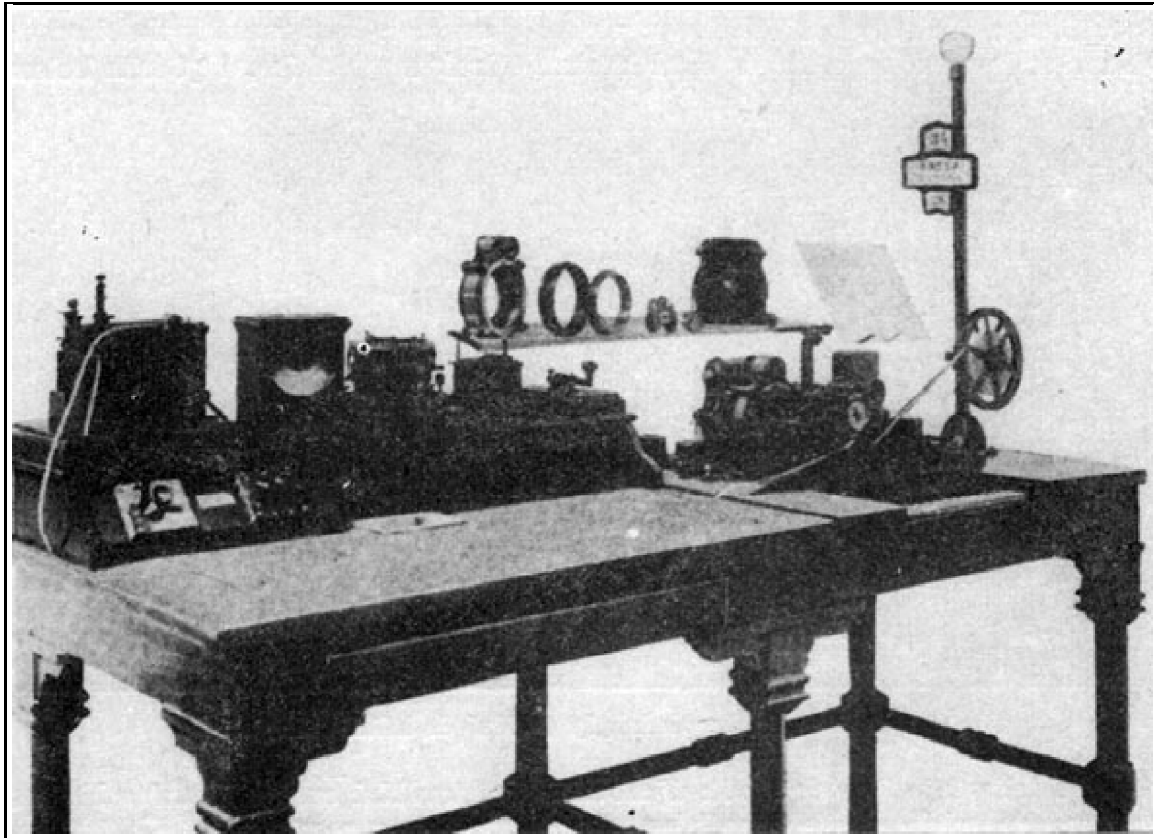
3. A távíróintézmény pénzügyi helyzetét a takarékosági intézkedések ellenére sem sikerült egyensúlyba hozni. Ezért a kereskedelemügyi minisztérium az addig külön álló posta- és távírda-intézményt 1887. szeptember 1-én szervezetileg egyesítette.

Ennek következtében a soproni távírdaállomás különállása is megszűnt és az a soproni postahivatal munkakörébe került. E célból a távírdaállomás 1887. szeptember 1-én a Színház utca 10. számú házból a postahivatalnak akkor Színház tér 4. számú (most Színház utca 33. számú) épületébe lett áthelyezve és az az udvar baloldali épületrésznének egyik földszinti szobájába kapott elhelyezést. Ettől kezdődőleg a soproni postahivatal elnevezése »posta- és távírda hivatal« lett.

Az áthelyezéssel kapcsolatban a távírdavezetékek útvonala is megváltozott. Ugyanis a távíróvezetékeket nem a Déli vasút állomásáról, hanem a Győr–Sopron–Ebenfurti vasút pályaudvaráról az Erzsébet utcán, Széchenyi téren át kellett az új elhelyezésbe bevezetni.

123A város képviselői a tárgyalás során azt kérték, hogy a posta az aránylag rövid új útvonalon a távíróvezetékek elhelyezésére öntött vasoszlopokat alkalmazzon, mert a távíróvonal beépített területen húzódik végig és az otromba faoszlopok elcsúfítják a város utcáit.

A távírdaállomás vezetője közölte, hogy a távírdaigazgatás a vasoszlopoknak az egész útvonalon való alkalmazását azok drága volta miatt nem vállalhatja. Helyette olyan megoldást javasolt, hogy a vasúttól az Erzsébet utcán át a Széchenyi tér sarkáig faoszlopok, onnan pedig a postahivatalig vasoszlopok legyenek alkalmazva.

3. Hughes-féle betűnyomó távirógép

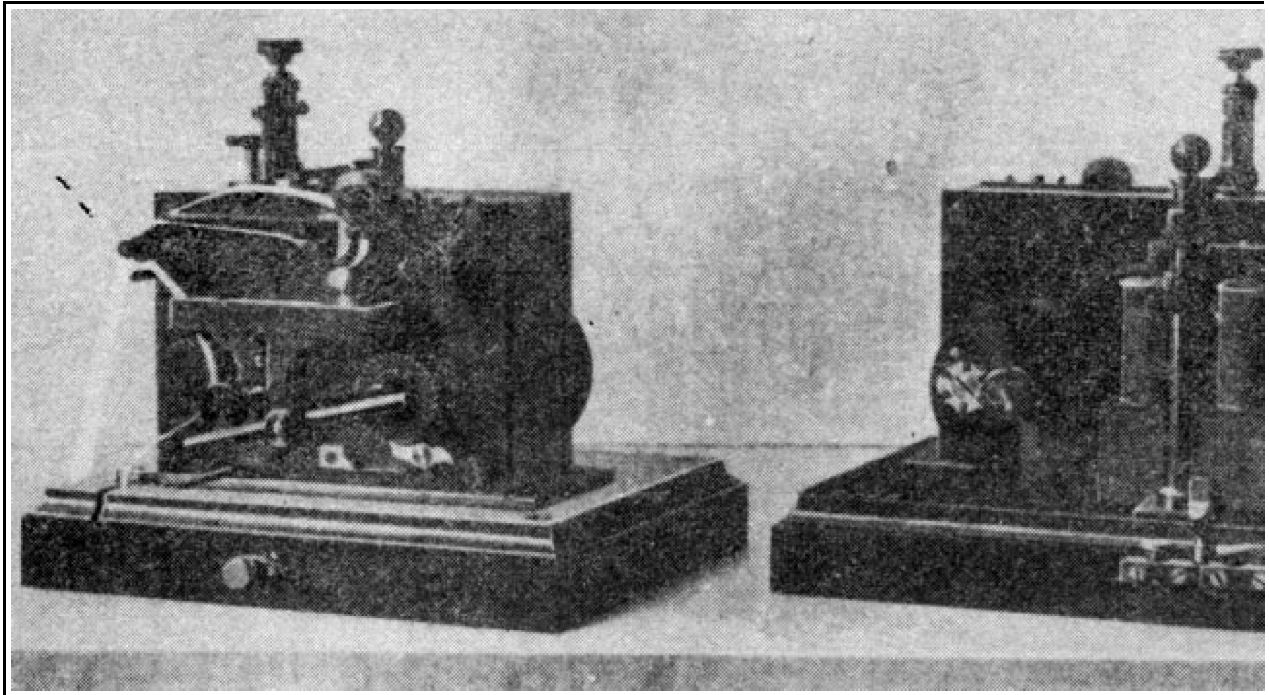
A város képviselői az ellen is tiltakoztak, hogy a huzalok az útközi épületeken alkalmazandó vastartókon legyenek felerősítve, mert ebben az esetben az érdekelt háztulajdonosokkal is kellene tárgyalni és ez a megoldás a lakóknak is kellemetlenséget okozna. A város képviselői végül elvben elfogadták, hogy a távirdavezeték felerősítése az egész útvonalon oszlopokon történjék.

A bizottság a távirdavezeték útvonalát a következőképp jelölte ki: a távirdavezeték a Győr–Sopron–Ebenfurti vasút állomásának felső kijárójánál lévő 2. számú vasúti őrház melletti elosztóoszlopról indul ki és az Erzsébet utcai volt vámház épületéig (ma a 18-as honvéd háborús emlékmű áll a helyén) 6 faoszlopra erősítve halad. A faoszlopokat simára kell gyalulni, szürkés színre befesteni kerékvetőkkel ellátni. Az oszlopokat a gyalogjáró (járda) mellett húzódó vízfolyástól 1 méter távolságra a meglévő gázkandeláberek irányában kell elhelyezni.

124A vámháztól az Erzsébet utca és a Széchenyi tér sarkáig 4, ugyancsak faoszlopot alkalmazzanak a kocsit és a vízfolyás (árok) között kerékvetőkkel, még pedig egész hosszában a régi (1923-ban megszüntetett) evangélikus temető oldalán (ma az MSZMP-pártház áll a helyén). A következő, 12. számú oszlop a Rupprecht-féle ház (Széchenyi tér 15. sz.) sarka előtt a gyalogjáró és vízfolyás között, a 13. számú a Casinó laktanya (ma: Petőfi téri ált. iskola) második ablaka előtt (a Casinótól számítva) szintén a gyalogjáró és vízfolyás között, a 14. számú a színház épületének főbejárati oldali sarka előtt a gyalogjáró és vízfolyás között nyersen kerékvetőkkel ellátva elhelyezést. Innen a távirdavezetéknek az utcán keresztül

legyenek a postaépületbe bevezetve.

A város képviselői még kijelentették, hogy az Indóház utcában és Újteleki utcában, a régi távírdaállomáshoz vezető útvonalon lévő faoszlopok kiásása és huzalok leszerelése, a kiásás által okozott károk megtérítése, a gödrök betemetése, a felszakított gyalogbárók újraburkolása, továbbá az új útvonalon lévő oszlopok felállításával keletkezett lyukak betemetése, a megmaradt föld elhordása, a felbontott gyalogjáró újraburkolása, az oszlopok fenntartása a távírdaigazgatóságot terheli.

4. Morse-féle távirógép (elülső és hátsó nézet)

A bizottsági eljárásról felvett jegyzőkönyvet a városi tanács az 1887. május 21-én tartott tanácsülésen tárgyalta, jóváhagyta és azt a távírdaigazgatóságnak Budapestre felterjesztette.

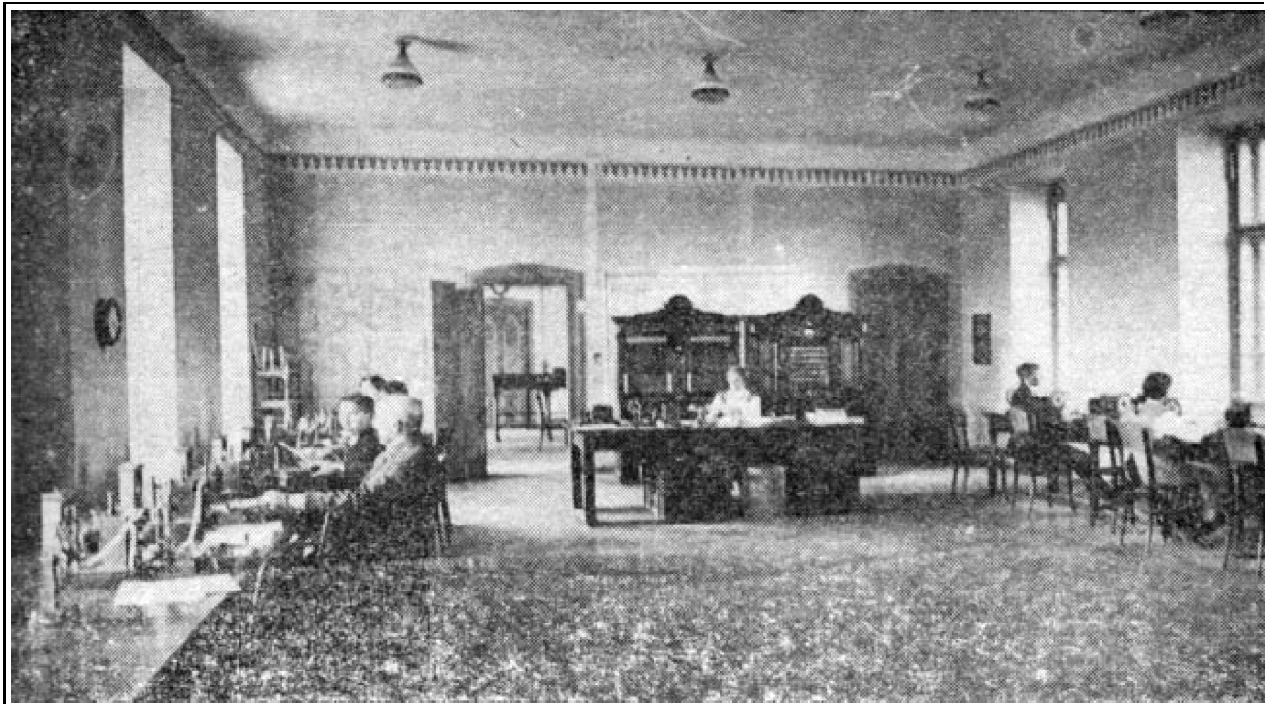
A budapesti Távírdaigazgatóság a városi tanács felterjesztésére az 1887. július 29-én kelt 5545. számú átiratában azt a választ adta, hogy a tanács által kért 4 darab vasoszlop felállítását nem találta teljesíthetőnek, mert a postahivatal csak bizonyos időre bérelt helyiségben van elhelyezve és így a nagy költséggel beszerezendő vasoszlopokat a hivatal átköltözése esetében ismét nagy kiadás mellett kellene lebontani és áthelyezni. Különben is az alkalmazandó vasszerkezettel ellátott, sűrűre festett, egyenes és kellően díszített faoszlopok szépészeti szempontból egyáltalában nem kifogásolhatók, ezen oszlopok az utcákat nem csúfítják el, sőt az utcai területből kevesebb helyet foglalnak el, mint a megfelelő alapzatra építendő vasoszlopok és még közlekedés szempontjából is előnyösebbek.

125A városi tanács a kapott tájékoztatás ellenére ragaszkodott a vasoszlopokhoz, de végül a budapesti távírdaigazgatóság javaslatához, annak határozott ellenválaszára, 1887. aug. 27-én hozzájárult. A postaépületbe költözött távíró új székhelyén nagyon szűkös helyet kapott, aminek a közönség is hangot adott. Az Oedenburger Zeitung 1888. október 23-i számában szóváltette, hogy a távírda elhelyezése és a

táviratok felvevőhelyisége nem felel meg a követelményeknek és a távírdatitok nincs biztosítva.

5. A soproni 1 sz. postahivatal Morse-terme 1913-ban

6. A soproni 1. sz. postahivatal Hughes-terme 1913-ban

Az épület zsúfoltságát még fokozta az 1890. november 1-én megnyílt új távbeszélőközpont is, amely közvetlenül a távírdahelyiség mellett kapott elhelyezést. (A különböző postai szolgálati ágak jobb és célszerűbb elhelyezésének [126](#)kérdése több mint két évtizeden át foglalkoztatta a helyi érdekeltségeket, a városi tanácsot és a vezetőséget, míg végül a mai helyen 1913-ban megoldódott.)

A távbeszélőközpont megnyitása után a kapcsoló-szolgálatot a távírda személyzete felváltva látta el. A posta- és távírdaintézmények egyesítése után a soproni távírda első kezelői nők voltak (Róth Helena, Resnován Felicia, és Tornai Emma). A soproni távírdahivatalban az 1891, évben 5 Morse-féle távírógép volt használatban 50 vonalal és 20 helyi teleppel, ezekhez 5 állami és 2 vasúti távíróvonal csatlakozott.

Állami távírdavonalak:

Sopron–Budapest (205. számú vonal): Sopron, Fertőszentmiklós, Kapuvár, Csorna, Győr, Székesfehérvár, Budapest közp. távíróhivatal.

Sopron–Oroszvár (226. sz.): Sopron; Cinfalva, Felsőszalva, Nagymarton, Kismarton, Nezsider, Oroszvár.

Sopron–Szombathely (250. sz.): Sopron, Németkeresztúr, Sajtoskál, Bük, Csepreg, Szombathely.

Wien–Nagykanizsa (253. sz.): Wien. Lajtaújfalu, Sopron, Szombathely, Nagykanizsa.

Wien–Nagykanizsa (302. sz.): Wien, Wienerneustadt, Sopron, Szombathely, Nagykanizsa.

Vasúti távíróvonalak:

Wiener Neustadt–Sopron–Nagykanizsa (650. sz.): Magántáviratok kezelésére felhatalmazott vasútállomások: Wiener Neustadt, Lajtaszentmiklós, Savanyúkút, Rétfalu-Siklósd, Nagymarton, Márc-Nádasd, Somfalva, Ágfalva, Sopron Déli pu., Sopron Állami távírda, Nagycenk, Lövő, Bük, Acsád, Szombathely vasútállomás, Szombathely üzletvezetőség, Szombathely áll. távírda, Molnári, Vasvár, Oszkó, Győrvár, Zalaszentiván, Zalaszentrahály, Gelse, Nagykanizsa vasútállomás.

Ebenfurt–Győr (665. sz.): Ebenfurt, Lajtaújfalu, Kismarton-Szárzsvám, Vulkapordány, Sopron GYSEV állomás, Sopron állami távírda, Pinnye, Eszterháza-Fertőszentmiklós, Kapuvár-Garta, Csorna, Enese, Győr GYSEV állomás, Győr MÁV állomás, Győr állami távírda.

A Posta és Távírda Rendeletek Tára 1892. évi 27. számában megjelent 26 975. számú rendelet alapján 1892. május 12-től kezdődően a soproni távírdahivatal is vette az országos pontos időjelzést, amelyet mint góchivatal, köteles volt a hozzá bekapcsolt távírdavonalakon továbbadni. E célból a távírdavonalakon a levelezést (táviratozást) 11 óra 57 perckor be kellett szüntetni és a góchivatal körözvényjelére minden vonalközi távírdahivatal köteles volt a pontos időt venni, óráját ahhoz igazítani és a pontos idő vételét a góchivatalnak elismerni. A góchivatal az időjelzést a budapesti központi távírdahivataltól kapta.

A soproni állami távíró forgalma 1891-ben: A feladott táviratok száma 21 781 darab az érkezetteké 26 442 darab; a távirat közvetítés 17 437 darab.

Hasonlóképp vette a soproni távírdahivatal az 1892. évi 47 240. számú rendelet alapján a Meteorológiai Intézet naponkénti előrejelzését, amelyet a közönség számára könnyen hozzáférhető helyen kellett kifüggeszteni. E célra [127](#)egy megfelelő feliratú bádogtábla szolgált. Ez a tábla a régi, Színház utcai

postaépületben a felvételi helyiség utcai ablakában volt kitéve, hogy a közönség az utcáról is olvashatta.

Az egyre erősödő táviratforgalom gyorsabb lebonyolítására a soproni távírda 1895-ben a sopron-budapesti viszonylatban egy Hughes-féle betűnyomós távírókészüléket, 1906-ban pedig a távírdavezetéken egyidejűleg távíró- és távbeszélő-forgalmat lebonyolító, szimultán berendezést kapott.

A műszaki végrehajtó szolgálatnak egységesebb vezetése, a postaigazgatóságok tehermentesítése céljából 1908-ban a kerületbeli postaigazgatóságok székhelyén „Posta és távírda kerületi műszaki felügyelőségek” néven új műszaki szerv létesült. A soproni műszaki felügyelőség vezetője Bermann Géza postafőmérnök, beosztottja Vida Józsefapidíjas postamérnök lett.

A műszaki fejlődés következményeként a távírdavonalak is szaporodtak és az egyes távírdavonalakba kapcsolt állomások változtak. 1900-ban a következő újonnan létesített távírdavonalak lettek a soproni távírdahivatalba bekapcsolva: 1. A Wien–Sarajevó 81. számú távírdavonal, amely Wiener Neustadt–Sopron–Szombathely és Nagykanizsa útvonalon haladt; 2. A Sopron–Wien közötti 165. számú közvetlen távírdavonal (útközi állomás nélkül); később ez a távírdavonal szolgált Sopron–Bécs között a Hughes-féle betűnyomós távírdagéppel való szolgálat lebonyolítására; 3. A Sopron és Győr közötti 750. számú távírdavonal (Eszterháza, Fertőszentmiklós, Petőháza cukorgyár, Kapuvár, Csorna, Enese); 4. A Sopron–Kőszeg közötti 746. számú távírdavonal (Sopronkeresztúr, Lakompak, Szabadbáránd, Felsőpulya); 5. A Sopron és Lajtaújfalu közötti 751. számú távírdavonal (Cinfalva, Felsőszérfa, Kismarton); 6. Kiscell–Pándorf közötti helyiérdekű vasút 1111. számú; 7. A Sopron–Pozsony közötti helyiérdekű vasút 1460. számú távíró vonala.

4. A soproni távírdahivatal több mint két évtizedes huzavona után 1913. november 1-én a Sopron egyik legszebb helyén, a Széchenyi téren épült új postapalotába költözött át, ahol korszerű elhelyezést kapott. A távírda a postapalota udvari harmadik szárnyépületének első emeletén három helyiségben lett elhelyezve. Egy nagy helyiségben, a »Morse«-szobában 15 Morse-féle távírókészülék, egy kisebb, ún. »Hughes«-szobában 2 betűnyomós távírógép működött, a harmadik helyiség a táviratkézbeseítők szobája volt.

A Hughes-féle gépeket már villanymotor hajtotta meg a régi lábnyomással felhúzott óraműves készülékek helyett. A távírdaasztalok a Morse-teremben az ablak előtt két sorban voltak elhelyezve. A terem bejárati ajtaja mellett középvonalban állott az ellenőrző és vizsgáló asztal, amelyen a távírdavonalak vizsgálatához szükséges berendezés volt felszerelve. Ehhez a berendezéshez, egy elosztó váltó segítségével, bármelyik vonal távírógépe bekapcsolható volt.

A Morse-féle távírdakészülékek részben Kiss-féle, részben pedig jelfogóval ellátott Hollós-féle készülékek voltak.

A távírdagépek üzemeltetéséhez a szükséges villanyáramot már nem Meidinger-elem, hanem akkumulátor szolgáltatta. A távírdavezetékek a GYSEV pályaudvaron lévő elosztóoszloptól már nem faoszlopokon, hanem földalatti kábelben vezettek a távírdahivatalba.

A távírdatanfolyamok részére a postapalota udvari szárnyának második emeletén volt egy nagyobb, Morse-féle távírdagépekkel felszerelt gyakorlóterem. Régebben a távírdatanfolyamokat alkalmi helyiségekben, pl. a Löbl-féle tánciskola tánctermeiben (mai Deák-vendéglő) és a városi festőteremben tartották, ahol a tanuló-távírdagépeket esetenként szerelték fel.

128Az új távírdahelyiségbe a következő távírdavonalak voltak bekapcsolva: Sopron–Budapest, ill. Sopron–Bécs között közvetlen Hughes-vonal; Morse-féle távírdavonalak: 1. Sopron–Szombathely–Nagykanizsa között; 2. Sopron–Győr között közvetlen vonal; 3. Sopron–Győr között útközi állomásokkal; 4. Sopron–Pozsony között; 5. Sopron–Királyhida között; 6. Sopron–Nagymarton–Savanyúkút–Bécsújhely között; 7. Sopron–Kismarton–Lajtaújfalu–Ebenfurt között; 8. Sopron–Eszterháza–Fertőszentmiklós–Petőháza között; 9. Sopron–Nagyecenk–Lövő–Újkér–Sajtoskál–Bük–Szombathely között; 10. Sopron–Sopronkeresztúr–Lakompak–Szabadbáránd–Felsőpulya–Kőszeg között; 11. Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút; 12. Wiener Neustadt–Sopron–Szombathely–Nagykanizsa között a Déli vasút; 13. Kiscell–Pándorf közötti helyiérdekű vasút; 14. Sopron–Pozsony közötti helyiérdekű vasút; 15. Sopron–Kőszeg közötti helyiérdekű vasút távírdavonala.

A Hughes-vonalak szükség esetén Morse-féle készülékekre is átkapcsolhatók voltak. A postahivatal felvételi terméből a táviratokat csőposta szállította fel a távírdára.

A soproni távírda az új elhelyezésében és korszerű berendezésével további fejlesztésre volt hivatva. A fejlődés folyamatosságát azonban meggátolta az 1914-ben kitört első világháború, amely a távíró személyzetét, felszerelését és vonalait erősen igénybe vette. A magántávirat-forgalmat korlátozták.

A világháborút követő területveszteségek a soproni távírdahálózatot is érintették. 1918 végével megszűnt Pozsonnyal a közvetlen távíró-összeköttetés. A trianoni békeszerződés következtében 1921 végével megszűnt a nyugat-magyarországi (burgenlandi) távíróállomásokkal, valamint Ausztriával a közvetlen távíróösszeköttetés. Ausztriával a távíróforgalmat újból csak 1923 évben, Budapest–Bécsen át vettük újból fel.

Az első világháború után a távíróhálózat fejlesztése elakadt, a távíróforgalom pedig nagymértékben csökkent. Közben azonban volt azért technikai fejlődés is. Így például az 1920-as évek elején a Morse-féle távírókészüléknél a papírszalagos vétel helyett áttértek a hallás utáni („fónikus”) vételre, amelynél először egy ún. kopogókészülék útján vették a Morse-jeleket, majd pedig fejhallgatóval közvetlenül a távíróvezetékéről. A gyakorlatban nemigen vált be, de azért később is használták.

Az ügykezelés meggyorsítása és egyszerűsítése céljából a soproni postaigazgatóság és a postavezéregazgatóság között közvetlen Hughes-féle távíróösszeköttetés létesült. A posta műszaki végrehajtó szolgálatát ellátó kerületi műszaki felügyelőségek, köztük a soproni is, a 20.862/1929. számú K. M. rendelettel mint önálló szervek megszűntek és mint 6. műszaki osztály ismét beolvadtak a postaigazgatóságok szervezetébe.

A táviratforgalom gyöngülése következtében 1937-ben a távírdai munkahelyek átcsoportosítására került sor. A távírdai munkahelyek a nagy Morse-teremben megszűntek. A nagytermet egyideig tanfolyamteremül, majd raktárnak használták. A távírószolgálat lebonyolítására a soproni távírda egy koncentrációs munkaelosztó váltót kapott 3 munkahellyel, amely az addig a táviratkézbésítők szobájául szolgáló helyiségben nyert elhelyezést. A koncentrációs váltóról bármely vonal a szabad munkahelyre volt kapcsolható. A hívás jelzése a váltón egy kis lámpa kigyulladásával történt. A távirat vétele közvetlenül 129a távírdavonallal hallás után történt. Ugyanebben a szobában volt elhelyezve a körözünyttáviratok adására szolgáló Morse-féle távírdagép is.

A második világháború előtti és alatti években a távírónál is ismét a katonai igénybevételek lépnek előtérbe,

amelyek a távíró-személyzetre, távírda-vonalakra és készülékekre is kiterjedtek.

A Sopron városát 1944. december 6-án ért légitámadás során a postapalota hátulsó, harmadik épületszárnya légiaknától találatot kapott, aminek következtében ennek az épületrésznek az első emeletén elhelyezett Hughes- és fonikus szoba jelentős károkat szenvedett. Ez azonban a legyengült táviratforgalmat nem zavarta, mivel a közvetítés, amíg arra lehetőség volt, távbeszélőn történt.

5. A felszabadulást követő napon (1945. ápr. 2) megindult az elpusztult távíróvonalak újjáépítése. A műszaki újjáépítés fokozottabb irányítására és meggyorsítására a postaigazgatóság mellett ún. postaműszaki igazgatóság létesült, amely 1948. december 2-án szűnt meg. Az 1947-ben megindult hároméves, majd ezt követő első, második és harmadik ötéves terv keretében a nagyarányú fejlesztési folyamat a távírószolgálat korszerűsítésére is kiterjedt. Az elavult Hughes-féle betűnyomós távírógép használata 1947-ben megszűnt. A táviratforgalom lebonyolítására helyébe a korszerű Siemens-rendszerű távgépíró nyert alkalmazást az írógéphez hasonló billentyűs szerkezettel. Ezzel a készülékkel a táviratok vétele és adása jelentősen meggyorsult. A táviratok kézbesítésének meggyorsítására a táviratkézbesítők 1951-ben a kerékpár mellett motorkerékpárral is fel lettek szerelve.

A távbeszélőhálózatoknak az első és második ötéves terv keretében történt nagyarányú fejlesztésével az összes postaszerveket távbeszélővel szerelték fel. Ennek következtében a táviratok közvetítése mindjobban átterelődött a távbeszélő vonalakra, ahol a táviratok adása-vétele egyszerűbb, gyorsabb és olcsóbb is volt. Ezért a körülményesebb kezelésű és költséges fenntartású Morse-távírórendszert mint elavultat fokozatosan megszüntették és a feleslegessé vált Morse-távíróvonalakat leszerelték. A táviratoknak távbeszélőn történő közvetítése azonban a távbeszélővonalakat nagyon igénybe vette. A távbeszélővonalak tehermentesítése érdekében ezért a posta önálló táviratközvetítő áramköröket létesített. A soproni távírda 1957. október 25-én 3 fővonalú táviratközvetítő áramkört kapott, amelyek közül az egyik Sopron és Lövő között, a második Sopron és Kapuvár között, a harmadik pedig Sopron–Fertőd–Fertőszentmiklós–Petőháza–Kapuvár között bonyolította le a táviratok közvetítését. A kapuvári postahivatal később géptávírórt kapott s így a Sopron és Kapuvár közötti táviratközvetítő áramkör megszűnt.

A távírda a régi elhelyezésben három szobában működött. A volt Hughes-szobában a Siemens-féle távgépíró, a második szobában a koncentrációs váltó a fonikával és a harmadik, hozzávetett szobában pedig a távbeszélőn való táviratközvetítő munkahely volt elhelyezve. A gépi kapcsolású távbeszélőhálózat létesítésével kapcsolatban az automata távbeszélő központ műszaki berendezése a volt Morse- és Hughes-teremben lett elhelyezve. A szerelő munkák előrehaladásával a távírdát áthelyezték. Ezzel együtt a koncentrációs váltó használata és a vele kapcsolatos fonikus táviratközvetítés, azaz a régi Morse-féle távírórendszer, amely egy évszázadon át a hírközlés egyik fontos eszköze volt, 1959-ben gyakorlatilag megszűnt. A technika fejlődése a távírógépek korszerűsítésére is kiterjedt.

A távírda a táviratforgalom lebonyolítására 1961-ben egy 12 csatornájú, Ch.V.T. váltóáramú, V.F.40 amerikai típusú távíróberendezést kapott. Ezt a berendezést 1964-ben B.H.G. V.T. 12 csatornájú, majd 1965-ben 24 csatornájú berendezésre cserélték át. Ma a berendezés már 48 csatornával bonyolítja [130](#) le a távíróforgalmat.

A soproni T.G.X.-rendszerű távgépíró 1964-ben automatizálták. Az ország összes távgépíróállomásaival tud közvetlenül táviratozni. A berendezés két adó- és három vevőkészülékből áll. A postaigazgatóság is kapott 1965-ben a postavezérigazgatósággal való közvetlen levelezésre egy T.G.X.-távgépíró berendezést.

A távírókészülékek tökéletesítése folyamatosan tart. A »Telex« távíró berendezéssel bíró előfizetők közvetlenül, a távíróhivatal közvetítése nélkül tudnak egymással érintkezni. Ez a távíró rendszer további fejlődésben van. Sopron a »Telex« távíró forgalomba 1964-ben kapcsolódott be. Az első soproni „Telex” előfizető a soproni AKÖV., a Fésüsfonógyár és a Répcelaki szénsavtelep volt.¹³⁹

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Mészáros Gyula: A fertői vitorlás- és üdülőtelep használatáról, üzemeltetéséről szóló tanácsrendelet

Mészáros Gyula: A fertői vitorlás- és üdülőtelep használatáról, üzemeltetéséről szóló tanácsrendelet

A fertőrákosi vízi sporttelep háború előtti telephelyén, Fertőrákos község határában, a Virágosmajor és a Rákos-patak közötti területen 25 évvel ezelőtt társadalmi összefogással megindult a fertői vitorlástelep kialakítása. Az 1970-ig kialakult vitorlászázak spontán módon, rendezési terv nélkül jöttek létre. A telepen 1959-ben mindössze 10 épület állt, s a vitorlás sportág 40 hajóval rendelkezett.

A vízitelep 1967 után ugrásszerű fejlődésnek indult. A megnövekedett forgalom szükségessé tette egy új út kiépítését, ugyanis korábban a telepet csak a Rákospatak jobb oldalán haladó régi úton és a virágosmajori csatornán, víziúton lehetett megközelíteni. Az új út kialakítására társadalmi összefogással, a Rákos-patak kotrásával és a rákosi kőfejtő meddőjének felhasználásával nyílt lehetőség.

Az 1970. évig kialakult vízitelep jelentőségében túlnőtt az egyesületi kereteken. A sportolók és a pihenni vágyók létszámának ugrásszerű növekedése, a vízisporttelep addigi spontán kialakulása feltétlenül megkövetelte, hogy a további intézkedések ¹³¹ megfelelő fejlesztési elképzelések alapján, a hatósági előírások betartása mellett történjenek.

Ebből következett a terület közigazgatási rendezésének szükségessége. A rendezést indokolta a nyugat-dunántúli üdülőterület regionális rendezési tervének jóváhagyásáról és végrehajtásáról szóló 1030/1967. (IX. 17.), valamint a 2051/1967. (IX. 17.) számú kormányhatározat, mely kimondta: „Sopron és a Fertő[-tó] környéke üdülő- és idegenforgalmi jelentősége miatt, adottságainál fogva külön figyelmet érdemel”.

Sopron város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága (továbbiakban vb.) 1970. októberében tárgyalta a fertői vízitelep helyzetéről készített előterjesztést, és határozatot hozott a terület közigazgatási rendezésére, ami feltétele volt a további tervszerű fejlesztésnek. A területátcsatolás Fertőrákos községtől megtörtént, és utána a vb az egységes fejlesztési elképzelések megvalósítása érdekében beépítési tanulmánytervet készített. A tanulmánytervet ismertették, megvitatták a város tudományos egyesületeiben, ezt követően az érdekelt tanácsbizottságok is megtárgyalták, javaslataikkal kiegészítették. A javaslatokkal és észrevételekkel

kiegészített tanulmánytervet a vb megtárgyalta és a 49/1971. számú határozatával jóváhagyta. Utasította az illetékes szakigazgatási szerveket, hogy a vitorlástelep és strand beruházási programját készíttessék el.

A Győri Tervező Vállalat Soproni Irodája a beruházási programot elkészítette: ez a regionális terv rendelkezésein alapult, melyet a vb a 66/1972. számú határozatával jóváhagyott.

Az 1985-ig megvalósításra tervezett program főbb feladatai: vitorlástelepi rekonstrukció (új főmóló építése, 3 db egészségügyi épület felállítása, a szükséges közművek kivitelezése); 4000 férőhelyes strand kialakítása; 800 fős kemping létesítése; 70–100 cölöpre építhető horgásztelep elhelyezése; 480 m² alapterületű kereskedelmi, vendéglátó, szolgáltató létesítmény megvalósítása; a tömegközlekedés biztosítása (személygépkocsi és autóbusz parkoló, autóbusz váró létesítése).

A program a javasolt és a vb által jóváhagyott ütemezést 4 részletben jelölte meg 1975–1985-ig, 98 277 mFt összegben. Az első ütem csak a területfeltöltés megkezdését, az útépítés első szakaszát, az elektromos energia biztosítását és a vezetékes vízellátás kiépítését tartalmazta.

Az elmúlt ötéves tervek során részben a város saját fejlesztési eszközeinek hatékony felhasználása, részben terven felüli központi hozzájárulások és ágazati hitelek lehetővé tették a program gyorsított ütemű végrehajtását.

Így több mint 10 millió forintos beruházásban valósult meg a vízitelep és a strandterület megközelítését szolgáló, szilárd burkolatú út, elkészült a vízitelep energia-ellátásának bázisát képező 630 kW-os transzformátor-állomás és a 20 kW-os földkábel. Kiépült a vezetékes vízellátás gerince, mely jelenleg egy közkifolyót táplál és biztosítja két egészségügyi blokk vízellátását. Teljes hosszban kiépült a vitorlástelepi főmóló és a főmólóhoz csatlakozva mindhárom egészségügyi blokk megközelítését biztosító leágazás.

Az elvégzett munkák – a beruházási program gyorsított ütemű végrehajtása – a pihenni, sportolni kívánók ellátásában minőségi változást hoztak.

A vb 1976. szeptember 10-i ülésén tárgyalta a beruházás végrehajtását, és meghatározta a további tennivalókat.

Az V. ötéves terv készítése során a fertői fejlesztést fedezet hiányában sajnos nem lehetett ütemezni. Ennek ellenére a már meglévő, de a továbbiakban épülő létesítmények is szükségessé teszik, hogy a Fertő üzemeltetésével kapcsolatban olyan döntés születjen, amely megoldja a jelenlegi létesítmények kezelését és fenntartását, távlatban a további fejlődés lehetőségét biztosítja.

A legfontosabb, halasztást nem tűrő feladat volt az elkészült létesítmények vagyonyilvántartásba vétele. Erre azért volt szükség, mivel ennek hiánya következtében marad el a további felújítási munkákra részben fedezetet nyújtó értékcsökkenés elszámolása. Így lehetett biztosítani a meglévő létesítmények tervszerű karbantartását és a társadalmi tulajdon védelmét.

132Indokolttá vált – a jóváhagyott fertői partvonal figyelembe vételével – az állami tulajdonbavétel, mely kisajátítási eljárásokkal is járt. A tulajdonrendezéssel az egész Fertő érintett része az Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság kezelésébe került. Ez a terület 3075 hold nagyságú, ennek egy részén helyezkedik el a fertői vízitelep, illetve strand.

Az üzemeltetés megszervezése, az üzemeltető szerv biztosítása szükségessé tette azon terület megjelölését,

mely érintett a strand és vízitelep által.

Az eltelt évek során 2–3 olyan vállalat neve is felmerült az üzemeltetés megszervezésére, amelynek tevékenysége közel áll az országban több helyen is működő strandok és egyéb vízibázisok irányításához. A különféle nehézségek és kívánságok félretevéseivel a soproni Városi Tanács 51/1980. (XII. 16.) számú határozatával létrehozta a „Sportlétesítményeket Fenntartó Szervezet”-et, a 2/1979. (PK. 3.) PM. sz. utasítás 6. §-a alapján.

Ezzel az üzemeltetés megoldódott, de a vízitelepen a tartózkodás rendjét indokolt volt megváltoztatni. Tekintettel arra, hogy a fertői vitorlástelep és strand a határsávban helyezkedik el, így e területre a kilépés és kinntartózkodás a határország területi parancsnoksága által meghatározott hónapokban, időpontokban történhet. Az 1970-es években a határország parancsnoksága és a soproni Városi Tanács között együttműködési megállapodás volt érvényben, amely a Fertőre való kilépést, kinntartózkodást, valamint a magatartást szabályozta. Utólag el kell ismerni, hogy e megállapodás nem érte el a kívánt célt. Az érintett szervek többször is fölvetették, hogy olyan rendelkezést kellene alkalmazni, amelynek megsértőivel szemben valamilyen szankcióval is lehetne élni. Felvetődött évekkel korábban is már vb-üléseken, hogy tanácsrendelettel kell szabályozni a fertői vitorlás- és üdülőtelep használatát, valamint üzemeltetését. Az eltelt évek alatt több megbeszélésre, bejárásra került sor, míg elérkezett annak az ideje, hogy tanácsrendelettel szabályozni lehet és kell mindazt, amit közel egy évtized alatt több alkalommal a jelzett végrehajtó bizottsági határozatok megszabtak és az élet megkövetelt.

Tekintettel arra, hogy nagyon speciális tanácsrendelet alkotásáról volt szó, 1980-ban 53 szervnek, személynek küldtük el tanácsrendelet-tervezetünket azzal a céllal, hogy minél többen megismerjék. Élve a demokratizmus kiszélesítésével, javaslatot, véleményt kértünk, hogy a legapróbb részletekre figyelemmel legyünk, és a rendelet elfogadásakor már minden lényeges javaslat rögzítve legyen.

Így tervezetünket megküldtük többek között a BM. Határország Országos és soproni Parancsnokságának, az Országos Vízügyi Hivatalnak, a Győr-Sopron megyei Tanács V. B. Szervezési és Jogi, valamint ÉKV Osztályának, a pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Államtudományi Tanszékének, továbbá a területileg illetékes párt-, társadalmi és szakmai szervezeteknek, valamint országgyűlési képviselőknek, tanácsi bizottságok és csoportok vezetőinek stb.

Az elküldött tervezetünkre 42 szervtől, személytől 283 vélemény, észrevétel, javaslat érkezett. Ezeket feldolgoztuk és 154-et (54,4%) elfogadtunk, 129-t (45,6%) különböző okokból nem tudtunk a tervezetbe beépíteni.

Az el nem fogadottak többsége olyan volt, amely egyéni, nem közösségi érdeket szolgált, egyes javaslatok pedig jogszabályokat sértettek. Három szervvel a helyszínen folyt tárgyalás és azonosítás, nyolccal az érintett szakigazgatási szervek bevonásával a tanácsházán került sor érdemi vitára. A feldolgozott észrevételek, javaslatok és tárgyalások után a hatodik változatban került tervezetünk megvitatásra. Az utolsó tervezet vitáján még mindig felvetődtek olyan kérdések, észrevételek, javaslatok, amelyek összegezéséből alkottuk meg a hetedik változatot, jelenlegi tanácsrendeletünket.

A felsorolásból is kitűnik, hogy igyekeztünk a tervezetet széles körben ismertetni. Hasznosak voltak a javaslatok, észrevételek, mivel sok, a gyakorlatból származó tapasztalati véleményt tudtunk felhasználni.

Az ügyrendi és igazgatási bizottság szintén megtárgyalta a tanácsrendelet-tervezetet és utána került végső

megfogalmazásban a tanács elé, amely 1/1981. (II. 24.) számon megalkotta rendeletét.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Mészáros Gyula: A fertői vitorlás- és üdülőtelep használatáról, üzemeltetéséről szóló tanácsrendelet / I.

133I.

Korábban említettem, hogy e tanácsrendelet speciális. E megállapítást azon tények alapján teszem, hogy hazánkban hasonló rendelet megalkotására ilyen témában még ez ideig nem került sor. Ennek bizonyításával a következőkben foglalkozom, csak érintve néhány sajátosságot.

A Fertő magyar területen a Magyar Állam tulajdonát képezi, kezelője az Országos Vízügyi Hivatal, mely jogát átadta az Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóságnak. Az igazgatóság pedig a kezelő és használati jogát – megállapodás alapján – a Sopron Városi Tanács V. B. javára ideiglenes jelleggel átadta, amit öt évenként lehet meghosszabbítani. A Városi Tanács V. B. a használati jogot tovább adja azon szervezeteknek, amelyek cölöpökre épített létesítményekre az 52/1979. (VI. 22.) VB. számú határozattal elfogadott rendezési terv alapján megkapták az építési engedélyt. A régi, felújításra váró épületek tulajdonosai fennmaradási engedélyt kapnak, ha az épületek elhelyezkedése beleillik a terv szerinti elképzelésekbe.

Sopron város közigazgatási területéhez a vitorlás- és üdülőtelep, Fertőrákos község területét átszelve, egy keskeny földszávvval csatlakozik. Az ilyen megoldás másutt nem található. A Fertő nemcsak tájvédelmi körzet, hanem határvíz is. E tény nagyon sok követelményt támaszt az ott-tartózkodókkal szemben. Megközelíteni a rendeletben jelzett területet csak az arra jogosító határsávévedéllyel szabad, mivel határsávban helyezkedik el, hisz a magyar szakasz nyugatról az Osztrák Köztársasággal határos. Ennek velejárója az az igény, hogy miként lehet a területre belépni és ott-tartózkodni.

A rendelet intézkedik a magyar és a külföldi állampolgárok részére belépési engedély megadásáról. Rögzíti, hogy melyik úton lehet a vitorlás- és üdülőtelepre be- és onnan kilépni. Nagyon lényeges és több éves tapasztalat alapján rögzítettük, hogy a kinntartózkodás időpontja hónaponként hogyan alakul. Figyelemmel voltunk a bevezetésre kerülő időszámítási változásra is. Hazánkban nagyon ritka eset az, hogy a személyi igazolványt valahol tulajdonosától elveszik. Ezért foglalkozik a rendelet azzal, hogy ezt milyen módon veszik el és adják vissza. Mindenütt követelmény a fegyelmezett magatartás, de itt fokozott mértékben érvényesül az, hogy a kiskorú gyermekek szülőikkel, sportolókként hogyan léphetnek be felügyelet szempontjából a területre. A határőrizet biztonsága megköveteli a korlátozó intézkedéseket, amelyekre adott esetekben sor kerülhet. Ekkor a határvédelem biztosítása lép előtérbe, a sportolás pedig az intézkedések befejeztéig alárendelt szerepet tölt be.

Üdülőhelyeken az éjszakai élet csekély mértékben van szabályozva, korlátok közé helyezve. A Fertőn a rendelet az éjszakai kinntartózkodást, valamint a horgászást külön engedélyhez köti, továbbá a vízijármű használatát is. Szabályozza a területen a közlekedés rendjét is, valamint érvényesül a 8/1979. (V. 15.) KPM. sz. rendelet, amely a vízi közlekedés szabályait rögzíti.

Figyelemre méltó az az intézkedés is – nem volt könnyű – amelyet a rendelet rögzít, hogy a különböző szervezetek milyen módon szerezhetnek területfelhasználási jogot. E jog megszerzéséből kizárja az egyéneket, abból a megfontolásból, hogy állami, szövetségi szervezetek stb. dolgozói jussanak elsősorban ahhoz a kedvező pihenési lehetőséghez, amely e területen a dolgozók nagy társadalmi összefogásával, a kollektívák

önkéntes munkájával létrejött. A rendelet alapján teljesen kizárt és nincs lehetőség arra, hogy bármely szerv engedély nélkül építsen üdülőt a területen. Az építési előírás oly módon szabályozza a létesítmény megvalósítását, hogy a víz fölötti cölöprendszerre épülő létesítmények létrehozásakor is érvényt kíván szerezni az OÉSZ előírásainak.

Az üzemeltetés rendje egyike azon legfontosabb szakaszoknak, amelyek rögzítik, hogy a határvédelem szempontjából mit szabad tenni, és mit nem. Előírja házirend alkotását, a »Tűzvédelmi utasítás«-t, valamint a létesítmény üzemben tartójának megnevezését, ezt hol kell és hogyan elhelyezni stb. Az üdülőterületeken követelmény a köztisztaság betartása. Itt e területen ez még fokozottabb mértékben jelentkezik, mivel megvalósításának sok összetevője van. Fontos tétel, sőt tilos a vitorlás- és üdülőterületre kutya bevitele nem vadásztársasági tag részéről. Fürdőkben [134](#) az egész területet a célnak megfelelően lehet felhasználni, míg a Fertőn a rendelet rögzíti a fürdés rendjének előírásaival, mely területen szabad fürödni és csónakázni. Érdekes az, hogy a rendelet hatálya alá tartozó területen tilos a téli sport szervezése, továbbá hosszabb ideig víz alatti tartózkodásra alkalmas buvárkészülék használata. A szárazföldön forgalomban levő járművekről nyilvántartást kell vezetni az illetékeseknek; a rendelet előírja, mi módon kell a Fertőn a vízijárművek azonosítási számát stb. nyilvántartani, és a csónaktárolóban elhelyezni.

Hazánkban nemcsak a Balatonon szokásos régóta jelezni a vihar közeledtét, de rendeletünk hatályba lépése óta a Fertő kijelölt területén is, azzal a különbséggel, hogy itt hang nélkül, színes viharjelző gömb árbócra húzásával kell a figyelmet a veszélyre felhívni, aminek szintén határvédelmi szerepe van. Minden vízi rendezvény lebonyolításának hazánkban az erre alkalmas területeken komoly szervezési előzményei vannak. Ez fokozottan érvényesül a Fertőn megrendezésre kerülőknél. Nagyobb óvatosságot és körültekintést kell itt tanúsítani a rendező szervezeteknek, mivel ennek hiányában a már jelzett korlátozó intézkedések bevezetésére is sor kerülhet.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Mészáros Gyula: A fertői vitorlás- és üdülőtelep használatáról, üzemeltetéséről szóló tanácsrendelet / II.

II.

Több mint két év múlt el tanácsrendeletünk kihirdetése óta. Minden tanácsrendelet annyit ér, amennyire a valóságban hatályos. Vizsgálva rendeletünk hatályosságát, megállapítható, hogy hasznosan szolgálta alkotásának célját. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a későbbiek során a szerzett tapasztalatok alapján ne vizsgáljuk felül szakaszait, és előfordulhat az, hogy az időközben szerzett újabb tapasztalatok összegezése kapcsán módosításra kerül sor.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Grosina, Helmut: A Fertő burgenlandi részének fejlesztése

Grosina, Helmut: A Fertő burgenlandi részének fejlesztése

1. Az alkotmányjogi bíróság 1954-es határozata szerint a területi tervezés nem magában megálló közigazgatási ágazat, hanem összetett fogalom és mindazt a tevékenységet magában foglalja, amely az előzetes tervezés egyes szakterületein belül az egyes létesítmények és berendezések legcélszerűbb elosztását

célozza. Mivel az osztrák szövetségi alkotmány értelmében mindazok az illetékességek, amelyek kifejezetten nincsenek a szövetségi államnak fenntartva, az egyes tartományokra hárulnak, a területi tervezés (területrendezés) illetékessége általában az egyes tartományoké, de az egyes közigazgatási feladatoknak megfelelő egyes illetékességi körök szét vannak forgácsolva.

Az állami szervezet mellett egyes társadalmi csoportok közreműködését is intézményessé tették. Ez az együttműködés a beleszólási jog szokásos keretei között van, amelyet azután tárgyi és területi tekintetben felosztanak.

A szabad tulajdonképzéssel, szabad vállalkozási lehetőséggel párosuló szabad gazdasági szerkezet alapelve korlátoz minden »tervezést«, így a területi tervezést is úgy, hogy azt az önmagában szabad társadalmi és gazdasági fejlődés irányítására szűkíti. Az állami irányítási intézkedések tárgyi és területi szempontból meghatározott támogatásokat és akadályozásokat, illetve meggátolásokat jelentenek. Ebből közvetlenül következik, hogy a területi tervezésnek lényegében fejlesztési változatokat, összefüggéseket és egymáshoz kötődéseket kell kimutatni. Ezek gazdasági és társadalmi tevékenységből erednek, az állami intézkedések befolyásolják, illetve szabályozzák őket, vagy ezt kellene az állami intézkedéseknek tenniük. Végül a területi tervezésnek a terület alakulásának egy elképzelt képhez való közeledését kell elérnie. Ez abból a feltevésből következik, hogy a társadalom, a gazdaság és a terület egymáshoz való viszonya önmagától nem lesz optimális, hanem ezt ki kell alakítani. A területet mint életteret tekintjük és ezért kialakítását a létről való gondoskodásként fogjuk fel, amelyet a modern teljesítmény-jellegű államtól elvárhatunk.

Burgenlandnak mint tartománynak a feladata, hogy a tartomány területéről vagy annak egyes részeiről (régióiról) gondoskodják fejlesztési tervek összeállítása útján, amelyek a természeti, gazdasági, szociális és kulturális adottságoknak megfelelnek, és ezeknek a céloknak előrettekintő és tervszerű teljes egészében való kialakítását rögzítik. Emellett a helyi területi tervezésre vonatkozó irányelveket (az egyes területrészek felhasználásáról való döntéseket) is kell tartalmazniuk. A helyi területi tervezés az egyes községek feladata és ezek az egyes területek felhasználási terveit és beépítési terveket tartalmaznak.

1. Kismarton (Eisenstadt) tartományi székhely, Észak-Burgenland központja (WMLV 13 080/597–1. 6/81. sz. engedéllyel)

2. A területi tervezés Burgenlandban

Burgenland a maga kerekén 272 000 lakosával 3,65%-kal részesedik a teljes osztrák lakosságból, és kerekén 4000 km²-es területével a teljes terület kb. 5%-át teszi ki. Jellemzője, hogy 1 km² területre 10 km országhatár esik (az országhatár 346 km Magyarországgal, 13 km Jugoszláviával és 25 km Csehszlovákiával).

Burgenland önmagában nem szocio-ökonómiai régió, vagyis nem földrajzilag zárt egységes terület egyetlen központtal, amelyben valamennyi társadalmi és gazdasági kapcsolat összefutna. Ezt a területet ugyanis az egykor Magyarországhoz tartozó területnek Ausztriához való csatolása (1921) elszakította regionális központjaitól. Ma az északi tartományrész (a nezsideri, a kismartoni és a nagymartoni közigazgatási körzetek) Bécs centrális régiójához tartoznak, viszont a déli tartományrész (a felsőöri, németújvári és a gyanafalvi közigazgatási körzetek) nagyrészt [136](#)Graz stájer centrális régiójához sorolhatók. Ebből a szempontból a középső Burgenland (a felsőpulyai közigazgatási körzet és a felsőöri közigazgatási körzet északi része) közömbös, illetve szélsőségesen peremi helyzetben van. A hozzárendelés talán mégis inkább az erőteljesebb bécsi centrális régióhoz jogosabb.

1941-ben, vagyis akkor, amikor Burgenland nem létezett önálló tartományként (1938–1945 között a szomszédos Alsó-Ausztria és Stájerország között volt felosztva), jelent meg E. Hassinger

„Burgenland-Atlasza”. Az ötvenes évek végén jött létre „A burgenland gazdaság támogatására alakult szövetség”, amely egész sor szakvéleményt készített, és ezek csúcsa a „Burgenlandi Fejlesztési Program” volt. Ezt az Osztrák Területi Tervezési Intézet (ÖIR) és a Tapasztalati Társadalmi Kutatás Intézete (IFES), mindkettő Bécsben, dolgozta ki és 1968-ban Kismartonban tették közzé.

2. A Fertő nádasos osztrák részen kerekén 100 km², Észak-Burgenland fejlesztési programjának fontos része

1961-ben alakult meg a Fertői Fejlesztési Társaság kft., amelyet 1974-ben számoltak fel, és amely 60-nál több regionális tervezési tervet tett közzé. Ezek a Fertő Fejlesztési Programjához (ÖIR, Bécs, 1970) csatlakoznak. Ennek a társaságnak a keretében 500 egyedi szakvéleményt készítettek el.

1964-ben a burgenlandi tartományi kormány a tartományi kormányhivatal igazgatóságán belül területi tervezési szervet hozott létre. 1969-től kezdve külön területi tervezési hálózat is létezik Burgenlandban. Az első időkben a már említett Burgenlandi Fejlesztési Program volt az egyes határozatok, tanácsadások és koordinálási feladatok alapja ennél a területi tervezési szervnél. Ezután az Osztrák Területi Rendezési Konferenciával (ÖROK) egyetértésben három tervezési régiót alakítottak ki: Észak-Burgenlandot kerekén 128 000 lakossal, 1800 km²-tel és 60 helységgel, Közép-Burgenlandot 41000 lakossal, 700 km²-rel 23 helységgel, végül a Dél-Burgenlandot kerekén 103 000 lakossal, 1500 km²-rel és 55 helységgel. Közép- és Dél-Burgenlandra vonatkozóan időbelileg és szakmailag egyeztetett regionális tervezés folyt, amelyet 1976-ban kezdtek el és amely 1979-ben Közép- és Dél-Burgenlandra vonatkozó fejlesztési program elfogadásával zárult le.

Észak-Burgenlandra ebben az időben csak egy keretkoncepció létezett, amelybe a meglehetősen régi „Fertői Regionális Tervet” is be kellett vonni. Ez az 1974-ben felszámolt Fertői Tervezési Társaság kft. által kidolgozott regionális terv a tó körül fekvő 25 helységet foglalja magában. A teljes Észak-Burgenland tervezési régióra vonatkozó regionális tervezési munkálatok 1982-ben Észak-Burgenland fejlesztési programjának közzétételében tetőztek.

3. Észak-Burgenland tervezési régió

Észak-Burgenland tervezési régiót 3 közigazgatási körzet: Kismarton környéke, Nagymarton és Nezsider alkotja, valamint Kismarton és Ruszt szabadváros. A Fertő, amelynek területén a Kismarton-környéke és Nezsider körzetek közötti határ Sopron és Moson vármegye egykori határának megfelelően húzódik, osztja két részre ezt a régiót, amely egyrészt nagyon szorosan kapcsolódik Bécs centrális régiójához, másrészt viszont Kismartonnal, a tartományi fővárossal, és részben a tartomány határán kívül fekvő Bécsújhely területi központtal van kapcsolatban.

A fentieknek megfelelően egyenlőtlen is a fejlődés ezen a területen. A lakosság a régió jelentős részében növekedőben van (Kismarton és Nagymarton körzet), de a vándorlási mérleg csak a nagymartoni körzetben pozitív. Így éppen ez a körzet válik ki leginkább pozitív értelemben az egész burgenlandi trendből a lakosság szám javára vonatkozó előrejelzésekben.

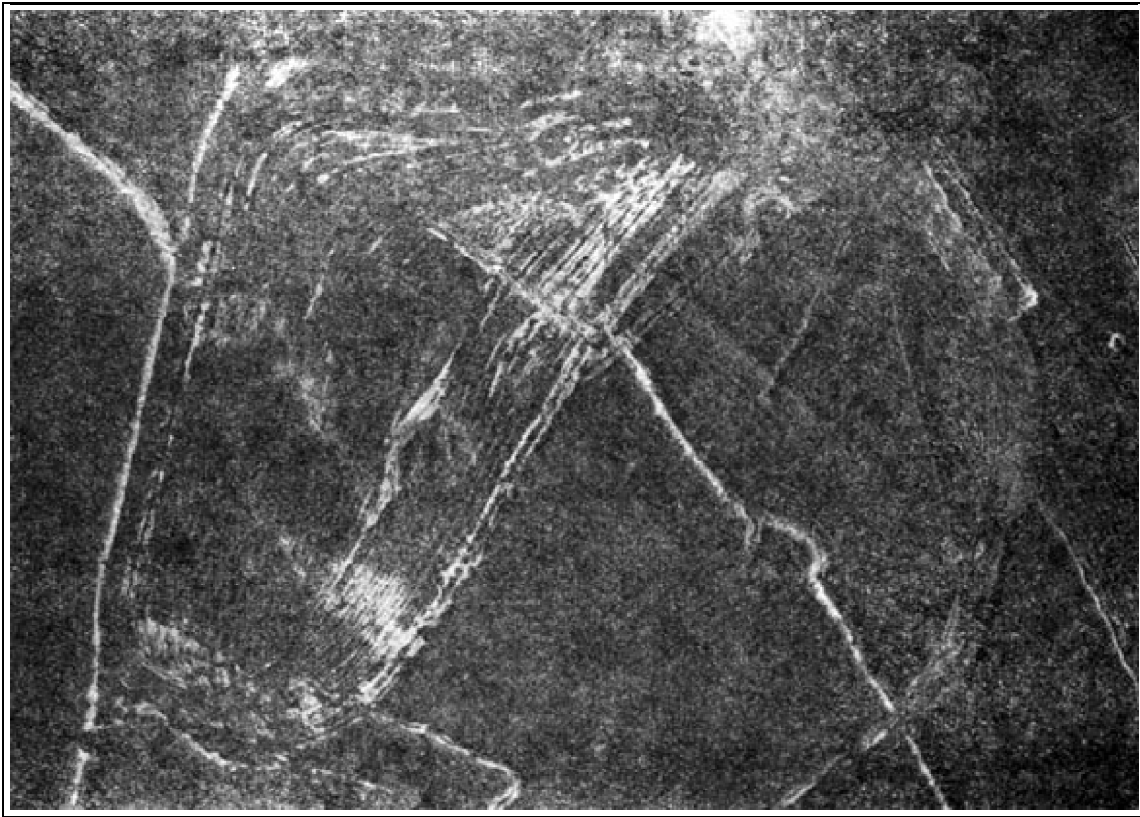
A mezőgazdaságban dolgozók száma nagyon nagy mértékben csökkent. A nezsideri körzetben az összes rendelkezésre álló munkahelyeknek közelítőleg a fele a mező- és erdőgazdaságra esik. Csak a nagymartoni körzetben esik a rendelkezésre álló munkahelyek egyharmad részénél több a feldolgozó kisiparra és az iparra. A tartományi főváros szerepe abban mutatkozik meg, hogy a kismartoni körzet (Kismarton-környék és Kismarton város) területén nagy a személyi, szociális és közszolgáltatásban állók munkahelyeinek aránya. A 2–5 munkaerővel rendelkező mezőgazdasági üzemek vonatkozásában a nezsideri körzet a vezető szerep. Ugyanakkor éppen ebben a körzetben várható a teljesen mezőgazdasággal foglalkozó üzemek részesedésének legnagyobb arányú csökkenése.

Ipari üzemek tekintetében egész Burgenlandban a kismartoni körzet áll az élen, viszont az ipari kisüzemek százalékos aránya tekintetében a nagymartoni körzet az első. Az ipari bérek és ipari keresetek viszonylatában Észak-Burgenland (elsősorban a kismartoni és a nezsideri körzet) vezet.

Idegenforgalom tekintetében is vezető szerepe van Észak-Burgenlandnak, a nezsideri körzetben szerepel a legtöbb vendégéjszaka, itt a legmagasabb az átlagos ágyszám, legnagyobb az átlagos kihasználtság, leghosszabb az átlagos tartózkodási idő egész Burgenlandban. A Burgenlandban regisztrált összes éjszakázásoknak (kerekken két milliót tesznek ki) közel fele a tó menti településekre esik. A nezsideri tágabb körzet mondhatja magáénak az egész tartomány vendégéjszakáinak majdnem kétharmadát. A teljes hazai bruttó termelésből a részesedés kerekken 3% körül van, a vendégek kiadásaira vonatkozó számítások eredményei szerint viszont ebből a részesedés 7%. A Nezsider-környéki területre vonatkozóan ezt közelítőleg 10%-ra becsülik.

A legjobb lakásfelszereltséget Burgenlandban a kismartoni és a nagymartoni körzetben találjuk, a legmagasabb motorizáltságot a kismartoni körzetben (4,5 lakosra esik egy személygépkocsi), és a közlekedési lehetőségek (útépítés) is felerészben [138](#)Észak-Burgenlandra koncentrálódik. Az egész régióra kiterjed a vízvezeték-hálózat, amely képes 120 000 lakost ivóvízzel ellátni. A csatornázást a kismartoni körzetben építették leginkább ki (a lakosságnak több, mint fele rendelkezik csatornázási csatlakozással).

A közösségi létesítmények jól ki vannak építve, a tanulóknak bő választék áll rendelkezésükre iskolatípusokból. Az orvosi ellátottság messzemenően kielégítő és a nezsideri körzetben ezt a boldogasszonyi orvosi központ létrehozása még jelentősen javította is.

3. Zöldvágási kísérleti területek a Fertőn (itt: Oka/Oggau) WMLV
13 080/597–1. 6/81. sz. engedéllyel

4. Észak-Burgenland és a Fertő fejlesztési programja

Még mielőtt a burgenlandi tartomány kormányhivatalában a területi tervezési szervet létrehozták volna, megalakult az 1974-ben felszámolt Fertői Tervezési Társaság kft., amelyben az államszövetség és a tartomány 60:40 arányban vett részt. A tó körül fekvő 25 településre terjedt ki hatásköre, beleértve a Fertő zugot is, és ezek a tervezési régió 60 helysége közé tartoznak. 67. részben közzétett jelentésben olyan vizsgálatokról számoltak be, amelyek végül 1970-ben „Fejlesztési Programjavaslat”-ban egyesültek. 500 egyedi szakértői véleményt dolgoztak ki.

A rendelkezésre álló irodalom bősége megnehezítette az áttekintést és számos célkitűzésbeli ellentétre utalt. Ezért a tartományi kormány 1975-ben megbízta a Területi Tervezési Tanácsadó Csoportot (Bécs) hogy dolgozza át a Fertőre és a Fertő-zúgra vonatkozó fejlesztési programjavaslatokat. Első lépésként az irodalom elemzését végezték el, ennek alapján terjedelmes célkitűzés-listát állítottak össze. Ezeket azután az úgynevezett Delphi-módszerrel több fordulóban értékelték. Az ebből a célkitűzés-katalógusból készített kivonatot a tartományi kormány területi tervezési kérdésekkel foglalkozó tanácsadó szerve (területi tervezési tanács) elé terjesztették, [139](#)majd megfelelő értékelés céljából a terület 25 települése elé tárták. A

célkitűzések első csoportját ennek alapján már ki lehetett jelölni a fejlesztési programba való felvétel céljára. Ott, ahol több vizsgálatra volt szükség, ezeket a következő években végezték el.

4. A Fertő osztrák részén kb. 7000 vitorlás áll az idegenforgalom szolgálatában

1978-ban a tartományi kormány olyan határozatot hozott, amely a fertői fejlesztési programmal kapcsolatos addigi munkálatokat egész Észak-Burgenlandra kiterjesztette. Közben a Közép- és Dél-Burgenlandra vonatkozó regionális tervezés annyira előrehaladt, hogy az ezek készítése során nyert tapasztalatokat hasznosítani lehetett. A területi tervezés egyes szakterületeken illetékes munkacsoportjai ismét feléledtek. Továbbá számos, tartományszerte véghezvitt vizsgálatra és elképzelésre is rá lehetett hagyatkozni, így például a „Regionális fejlesztési programok létrehozásának vezérfonalára”, az „Üzemek

telephelyének összehasonlítására” és még 140 másokra is. Részben azonban az alapokat részletes vizsgálatokkal kellett megteremteni, így például „Észak-Burgenland súlyponti települései” esetében.

Mivel azonban Észak-Burgenlandban a többi tervezési régióhoz képest nagyobb érdeklentéssel kellett a tervezés során számolni, és ezeket az egyes munkacsoportok közötti együttműködés és egyeztetés fokozása útján, az addig alkalmazott szervezeti és módszertani keretek között nem lehetett megoldani, 1980 júniusában egy többnapos zárt ülést hívtak egybe, amelynek feladata az Észak-Burgenlandra vonatkozó fejlesztési koncepció alapelveinek a kialakítása volt. Ezen a zárt ülésen mind a tartományi kormányzat hivatalának megfelelő osztályai, mind az érdekképviseleti szervek és a szakértők, mind a tartományi gyűlésben szereplő pártok résztvettek.

Ezután lehetséges volt a fejlesztési program rendeltetésszerű kidolgozása. Miután ez a szükséges meghallgatásokon és véleményezéseken átesett, végül is 1982 áprilisában törvényerőre emelkedett. Ezzel Burgenland lett az első szövetségi tartomány, amelynek minden része számára érvényes fejlesztési programja van. Ezek felosztása:

1. A regionális fejlesztés alapelvei: Lakosság és munkahelyek, a természeti környezet és az általános környezet, mező- és erdőgazdaság, kereskedelem, kisipar és ipar, idegenforgalom, úthálózat, személyforgalom, tömegközlekedés, vízellátás, szennyvízelvezetés, hulladékelszállítás, energiaellátás, művelődés, egészségügy és sport.
2. A megvalósítandó területi szerkezet alakító elemei: az ellátás telephelyei a kisipar és az ipar számára, mezőgazdasági célra alkalmas területek az idegenforgalom számára.
3. A helyi területi tervezés alapelvei: a területek felhasználási tervei, beépítési terv, településszerkezet és a helységek kialakítása.

Különösen ki kell emelnünk azokat a határozatokat, amelyek elsősorban a Fertőre vonatkoznak: „A természet egyensúlyának egészét kiegyensúlyozott állapotban kell fenntartani és támogatni; a környezetvédelem követelményeit figyelembe kell venni. A tájképi környezetet meg kell őrizni és alakítani kell. A helységek képének alakításában figyelemmel kell lenni Észak-Burgenland tájképi és építészeti jellegzetességeire, ezeket figyelembe véve kell a képet kialakítani”.

„A Fertő és a Fertő-zug természeti környezetét gazdasági, társadalmi és kulturális okokból fenn kell tartani, ápolni...”

„Azok a területek, amelyek teljes vagy részleges természet- vagy tájvédelem alatt állnak, hatékony védelemben részesítendőek. Ezeknek a területeknek az egyértelmű elhatárolására kell törekedni, ennek során a megengedett gazdasági felhasználás szempontjaira is figyelemmel kell lenni.

Arra kell törekedni, hogy a teljes természetvédelem alatt álló területeket részleges természetvédelmi területek vegyék körül, a részleges természetvédelem alatt állókat pedig tájvédelmi területek, és ezáltal az áterjedő hatások elé azokat kiküszöbölő vagy legalább csökkentő felfogó zónákat teremtsünk.

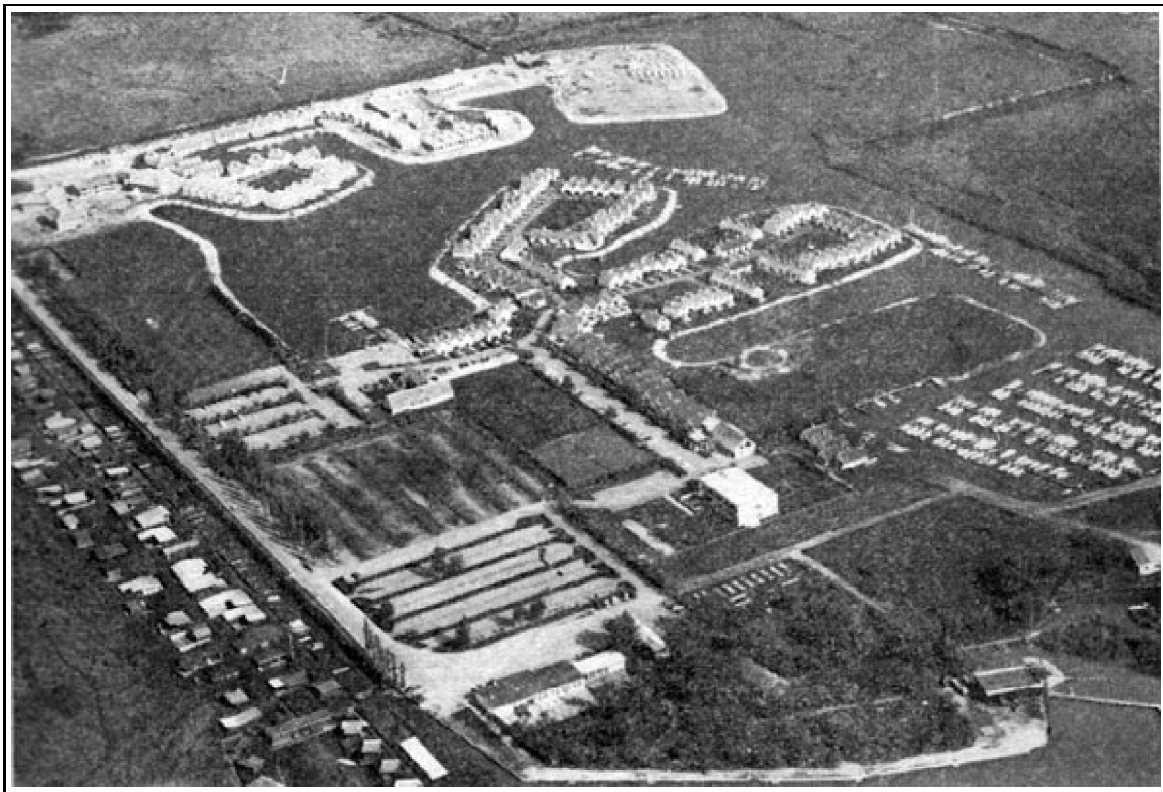
Olyan teljes természetvédelem alatt álló területeken, amelyek alkalmasak arra, hogy közösen kezelt védőterületek magjával szolgáljanak, a természet védelmére szolgáló rendszabályokat céltudatosan kell irányítani (környezet menedzselése). A közös kezelés azt a célt is szolgálja, hogy a Fertő környékén jelentkező sokféle érdeket egymással jobban egyeztethessük ...”

A vízben történő tápanyagbevitelt regionális tisztítóegységek és a szennyvízelvezetésre alakuló közös társaság létrehozása útján csökkenteni kell a Fertő vízgyűjtőterületén, rendelkezéseket kell hozni a talaj felhasználására és kihasználására mezőgazdasági üzemek által. Ennek az alapelvnek felel meg a tóparti terület teljes mentesítése (pl. tóparti kunyhókhöz, szabadidő- és sportlétesítményekhez stb.) a települések szennyvízelvezető rendszerén keresztül, továbbá a kártevők irtására szolgáló anyagok lehetséges legkisebb mérvű alkalmazása (peszticidok), vegyszerek használatának elkerülése (kivéve az olajat megkötő szereket), az idegenforgalmi felhasználás megfelelő irányítása, beleértve a tavi forgalmat és a kikötői lehetőségeket, 141 végül a tápanyagok eltávolításának fokozása egyre nagyobb mértékű nádaratás útján.

Az állat- és növényvilág fajgazdagságát meg kell őrizni, illetve helyre kell állítani. Ez vonatkozik mindenképp a halfajtákra.

Olyan lehetőségeket kell kialakítani, amelyek pótolják a Fertő csökkenő felhasználásából adódó veszteségeket. Így fürdősi és vízisport célokra kavicstavakat kell létrehozni. A tó környezetében azonban új intézkedéseket és létesítményeket csak akkor szabad megvalósítani, ha a természet háztartására gyakorolt hátrányos hatások lehetőségét ki lehet zárni...”

„Az egyedülálló természeti lehetőségek alkotják az idegenforgalom alapját. Ezt ezért feltétlenül meg kell tartanunk ebből a szempontból is. Az idegenforgalom fejlesztése érdekében történő minden intézkedést ennek megfelelően ebből a szempontból is felül kell vizsgálni...”

5. Védenynél (Weiden am See) létesített idegenforgalmi település a Fertő nádasának környezetvédelme szempontjából káros hatású (WMLV 13 080/597–1. 6. 81. sz.

„A szabadidő-telepek, a szabadidőfalvak, a lakókocsitáborok és a kempingek és hasonló az idegenforgalom különleges formái, és ezek a táj természetes jellegét (tájkép, a természet háztartása) nem befolyásolhatják. Úgy kell őket kialakítani, hogy beleolvadjanak a tájba, továbbá magas minőségi követelményeket elégítsenek ki (elhelyezés, növények telepítése, megközelítés stb.). Olyan természeti környezetben, amely a természet háztartása vagy a tájkép jellege szempontjából különösen érzékeny, ilyen jellegű létesítmények nem hozhatók létre. Az ilyen területeken létező hasonló létesítményeket lehetőség szerint át kell telepíteni ...”

„Az idegenforgalom kialakításakor a Fertő szűkebb értelemben vett idegenforgalmi környezetében a következőket kell még figyelembe venni:

A csónakkikötők lehetőség szerint a part felőli nádas szélén legyenek integrált szabadidő-létesítményekkel kapcsolatosan, így pl. fürdési, napozási lehetőségekkel együtt.

Nem szabad további feltöltéseket végezni.

142 Nem szabad újabb szabadidőtelepüléseket, kempingeket és lakókocsitáborokat létesíteni. A tópart és a sós tavak környékén (az országhatáron belül a megyesi vámhivaltaltól kiindulva – B 52 – Ruszt – L 2009 – Oka – L 2036 – B 304 – Nezsider – B 51 – Védeny – L 2005 – Pátfalu – L 3004 – a természeti felhasználási terület és az országhatár találkozási Pomogynál) szabadidőtelepülések, kempingek és lakókocsitáborok létesítése nem megengedett. Kivételeket akkor lehet tenni, ha egy az érdeklődő költségére véghezvitt vizsgálat azt állapítja meg, hogy minden hátrányos környezeti befolyást ki lehet zárni...”

„Ilyen felhasználás esetén különös gondot kell fordítani a természeti környezet és az általános környezet alapelveire (1.2. pont) és az idegenforgalom céljára igénybe vehető területekre vonatkozó határozatokra (2. 2. 2. pont). A Fertő környezetében végrehajtandó intézkedések és létrehozandó létesítmények csak akkor engedélyezhetők, ha a természet háztartására és a tájképre gyakorolt hátrányos hatásokat ki lehet zárni.

Szabadidőházak, szabadidőtelepülések, szabadidőközpontok és lakókocsitáborok akkor engedélyezhetők, ha az előírt megközelítési és ellátási lehetőségek adottak és ezek közérdekeket, elsősorban a tájképi és városképi érdekeket nem sértenek ...

A tartományi főnök kormánynyilatkozata 1982. október 29-én is tartalmaz erre a témára vonatkozó megállapításokat: „Tudatában vagyunk a természeti tartalékok kifejezhetetlen értékének, valamint az érintetlen környezet óriási jelentőségének. Ezért a tartományi kormány elkötelezi magát az aktív környezetvédelem mellett. Ezzel kapcsolatban viszont figyelemmel kell lennünk az érintett lakosság érdekeire is. A tartományi kormány törekvéseinek különösen jó példája a Fertő környezetében hozott intézkedések összessége”.

1981-ben a tartományi kormány a Fertő különleges környezeti problémáival foglalkozó egyeztetett vizsgálatot hajtatott végre, ezért kormányszervet hozott erre a célra létre. Azoknak a kutatásoknak, amelyekre megbízásokat adtunk ki, egyes részeredményei már hozzáférhetőek. Ma már tudjuk azt, hogy a nádövezet megmunkálása a tó fenntartása szempontjából feltétlenül szükséges. Ebben a választási időszakban emiatt a következőket határoztuk el: fokozzuk a nádatást és -értékesítést; jobb szélvédelmet hozunk létre; hosszútávú mezőgazdasági felhasználási szabályozást hozunk létre, és más rendszeti és védelmi intézkedésekre külön figyelmet fordítunk.

A Fertő problémáit az Észak-Burgenlandra vonatkozó fejlesztési tervben, amely gazdasági és

környezetpolitikai intézkedéseket tartalmaz, már teljes mértékben figyelembe vették.

6. A területi tervezés keretében hozott intézkedések

A területi tervezés (területi rend) társadalmi és gazdasági helyzete és jelentősége alapján a regionális fejlesztési program a helyi területi tervezés irányelvei mellett csak fejlesztési célokat fogalmazhat meg. Ezek megvalósításához különböző intézkedésekre van szükség, amelyek végrehajtásához külön program, az intézkedési terv kidolgozására volt szükség. Ennek a közigazgatás területére kell hatnia, de a magántevékenységet csak annyiban tudja befolyásolni, hogy nyilvános jóváhagyási eljáráshoz köti, illetve közösségi támogatástól teszi függővé.

A döntéseknek az arra illetékes szervek által történő végrehajtásához kiterjedt egyeztetési munkálatokra van szükség. Az intézkedési terv alapelveit és lényeges tartalmát a lehető legtöbb résztvevővel és érdekelttel megvitatták. Az 1981 októberében megtartott zárt ülés a burgenlandi intézkedési tervvel kapcsolatban az alapvető tartalom és az intézkedési terv jellege mellett a célok megvalósításának lehetőségeivel és az ehhez alkalmazandó egyeztetési eljárásokkal foglalkozott behatóbban.

Ezek a szabványosított jelentési rendszertől az előzetes tárgyalások irányelvein, a tárgyalások és kivitelezés alapjain keresztül egészen az egyeztetési illetékesség [143](#) meghatározásáig terjedtek. Az információ céljára végül adatbank létrehozását javasolták. Az intézkedés-katalógusnak minden elképzelhető intézkedésről kell felvilágosítást nyújtania a célok megvalósítása érdekében. Korszerű elképzelések és ötletek gyűjteményét tartalmazza. Ehhez is számítógépre alapozott feldolgozás szükséges. Ennek a feladata elsősorban az, hogy a főilletékestől, illetve hozzá vezető kapcsolatokat, információkat és visszacsatolásokat célszerű módon megkönnyítse. Minden intézkedés esetére megjelölték azt a szervet, amelynek vele foglalkoznia kell és így az egyeztetést és ellenőrzést elősegítették.

6. A Fertőzug (Seewinkel) fontos szerepet játszik Észak-Burgenland természetvédelmében

A tervezés, egyeztetés, kivitelezés és ellenőrzés céljára az intézkedéseket egységes rendszerbe foglalták. A kezdeményezés a legkülönbözőbb helyekről származhat, ha ez azonban nem történik meg, akkor a tartományi igazgatóságnak kell ezt a lépést kiegészítésként megtennie. Egy bizonyos intézkedés megkezdéséről valamennyi érdekeltet értesíteni kell, és őket egyeztető tárgyalásra kell meghívni, amelynek során kijelölik az illetékes szervet és az eljárás módját.

Külön munkacsoportnak kell elvégeznie a feladatok szétosztását, az időpontok kijelölését, az elvégzendő vizsgálatokat, a megoldás modelljeit, a költség- és haszonelemzéseket, az időbeli és pénzügyi egyeztetést, az egyeztetés jogi és szakmai eljárását, végül a fejlesztési program célkitűzéseivel való egyeztetést is.

A körülmények alapvető változása vagy új igények jelentkezése esetén az egyeztető tárgyalás résztvevőivel újabb eszmecsere kell folytatni. Ez a visszacsatolási elv általánosan kerüljön alkalmazásra. A lebonyolítás, beleértve a pénzügyi alapok biztosítását is, valamint a szervezeti végrehajtás a kijelölt vezető szerv által történik meg. Ugyanez áll a szükséges kísérő ellenőrzésére és a megfelelő helyekre való visszajelzésre. A vezető szerv feladata ezenkívül az intézkedések megvalósításának ¹⁴⁴egész folyamata során a szervezeti ellenőrzés. Ezt a rendszert tényleges példák alapján már átvizsgálták és állandóan javítják. Az egész rendszer teljes működése előreláthatólag 1984/85-ben indulhat meg.

Ezzel kapcsolatban figyelemmel kell lennünk az országhatárokon túl terjedő egyeztetésre is. Ez lehet formáság nélküli, de történhet államközi megegyezések, illetve bizottságok keretében is. Példaként az

Osztrák–Magyar Vízügyi Bizottságot említjük meg. Habár a nemzeti társadalmi- és gazdasági rendszerek egymástól független alakulása kevesebb érintkezési pontot nyújt a regionális tervezésnek, mégis egyes részlet- és szakterületi tervezések esetén, mint pl. egyeztetett idegenforgalmi ügyekben, bizonyos tér marad ezek számára nyitva. Emellett a folyamatos személyes kapcsolatok, az intézmények tapasztalatszerése, különböző ülések, végül a jelen tanulmány is lehetőséget nyújt az állandó kölcsönös tájékoztatásra és az egyes célkitűzések egyeztetésére, a területi szerkezet alakítására szolgáló intézkedések terén.¹⁽⁴⁰⁾

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

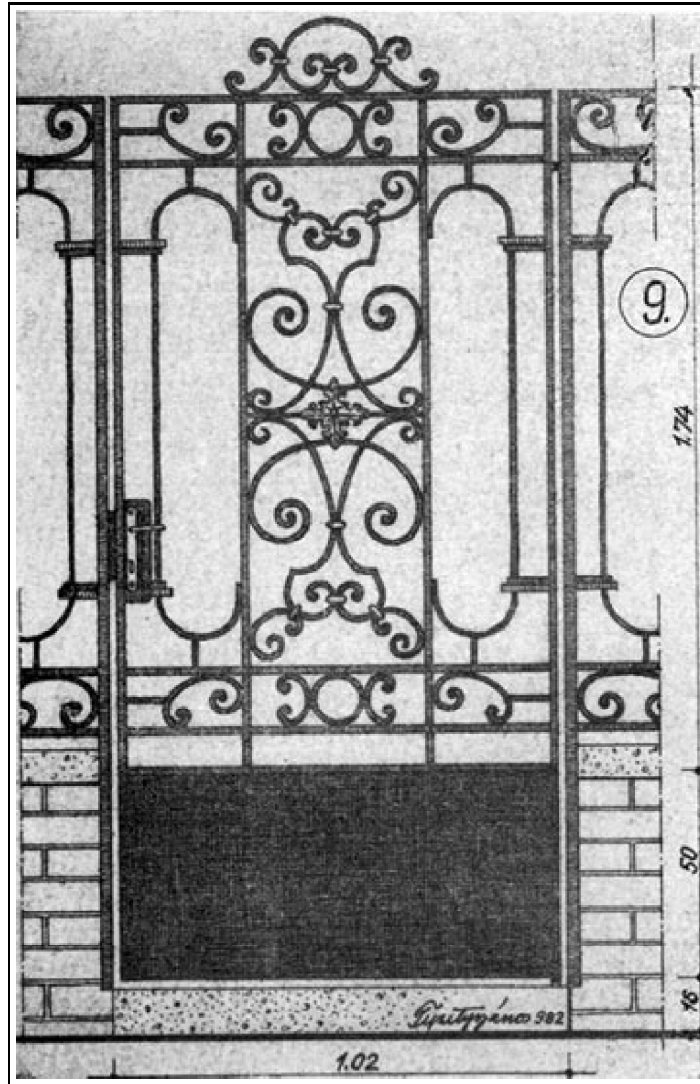
1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Tipity János: Soproni kovácsoltvas-émlékek II. rész

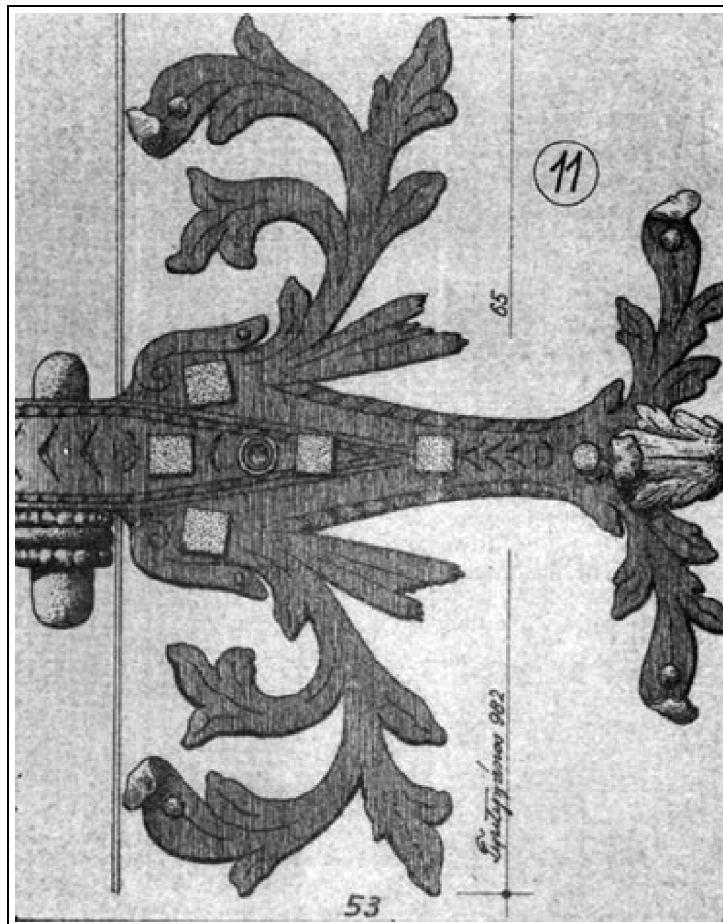
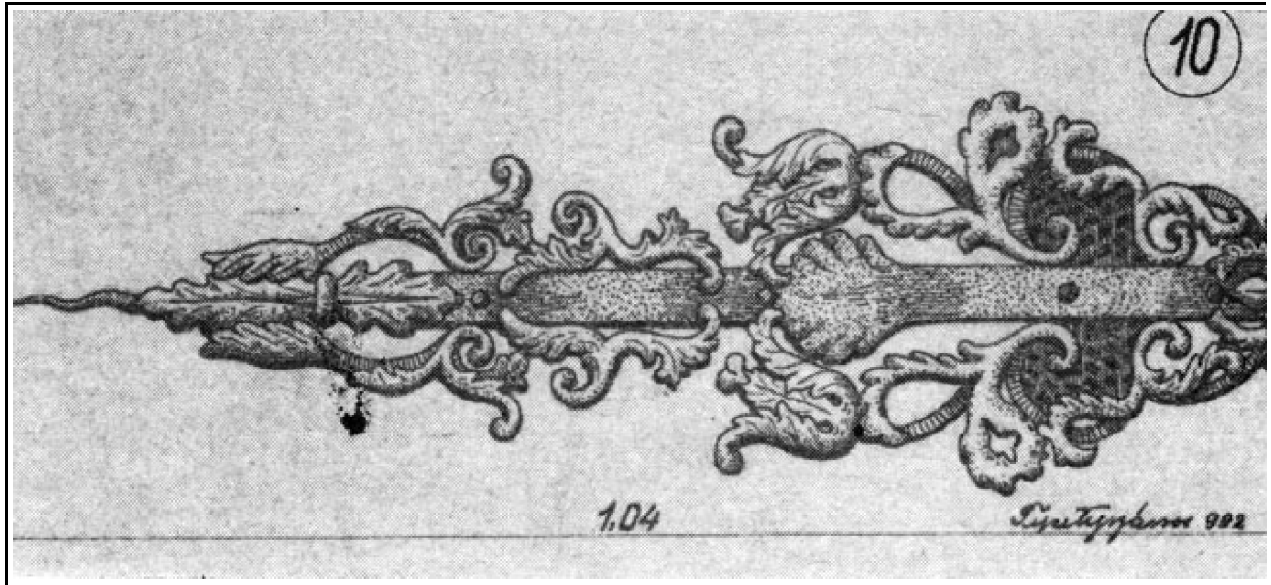
Tipity János: Soproni kovácsoltvas-émlékek II. rész

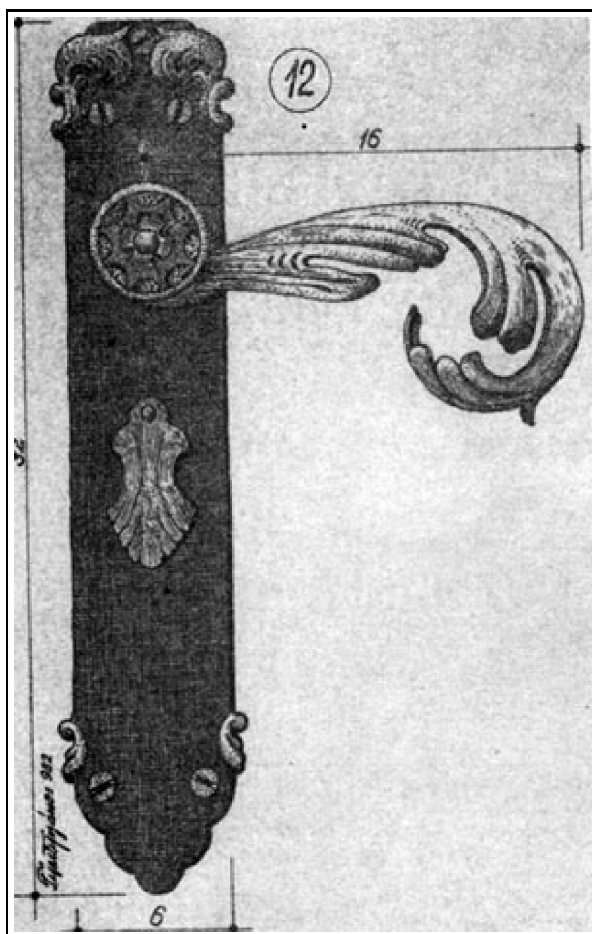
9. sz. kép: a Frankenburg u. 1. sz. épület kertjének Múzeum u. felőli bejárati, lemezlábazatú rácsajtaja. Anyaga 8×20 és 20×20 mm-es lapos és négyzetacél. Szerény kivitelű munka, mégis korunkban már egyre nehezebb lesz hasonlót alkotni. Ez a vasművesség hanyatlásának még látható példánya, amelyet rejtett szegecselések és bilincsek rögzítenek.

10. sz. kép: három díszpánt a városháza II. emeletén lévő vaslemezajtó szárnyán. Anyaga 5×40 mm-es szalagvas, melyre a kornak megfelelő művészi megfogalmazásban helyezte el ügyes alkotója fantáziájának termékét. Sohasem pótolható munka, vigyázni kell rá, hogy unokáink is láthassák.

11. sz. kép: a Kolostor u. 11. sz. lakóépületen a nagykapu hat díszpántja. Klasszikusan tűzkovácsolású műremek. A hatalmas kapura egyenként öt, szögletes fejű anyáscsavarral van felerősítve. Kecses üzenete a 200 évvel ezelőtti korszak vasművészetének. Az 5 mm vastag lemezből való kialakítása verejtékes munka lehetett.

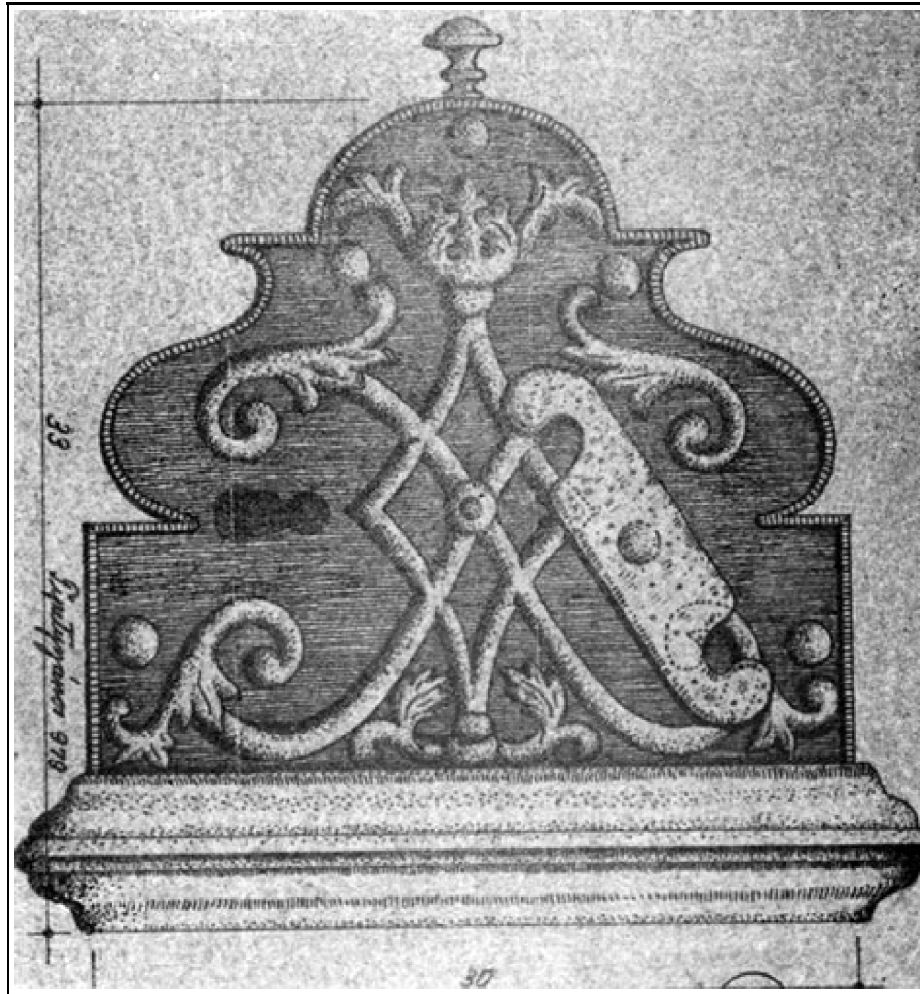

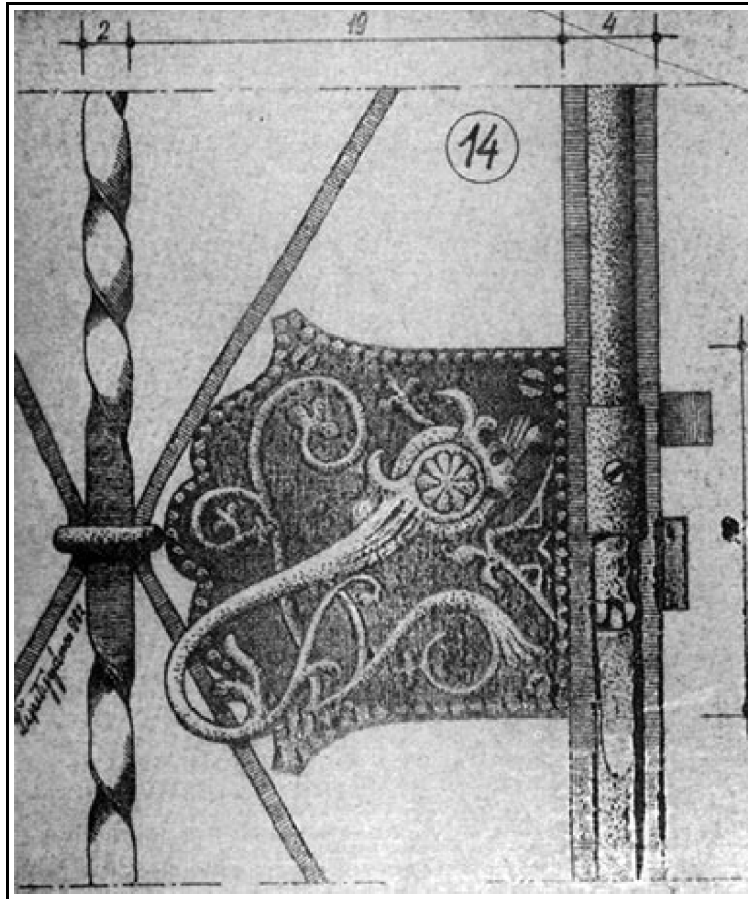

14712. sz. kép: a Május 1. tér 78. sz., a Kellner Sándor Általános Iskola bejárati kapujának címeres kilincse. Anyaga 2 mm-es lemez, a címer rajz után készült, alul és felül finoman domborított levéldíszekkel. Fogantyúja jól tenyérbe illő, szépen alakított akantuszlevél, amelynek forgástengelye külön figyelmet érdemel. Iskolapéldája a lelkiismeretes szaktudásnak. Még a süllyesztett fejű csavarok is díszítő elemül szolgálnak rajta.

13. sz. kép: a Kolostor u. 12. sz. lakóépület (Zichy-Meskó palota) kapujának rászégező zárja. A műemléktábla szerint: „Homlokzata a XVIII. szd. elején, szobordíszes lépcsőháza 1770 körül épült”. Anyaga 2 mm-es vaslemez: jó ízléssel megformálva, elfordítva nyitó fogantyúval, a zár takarólemezeének borításán domborított díszítéssel, hihetetlen szorgalommal készítve.

14. sz. kép: a Pozsonyi úti róm. kat. új temető főbejárati kapujának zárja. Készítette Dörfler György soproni műlakatos (cégjegye a kapun). A díszítő motívumokon levő keresztalakú díszítések a temetőkapu funkcióját hangsúlyozzák.

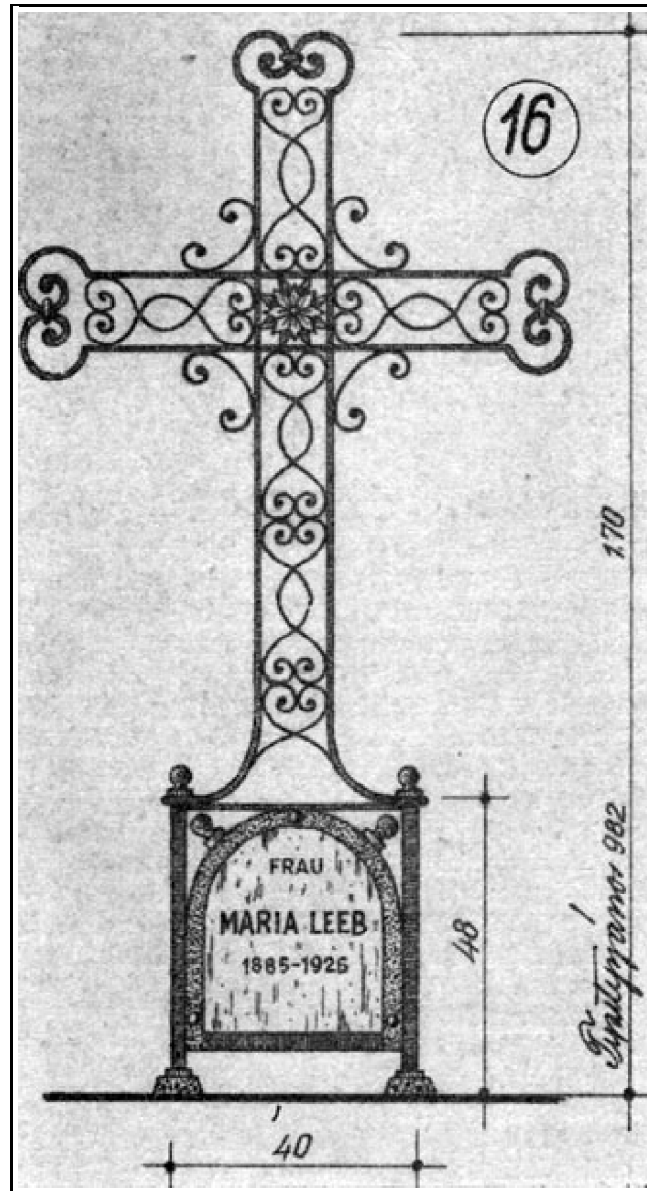

15015. sz. kép: a Templom u. 12. sz. ev. paplak kapujának kopogatója. Az épület eredeti része 1400 körül, mai homlokzata 1766–67-ben épült. A kopogató anyaga 2 mm-es lemezből rajz után hidegen kivágott kedves minta, melyen a mozgatható fogantyú tűzkovácsolású hangkeltő eszköz.

16. sz. kép: sírkereszt a Hősi temetőben. Más, szokványos keresztetől eltérően az alul levő márványtáblára szerkesztett kereszt teljesen egyéni munka. Anyaga: a kereszt kerete 10×20, a kitöltő díszítések 5×10 mm-esek, melyek az örök összefonódást szimbolizálják.

151(Folytatjuk)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / id. Csanády Etele: Adatok a soproni hegyvidék kiránduló útjairól

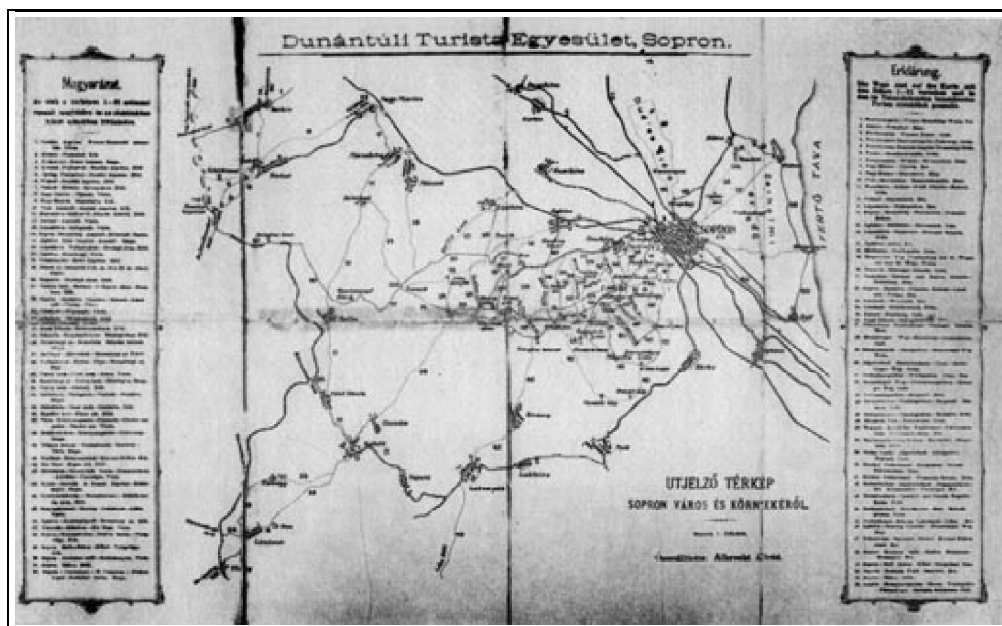
152id. Csanády Etele: Adatok a soproni hegyvidék kiránduló útjairól

1. A Sopront körülvevő erdős-hegyes vidék, különösen a várostól nyugatra fekvő terület már a századforduló előtt is közkedvelt kirándulóvidék volt, amit többek között az is bizonyít, hogy a Dunántúli

Turista Egyesület 1906-ban kiadott egy elég részletes „Útjelző-térkép”-et Sopron város és környékéről 1:100 000-es léptékben, mely térkép tanúsága szerint az akkor már nagyon fejlett úthálózat a terepen a fákra vagy kövekre festett színes csíkokkal volt jelölve. A térkép készítéséhez szükséges felmérést a kiadást megelőző években végezték el, a jelzések felfestését pedig az előző század utolsó évtizedeiben kezdték. Minthogy így a Sopron-környéki turisztika a nagyobb példányszámban nyomtatásban megjelent és ma is hozzáférhető térkép bizonyosság szerint több mint száz évre tekinthet vissza, érdemes elidőzni annak a kérdésnek a vizsgálatánál, hogyan is fejlődött vagy változott e hagyományos kirándulóvezet úthálózata.

Nem nehéz annak eldöntése sem, hogy egy tájék látogatottságában a vidék szépségének elsőfokos meghatározó szerepe mellett alapvető befolyása van annak, hogy a terület úthálózata milyen, el van-e ez látva jelzéssel – a hagyományos a színjelzés – és végül, de nem utolsósorban, van-e hozzáférhető térkép a területről. Egy a soproni hegyvidéken az 1978–79. években végrehajtott reprezentatív felmérés adatai szerint a látogatók túlnyomó többségét a kedvtelésből, szórakozásból kirándulók jelentik, a kifejezetten versenyszerűen sportoló, a területet látogató egyének (pl. tájékozódó futók) száma ezek mellett éves viszonylatban elenyésző. A megkérdezett gyalogos turisták 58%-a térképpel a kezében a jelzések alapján tájékozódik, 35%-a a különböző tájékoztató, helyszínen felállított táblák és a színjelzések alapján kirándul, a maradék 7% pedig csak úgy találomra bóklászik erre-arra, de a jelzett utakról nemigen tér le.

A turisztikai területről készült, és a közönség számára is hozzáférhető – tehát nagyobb példányszámban nyomdai úton előállított – térképnek érthetően döntő szerepe van a látogatottság, a szórakozás, vagy a korszerű megfogalmazást használva: a közjólét szempontjából. Mint már fentebb említettem, az első ilyen térkép volt a Dunántúli Turista Egyesület által 1906-ban kiadott „Útjelző-térkép Sopron város és környékéről”, mely 1:100 000-es méretarányban a történelmi országhatár és a Fertő tó között közelítőleg 370 km² turisztikailag feltárt és úthálózattal ellátott területet mutat (1. kép). A kiránduló utak színjelzései: piros, sárga, zöld, kék és barna csík, a terepen a fákon, útjelző oszlopokon vagy köveken teljesen körben, minden irányból láthatóan felfestve. Emellett az utak a térképen jellemző helyek között számozást nyertek, s a térképtábla két oldalán erről kétnyelvű, magyar és német jegyzék olvasható, például: 10. Tödl–Asztalfő–Rozália kápolna (tengerszintfeletti magasság 746 m), kék. Vagy: 30. Vadászforrás–Nyíres–Ultra–Brennbergi út, zöld. A jegyzék 47, színnel jelzett utat és 3, fekete pontsorrall jelzett utat tartalmaz. Megfigyelhető, hogy a sűrűbb úthálózat a későbbi trianoni határon belülré esik, és az is, hogy már a századforduló idején a Héttükkfa és a Nyíres – a későbbi Muck-kilátó – fontos útelágazási és pihenőpontok voltak.

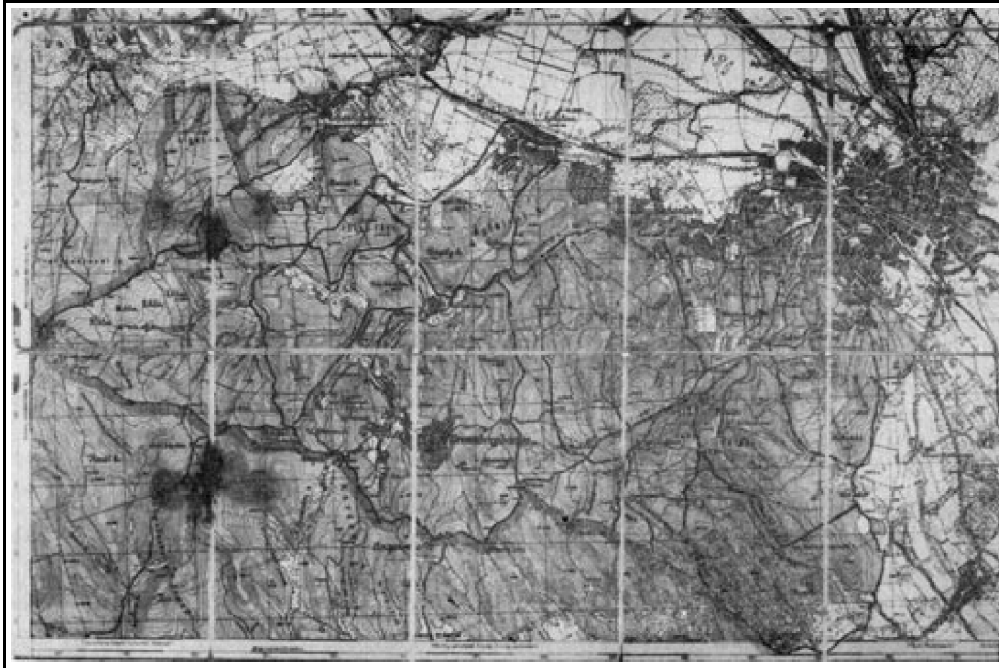

E térképen látható útjelzési színrendszer az ötvenes évek közepéig megmaradt, és az eligazodást később készült térkép alapján is biztosította. A festés minőségére jellemző, hogy néhány távolabbi helyen, ahol az ötvenes évek közepén 95–105–115 éves erdőállomány állt – Asztalfő környéke, Vadkan-árok környéke – a festék vizsgálatából lehetett megállapítani, hogy azt még az elmúlt században kenték fel a fa kérgére. E helyeken ugyanis a Dunántúli Turista Egyesület kezdeményezésére a húszas évek második felében végrehajtott festésfelújítás valamilyen ismeretlen okból elmaradt. A szóbanforgó térkép által feltüntetett, színnel jelzett kiránduló utak hosszúsága 248,7 km. Az utak vonalvezetéséből, valamint a terep kedvező alakulásából adódóan ebből 116,9 km a kényelmesen és jól járható turistautak hossza. Közepesen járható volt 90,7 km, mert az utakat meredek szakaszok is jellemezték, 154 és nehezen járható volt 41,1 km-nyi út, a meredek szakaszok és zombékos, magaslápos részek miatt. Meg kell itt jegyezni, hogy a második világháború közepéig, nagyjából 1943-ig tilos volt az erdei, színjelzéssel ellátott kiránduló utakon lovaskocsival vagy egyéb módon szállítást, vonszolást végezni, és tilos volt lovagolni is. Az erdei szállítás, faanyagmozgatás végzésére külön ún. kocsuiúthálózat szolgált, melyet a későbbi turistatérképek fel is tüntettek. Ez utak állapota természetesen rosszabb volt, mint a kirándulóutaké, és sok esetben helyzetük is változott, vagy egyes kocsuiutak eltűntek, elmosódtak az idők folyamán, mások pedig új útként, új csapásként keletkeztek. Így érthető, hogy a jelzett utak állapota több évtizeden keresztül jó maradt, sőt esetenként javult is, mert mind a városi erdőkben, mind a hitbizományi erdőkben vagy az úrbéri, ill. magánterületeken az utak, átereszek, patakok gondozásával, javításával foglalkoztak.

2. Az első világháború után a határok megváltozásával 126 km²-re csökkent az eredetileg 370 km²-nyi turisztikai terület. De a kiránduló élet és kedv nem szűnt meg, nem hanyatlott. A Dunántúli Turista Egyesület, majd a Soproni Városszépítő Egyesület és maga a város vezetősége is sokat tesz érte. Új eligazító táblákat és térképvázlatokat helyeznek el a frekvenciált kirándulási gyülekezőhelyeknél és egyebütt az erdei utak mentén (Deák-téri időjelzőnél, az Erzsébet-kertnél, a Hatvan Ferenc turistaháznál stb.). A húszas évek második felében felújítják az utak színjelzésének festését a legtöbb helyen, megtartva mindenütt a korábbi, még az előző évszázadból származó színrendszert (piros, sárga, zöld, kék és barna csíkjelzés). Az országhatárhoz közelebb eső helyeken, egyes öreg fákon itt-ott e festés nyomai még mindig

megtalálhatók, a festék vizsgálata alapján is azonosítható, hogy az új színjeleket valóban a húszas évek második felében festették. 1931-ben a korábbi évek felmérési munkája alapján az Állami térképészet 14-es sorszámmal 1:25 000-es méretarányban kiadja az első korszerű, minden igényt kielégítő, szintvonalas „Soproni-hegység kirándulótérképe” című, turisztikai célokat szolgáló térképét (2. kép). Ez, 39, színjelzéssel ellátott kirándulóutat tüntet fel 125,2 km összhosszúságban. Ebből a jól, kényelmesen járható és jókarban lévő utak hossza 71,4 km. Közepesen járható a rossz vonalvezetés vagy meredek szakaszok miatt 42,5 km, nehezen járható a vízmosságok, meredek, gyenge állapot vagy zombékosodás miatt 11,3 km. Ha összehasonlítást teszünk az első világháború előtti úthálózat és az 1931-beli helyzet között, akkor kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a járható turistaútak összhosszúsága az új határ miatt nagyjából a felére csökkent. Viszont az is igaz, hogy a jobb karban lévő utak többsége maradt az országhatáron belül (116,9 km-ről 71,4 km-re változott a kifogástalan utak összhossza.).

A harmincas években fellendül a Sopron várost környező erdők turisztikai élete. A Soproni Városszépítő Egyesület tartós kivitelű pihenőpadokat helyez el közelebbi és távolabbi utak mentén, kilátóhelyek, »páholyok« környékén. Megépítik kőből a reprezentatív Károly-kilátót a Károly-magaslaton. Működik és jó állapotban van a Muck-kilátó a Nyíres-en, a Várhely-kilátó, Hubertus-kilátó és a Pintytetői-kilátó. Mindegyikhez több, jó kirándulóút is vezet. Bár az eső ellen védelmet nyújtó kunyhók száma elég kevés: a Várhely alatt, a Ferenc (Vadász)-forrás mellett és az Asztalfőn van csak, viszont látogatott és kedvelt, bármikor ebédet biztosító vendéglők működnek: a Muck-kilátó mellett, Brennbergben, Görbehalmon, az Istenszékén, a katonai lövölde mellett és a Hubertus-kilátón túl. A Muck-kilátónál az István-menedékház pedig turistaszállást tud nyújtani. A kunyhókhöz hasonlóan a foglalt, jól kiépített források száma is viszonylag kevés: Deák-kút, Ferenc (Vadász)-forrás, Gyertyánfa-forrás, Büdös-kút, Kovács-kút (Ó-Brennberg mellett) és a Tacsiárok-forrás (régibbi nevén Orvosi-forrás), melyek mindegyikéhez jókarban lévő út vezet. A nem foglalt, szabadon feltörő források a szóbanforgó, 1931-ben kiadott „Soproni-hegység kirándulótérképe”-n nincsenek feltüntetve, bár ezekhez is mind vezettek utak (mint Ördögárok-forrás, Madárárok-forrás, Tolvajárok-forrás, Hermesárok-forrás stb.).

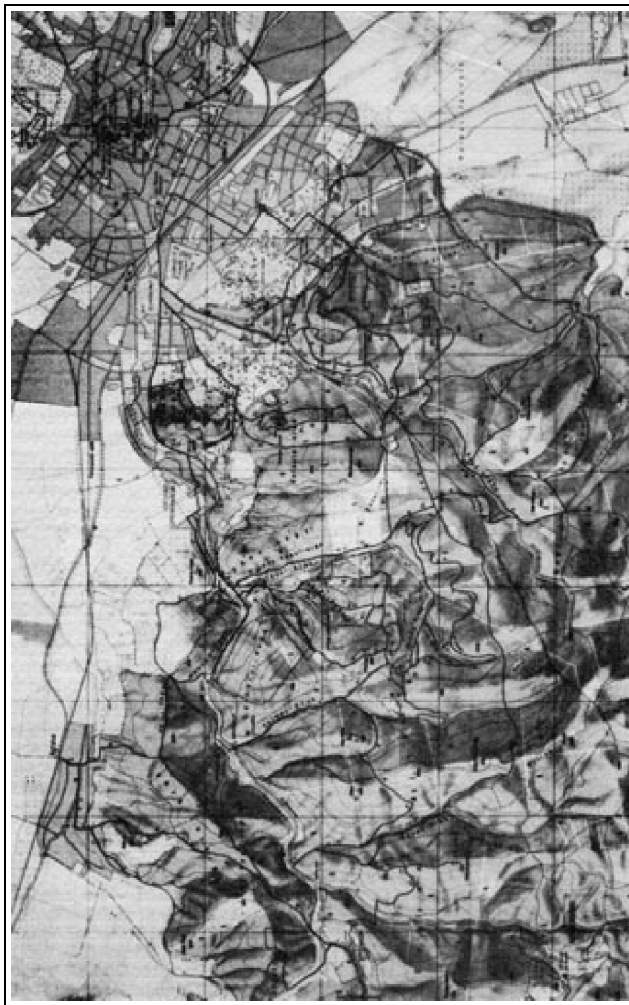

A harmincas évek turisztikai életének fellendülésére és az erdőnek a közjólétben betöltött és felismert szerepére jellemző, hogy a városhoz közelebb fekvő kiránduló utakat söpörték! (a Károlymagaslat és a Daloshegy környéke). Új kirándulóút [156is](#) épül a Daloshegytől a Ferenc (Vadász)-forrásig, a festői szépségű Kecsepatak-völgyön keresztül, százéves lúcfenyők között. Az új út igen hamar közkedvelté vált, szerették a turisták, mert a Kecse-patakot kerülgetve hol a völgy egyik oldalán, hol a másik oldalán haladt, és a Muckra, Büdöskútra, Brennbergbe vagy távolabb, Asztalfőre kirándulók szívesen választották útvonalul.

3. A második világháború kezdetével és a háború alatt döntő változás történt a Sopront körülvevő erdőkben, elsősorban a várostól nyugatra fekvő területeken. Megindult a felelőtlen, rablógazdálkodásszerű erdőirtás, a táj képe ennek nyomán néhol teljesen és véglegesen megváltozott. Az erdőkből eltűntek a vidám hangú kirándulócsoporthoz, turisták, helyüket a városból a bombázásoktól féltő, majd a bombázások elől menekülő lakosság vegyes csapatai váltották fel. A háború utáni első öt évben – 1950-ig – az erdei utakon inkább csak gombát és tüzelfát gyűjtögető emberekkel lehetett találkozni és csak nagyon kevés kirándulóval. Érdekes megemlíteni, hogy a háború alatti nagyarányú fakitermelés az erdei kiránduló utakat a legtöbb helyen sértetlenül hagyta, a fő szállító útvonal a Riczingi (Réczenyi) út és a Brennbergi út volt, ezek közelében irtották az erdőt, azt viszont úgy, hogy nyomai a mai napig is bizonyítják a pusztítást. 1945-től az ötvenes évek végéig az úthálózat állapota különösebben nem romlott, legfeljebb néhány utat benőtt az erdő vagy bozót, hiszen nagyobbarányú fakitermelésről nem lehetett szó az előbbieket miatt a turisztikailag is érintett területeken. Közben egy nagyon szép új út is épült, az Alpesi út, melynek egy korábban készült része az egykori Turistaszállót köti össze a Fáberréti útelágazóval, új szakasza (1949–1950) a Héttükkfától indulva szerpentines vonalvezetéssel, gyönyörű kilátással a Várhely-kunyhóig vezet. A kilátást az idők folyamán a fák ugyan már benőtték, mégis ez az út lett az egyik legkedveltebb turista út. (Az 1978–79-ben végzett reprezentatív felméréskor kiderült, hogy a megkérdezett Sopronban üdülő és kirándulni szerető egyének 72%-a végigjárja ezt az utat.) Ezekben az években már működnek

Sopronban természetjáró szakosztályok, a turisztikai élet mégis csak nehezen éledezik. Ennek egyik oka az is, hogy határvédelmi biztonsági okokból igen szűkre szorul az a terület, melyen a kirándulás zavartalan lehet (közelítőleg 14,1 km²). A régi színjelzéseket javarészből megszüntetik, lekaparják, ugyancsak az előbbi okok miatt. Tájékoztató térkép nincs, nem adnak ki ebben az időszakban, és az új turista jelzések festése csak a későbbi években indul meg. Minden szempontból hátráltatóan hat a fejlődésre, hogy Sopron város és környéke *határsáv*.

A hatvanas években a határvédelem korszerűsítése (műszaki zár, 1964) lehetőséget ad a kedvező irányú fejlődésre. Nagyobb ütemben indul meg az új turista jelzések felfestése négy színben (piros, sárga, zöld és kék) és négy alakzatban (csík, kereszt, háromszög és kör). Megkezdődnek az új kirándulótérkép szerkesztésének előkészítő munkálatai. Közben befejeződik a Riczingi útról az Ultrára vezető erdőgazdasági út építése (1963). Az Erdészeti Technikum növendékeinek közreműködésével sok új forrásfoglalást készítenek régi, szabadon feltörő források helyén, és a hozzávezető kisebb–nagyobb utakat is megépítik (Ólom-forrás, Csalóka-forrás, Bögre-forrás, Hármás-forrás stb.).

A hetvenes években megjelenik – az azóta már nyolc javított kiadást is megért – Kartográfiai Vállalat által

kiadott, színes, szintvonalas, igen korszerű, plasztikus, a domborzatot árnyalással is jellemző, 1: 25 000-es méretarányú, jól áttekinthető, minden kiránduló utat, kocsit és egyéb utat feltüntető térkép, „Soproni hegység turista térképe” címmel, nagy példányszámban, mindenki számára hozzáférhetően. A térkép egyetlen hibája, hogy minden kiránduló út piros nyomásban jelenik meg rajta, a tényleges szint betűjelzés (P, S, Z, K) mutatja, a melléje nyomott alakzati jellel. Ha ezen a térképen a színnel jelölt turistautakat elágazástól-elágazásig terjedő szakaszonként soravesszük, akkor 83 ilyen szakaszt különböztethetünk meg, melyeknek összhossza 83,7 km (3. kép). Az 1975-ben végzett felmérés szerint a jelzéssel ellátott és a terepen azonosított kiránduló utak 83,7 km-es összhosszából jól járható 60,6 km, közepesen járható 12,5 km és nehezen járható 10,6 km. Az adatok jelen esetben is – mint a korábban elemzés alá vett térképeknél is – csak a várostól nyugatra fekvő hegyvidékre vonatkoznak. A határvédelem korszerűsítésével, [158](#) mint ez a szóbanforgó turistatérképről is leolvasható, a bejárható terület nagysága 24,4 km²-re növekedett a korábbi 14,1 km²-ről. A turisztikai helyzet további javulását jelenti a Riczingi útból kiágazó Várhelyi bekötő út végleges elkészülése (1971). Kedvező irányú fejlődést eredményez az úthálózat kiterjesztésében a Béke-kilátó megnyitása (1975). Építése 1973-tól 1975-ig folyt. Az új Várhely-kilátó átadása 1980-ban (építése 1977-től 1980-ig tartott) igen erősen felélénkíti a kiránduló életet a környékén. A Tanulmányi Állami Erdőgazdaság 1980 és 1982 között új feltáróutat épít a Kis-Ultra és a Nagy-Ultra északi oldalán, valamint a Kövesárok külső szakaszán keresztül a Brennbergi útig. Ez a szállító egyben nagyon szép kilátást nyújtó szerpentes kiránduló út is, mely a jövőben mindenképpen megérdemel valamilyen turistajelzést.

4. Kétségtelen tényként megállapítható, hogy a hatvanas és hetvenes években, továbbá az elmúlt utolsó három évben rendkívül sokat fejlődött a soproni hegyvidék turisztikai környezete. Új utak, új kilátók épültek, örvendetesen megszorodott az esőbeálló kunyhók és szalonnasütő helyek száma. Forrásokat foglaltak nagy számban, és padokat helyeztek el utak és pihenőhelyek mellett. Továbbfejlesztették a jelzett utak hálózatát és a jelzésfelfestést. De mindezen igen pozitív jelenségek mellett az utóbbi nyolc évben negatív tünetek is mutatkoztak, melyek mellett nem mehetünk el szó nélkül. Az 1982-ben végzett új felmérés adatai riasztó változásról tanúskodnak: a 83,7 km-ből jól járható 49,8 km, közepesen járható 10,5 km és nehezen járható 23,4 km. Az utak állapotának e romlása – mint a terepen található nyomok azonosítása alapján megállapítható – 40%-ban abból adódott, hogy az Erdőgazdaság turistautakat használt faanyagszállításra, ill. közelítésre. Az ilyen utak közül csak néhány példát említve: sárga jelzés az Ágfalvi-gerincen, piros háromszög jelzés a Seprőkötő-hegy környékén, piros háromszög jelzés a Szalamandra-tó felett a várhelyi oldalon, zöld kereszt jelzés a Vashegy alatt, kék kereszt jelzés a Kőhalom keleti oldalán stb. Nagymértékben romlott az utak állapota ugyancsak 40%-ban amiatt, hogy a legalapvetőbb karbantartási munkák, patakok és vízfolyások átereszeinek helyreállítása, vízvezető árkok megvonása, bevágások leomlott oldalainak kijavítása, bozótnyesés stb. elmaradtak. Néhány példa az ilyen utak közül: piros kereszt és piros jelzés a Tolvaj-árokban, piros jelzés a Kis-Ultra alatt, piros háromszög jelzés a Köves-árok felső szakaszán, kék jelzés az Ördög-árokban, zöld jelzés a Fűzes-árokban stb. Az útromlások további 20%-át az okozta, hogy az utóbbi hét-nyolc év tavasza és nyara a Soprontól nyugatra elterülő hegyvidéken különösen csapadékos volt, bővelkedett felhőszakadásokban. Ezek nyomán patakok helyenként új mederbe léptek, elmosták az utakat és átereszeket. Különösen a völgyek, árkok mélyén (Iker-árok, Fűzes-árok, Tacsai-árok, Tolvaj-árok, Köves-árok, Ördög-árok stb.) húzódó utak egyes szakaszait érte nagy károsodás.

5. Mindent egybevetve vitathatatlan tényként rögzíthető, hogy a hatvanas évek elejétől napjainkig igen sokat fejlődött a soproni hegyvidék turisztikai helyzete a közjólét javára. Egy dologra azonban nyomatékosan fel kell hívni a figyelmet, ami nem fejlesztési tevékenység, nem látványos, de alapvetően

szükséges munka: a turisztikai területfenntartás, az úthálózat, berendezések, építmények, kilátók stb. folyamatos karbantartása. A jövőt illetően is – a szűkösebbé váló gazdasági lehetőségek egyébként is ebben az irányban hatnak – a felújítás, állagmegőrzés és alapvető karbantartás a javasolható és egyben égetően szükséges teendő.

A felsorolt turistatérképeken kívül vannak még másféle – a nagyközönség számára általában nem hozzáférhető –, kisebb példányszámban készült térképek, melyek elsősorban különféle üzemi célokat szolgálnak. Ezek közül említést érdemel a „Tanulmányi Állami Erdőgazdaság Hegyvidéki Erdészeti Üzemi Térképe”, mely 1:10 000-es méretarányban 1953-ban, 1963-ban és 1973-ban került kiadásra az előzetes felmérések alapján (készül az 1983-as kiadás). Úgyszintén kisebb példányszámú a „Tanulmányi Állami Erdőgazdaság Parkerdejének Áttekintő Térképe” 1:25 000-es méretarányban, 1975-ös kiadással. Ez utóbbi szintvonalas térkép a turistautak jelzéseit is feltünteti.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Hunyadi Zoltán: Megkéssett requiem

Hunyadi Zoltán: Megkéssett requiem

Bizonyára jó néhányan élnek Sopronban, akik emlékeznek arra, hogy az egykori. Deák tér (ma Május 1. tér) végén egy szerény, egyemeletes, tornyos kis épület állott, ahonnan szinte a nap bármely szakában orgona, harmónium, zongora, hegedű hangja szűrődött az utcára. Tornyának kis acél harangja minden év szeptemberében köszöntötte a tanítói hivatást választó I. éves növendékeket, júniusban pedig búcsúztatta azokat, akik oklevelüket megszerezve a népoktatás akkor is rögzös útját választották hivatásul. Az épület helyén ma már csak emléktábla jelzi:

„E HELYEN ÁLLOTT 1858–1945-IG, LEBOMBÁZÁSÁIG AZ EVANGÉLIKUS TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZET, HÍVEN SZOLGÁLVA A MAGYAR NÉPOKTATÁS ÜGYÉT; EMLÉKÉT MEGŐRZIK EGYKORI NÖVENDEKEI, SOPRON VÁROS TANÁCSA ÉS A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET. 1977”.

A második világháború bombatámadásaitól megrongálódott épület kis harangja 1946 májusában búcsúztatta utoljára a távozó növendékeket, s utána a sérült épület hamarosan összeomlott. (A kis acélharang ma a győrsági evangélikus templom tornyában található).

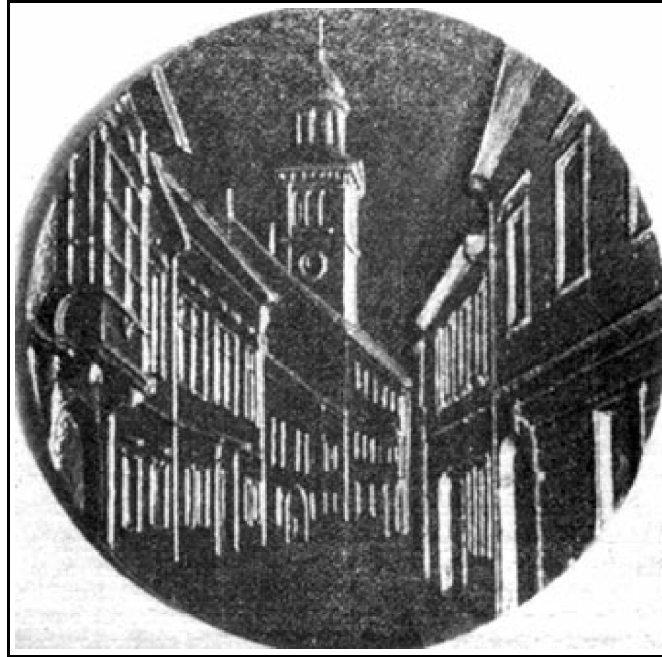
A sors különös szeszélye, hogy az iskola alapításának 100. évfordulója egybe esett a középfokú tanítóképzés megszüntetésével, és az érettségire épülő felsőfokú képzés megindításával.

Ez az iskolavesztett, utánpótlása-megszűnt, most már deresedő vagy teljesen dereshajú öregdiák-tábor 1983. aug. 20–21-én mégis összegyűlt Sopronban, hogy megemlékezzék a kibocsátó iskola megalapításának 125. évfordulójáról. Mintegy kétszázan jöttünk össze az ország minden részéről, sőt határainkon túlról is, hogy emlékezzünk volt iskolánkra, tanárainkra, azokra, akik már elmentek közülünk; köszöntsük az iskolánknak hajlékot adó várost, azt a történelmi közeget, melyben ifjú szívvel eszméltünk; örüljünk egymásnak, akik még ott együtt lehettünk. És hogy a volt diákok egyre apadó táborából ennyien összegyűltünk, mutatja azt a ragaszkodást, azt a szeretetet, a kibocsátó öreg iskola máig is ható szellemét, mely Sopronhoz, volt iskolánkhöz és egymáshoz kapcsol bennünket még ma is.

Az evangélikus tanítóképző nem tartozott a régi Sopron ún, előkelő, tekintélyes iskolái közé. Szegény családok gyermekeinek szegény iskolája volt. Teljes mértékben érvényesek rá Németh László szavai, melyeket a Medve utcai polgári c. könyvében írt, hogy a tanítóképzők és kereskedelmi iskolák voltak azok a hátsó lépcsőházak, amelyek lehetővé tették a polgári iskolák tehetséges és törekvő tanulóinak az értelmiségi sorba bejutást. Ennek illusztrálására álljon itt az iskola 1935–36. tanévi évkönyvének származási statisztikájából néhány adat:

kisbirtokos, napszámos gyermeke volt	38 növendék
kisiparos gyermeke volt	19 növendék
ipari segédszemély gyermeke volt	5 növendék
kiskereskedő, keresk. segédsz. gyermeke volt	6 növendék
közl. segédszemély gyermeke volt	11 növendék
pap, tanár, <i>tanító</i> gyermeke volt	20 növendék
másféle értelmiségi gyermeke volt	1 növendék
közhivatali altiszt gyermeke volt	11 növendék

Az iskola szegénységét nemcsak a már a mi diákéinkben is 80 évesnél öregebb, statikailag is eléggé meggyengült épület mutatta, hanem a már idézett évkönyv egy másik adata: szertár gyarapításra csak 1041 P-t fordíthatott abban a tanévben az iskola. De a pedagógiai gondolkodás korszerűségét emeli ki, hogy ebből 529 P-t könyvtárfejlesztésre használtak fel. (Ma mennyire messze vagyunk [161](#)ettől az aránytól!). Az évi tandíj 117 P volt a harmincas évek közepén, de a növendékek több mint egynegyede tandíjkedvezményt kapott. Az iskola felvevőkörzete szinte az egész országra kiterjedt, 1935–36-ban a főváros és a thj. városokon kívül 17 megyéből rekrutálódtak növendékei. Annak ellenére, hogy evangélikus felekezeti iskola volt, a tanulók mintegy 15%-a más vallású – zömmel róm. katolikus – volt.

Az öreg falak között korszerű szemlélet, a maga idejében mindig haladó szellem irányította a nevelést. Egyházi intézmény léte re mentes maradt – az akkoriban egyáltalán nem ritka – felekezeti sovinizmustól. A tolerancia igénye és gyakorlata jellemezte tanáraink munkáját, ennek szellemét táplálták növendékeikbe. Örök emberi, erkölcsi normák, a nemes humánus széles horizontja vezérelték tevékenységét: népszolgálat, becsület, tisztesség, gyermekszeretet, pedagógiai kulturáltság, tudatosság képezték „ars paedagogicáját”. Ezeknek folyománya volt az a nyitottság, amely érzékennyé tett bennünket a mindig új és korszerű megértésére, befogadására, amely a társadalmi haladás lankadatlan szolgálatához vezetett.

Az a mintegy 2000 tanító, aki mesterségbeli felkészültségét az intézetben szerezte, zömében a magyar iskola, a magyar művelődésügy szolgálatában dolgozott és dolgozik még ma is, sok százezer gyermeket nevelve-tanítva a betűvetés, az emberség tudományára, a tudományos alpműveltségre; tehetséges gyermekek ezreit indítva el már akkor is a középfokú oktatás felé, amikor az még csak egy viszonylag szűk réteg igénye és lehetősége volt.

Ezek az emlékek, élmények készítettek bennünket, iskola nélküli öregdiákokat, hogy a márt, a jövőt építve visszanézzünk, megemlékezve volt iskolánk alapításának 125. évfordulójáról. Közel kétéves szervező munka előzte meg és tette lehetővé, hogy találkozzunk realizálódjék. Sopronon kívül Győrött és Budapesten

élnék nagyobb számban volt soproni tanítóképzősök. E három csoport tervezte, szervezte a találkozót. Miután volt iskolánk helyét Sopron várossá nyilvánításának 700 éves jubileuma keretében emléktáblával megjelöltük, felvetődött, hogy volt iskolatársaink közül Bakó József és Kónya Lajos költők emlékét is megörökítsük. Ebben segített bennünket a város vezetősége és a Városszépítő Egyesület. Így kerülhetett sor a találkozó keretében Bakó József költő és Kónya Lajos Kossuth-díjas költő emléktáblájának avatására, és egy, az irodalmi munkásságukat reprezentáló irodalmi est rendezésére a Liszt Ferenc Művelődési Ház támogatásával, melyen Pósfai János, a Vas Népe szerkesztője, és Jávor Ottó író, Kónya Lajos volt tanártársa és barátja – akik az emléktáblákat is leleplezték – méltatta a két költő életművét.

A találkozó kiemelkedő élménye volt a Liszt Ferenc Művelődési Házban augusztus 21-én rendezett ünnepi megemlékezés, melyet a régi épület tornyában elhelyezett acélharang magnetofonra felvett hangja vezetett be, s melyen dr. Unger Mátyás, az ELTE Bölcsészettudományi Karának dékánhelyettese, az intézet volt növendéke mondott emlékbeszédet.

A találkozóra Kutas László szobrászművész készített az évfordulóra emlékeztető bronz plakettet.

Visszagondolva a találkozó emlékeire, köszönetet kell mondanunk Sopron város, a Városszépítő Egyesület, valamint a Liszt Ferenc Művelődési Ház vezetőinek, hogy támogatták e – számunkra minden biznnyal utolsó – általános találkozó megrendezését, és emlékezetessé tételét. A szervezés ezer gondját-baját és az ezzel járó sok munkát Sopronban élő volt iskolatársaink vették vállukra. Közülük Lehelvári Vilmos, Major Sámuel és Németh Lajos fáradtságos tevékenységét illeti névszerint is köszönet.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Unger Mátyás: Emlékbeszéd a volt soproni ev. tanítóképző alapításának 125. évfordulóján

162 Unger Mátyás: Emlékbeszéd a volt soproni ev. tanítóképző alapításának 125. évfordulóján

Alma Materünk születésének 125. évfordulóját ünnepeljük. Forrásainkból, miket eddig legteljesebben Rozsondai Károly szedett csokorba, kitűnik, hogy a Képezde u. 14. sz. alatti épületben 1858. okt. 4-én volt az első tanítási nap, s a második világháborús bombazáporban megrongálódott épület tornyában – mielőtt az magát sorsának megadva messzehangzó robajjal összeomlott volna – 1946. május 15-én szólalt meg utoljára az évnnyitókra és évvárókra hívó kis acélharang. Lélekarhangként szólt: elsiratva egy jelképpé vált épületet, s elsiratva egy hontalanná vált, száműzetésre kényszerült intézményt, amely egy évvel centenáriuma előtt hivatalosan is megszűnt.

Intézetünkben még „siratófal” sem maradt. Az udvar, amelyet a százados hársfák árnya tett meghitté s a botanikus kert tett változatossá, az udvar is csak halványuló emlékeink világában él. Utódaink, a minket követő nemzedékek számára már nem hiányzik a múzeum mesterkélt historizáló épületével átellenben az ev. tanítóképző puritán egyszerűségű klasszicizáló homlokzata, s számukra az sem okoz megrázkódtatást, hogy a múzsák hangulatos kertudvarát, a városi játszótérek szokott sivársága váltotta fel.

Bele kell nyugodnunk, hogy tárgyi emlék nem maradt, hogy nem ülhetünk a nevekkel telefaragott, tanítónemzedékek sorát idéző – már diákkorunkban múzeumi emlékeknek ható – iskolapadokba; hogy nem vehetjük kézbe az évfolyamról évfolyamra hagyományozott ásvány- és növénygyűjteményeket; egykori szertáraink tanárok-készítette kincseit; hogy nem szólaltathatjuk meg a díszteremül is szolgáló V.

évfolyamos osztályteremben a principál sípjaitól oly ünnepélyesnek látszó orgonát.

Az érzékekkel fogható emlékektől a kegyetlen sors megfosztott bennünket. Mégis íme százával jöttünk össze. Lelkünkben még egyszer megszólalt a kis bochumi acélharang, s hívó szavára eljött az egykori prepa, éljen bár itt e kis ország valamely zugában, vagy a határon túl valahol a nagyvilágban.

Bennünk, számunkra ez az intézet most is él. Ifjú- és férfikorunk, befejezett és befejezetlen munkánk, egész valónk elválaszthatatlan része, törekvéseink motiválója, gondolkodásunk, magatartásunk nagy mértékben való meghatározója. Ez a titka annak, hogy ragaszkodunk a – most már csak múltba zártan élő – képezdéhez. Ennek az intézetnek a története, ennek az intézetnek az egykori pedagógiai légköre és gondolati útravalója a mi innen való, féltve őrzött kettős kincsünk, amelyről nem lehet nem beszélnünk, amelyet röviden, nem tudományos teljességre törekedően, hanem a férfikor értékelő, bár bizonyára szubjektív érzésektől is áthatott emlékezésével ez ünnepi alkalommal is fel kell idéznünk.

Az értő ember számára semmi sem árul el többet egy intézetről, annak jellegéről, értékeiről az intézet történeténél. Így van ez a mi esetünkben is. Az egykori „értesítőkből” a ránk maradt levéltári forrásokból kitérünk, hogy a soproni ev. tanítóképezde, a soproni tanítóképző hogyan, milyen szerepvállalással illeszkedett történelmünk folyamába. Kitérünk, hogy intézetünk története, bár számos sajátos vonással, de az elmúlt közel másfél évszázad magyar kultúrtörténetének, közoktatásügyének integráns része és sorsfordulói egybeesnek a nemzeti történelem felemelő és tragikus sorsfordulóival. Emlékezzünk – röviden – e sorsfordulókra, s idézzük intézetünk legjellegzetesebb sajátos egyéni vonásait!

A teremtő gondolat – az önálló ev. tanítóképzés gondolata – a magyar nemzetévválás nagyszerű periódusában, a reformkorban fogant. 1826-ban, mindössze egy évvel az MTA alapítása után, Széchenyi reformmunkásságának kibontakozása, a pezdító alkotás első éveiben fogalmazta meg a gondolatot Bellezay János esperes. S néhány jellemző vonásra már itt, a kezdet-kezdetén fölfigyelhetünk. Korunk embere túlságosan is hozzászólt, hogy minden jövőt formáló ötletet a fővárostól várjon. Ez esetben a gondolat *vidéken*, a Berzsenyit is ihlető szelíd Kemenesalján [163](#)vetődött föl, még pedig közel félszázaddal a tanítóképzés állami, Eötvös féle – megoldása előtt, amikor a tanítók, különösen a falusi ludi magisterek még a társadalom legkülönbözőbb elemeiből kerültek ki, s közös jellemzőjüknek csak az volt tekinthető, hogy mindannyian valahogy az élet számkivetettjei, hajótöröttjei voltak.

A korra jellemző, hogy a gondolatot milyen hamar követte a megvalósulás első – bár még igen szerény – formája. 1829 és 1853 között a soproni ev. főtanodában, a líceumban már folyt a tanítói pályára készülők oktatása. Ez még nem volt önálló intézet. Ez szerény jelzése és elismerése volt annak, hogy a tanítói pálya, a pálya igényeitől meghatározott külön előkészítést igényel. Ezekben az években vált világossá az is, hogy éppen emiatt, bármennyire is összefonódott a magyarországi protestantizmus, különösen a református egyház esetében az egyetlen anyaintézetből indított papi és tanítói hivatás, a fejlődés az intézményi különválasztást követeli.

Nem lehet meghatottság és hála nélkül gondolni a közel ötödfél évszázados múltú, [425.1\(41\)](#) születésnapját közelmúltban ünneplő, Berzsenyit és Kiss Jánost és annyi neves személyiséget nevelő líceumra, amiért – s ez intézetünk jellegét formáló egyik sajátosság is egyben – amiért a tanítóképzést évtizedeken át kebelén melengette, majd az önállósulás útjára segítette és azt önálló intézmény korában sem hagyta magára. Ez az összefonódottság, amely abban is kifejezésre jutott, hogy a két intézmény az 1885/86-os tanévig közös értesítőt, „Tanusítványt” jelentetett meg, a tanítóképző szellemi erejének egyik nagy tartaléka volt.

Az önállósulás folyamatát a közbejött történelmi megpróbáltatások sem tudták megállítani. A

Bach-korszak, a szabadságharcot követő neo-abszolutizmus legnehezebb esztendei az önállósulás, a kis tornyos képezdei épület születésének éve. (Vö. SSz. 1981, 343–356). 1854–1858 között a líceumban már önálló „szemináriumi” osztályokat szerveztek, amelyekben többek között „tanmódot” és „iskolamesteri alkalmazástant” tanítottak. S ekkor lépett a színre az a férfiú, akinek a neve a soproni tanítóképző nevével, az ev. tanítóképzés megszervezésével elválaszthatatlanul egybeforrott, Pálffy József akkor éppen nagygeresdi lelkész, korábban egy ízben a líceum grammatikai osztályának tanára. Ő készítette el az önálló tanítóképzés tervezetét s ő irányította azt a szervező munkát, amellyel nagy tehetségű, ügybuzgó férfiak az iskola anyagi és szellemi tőkáját összehordták. Király József Pált – intézetünk Pálffy utáni, második igazgatóját, akkor líceumi főigazgatót – az írói ambícióiról is ismert Kolbenheyer Mór soproni ev. lelkésszel együtt ő küldte nyugati tanulmányútra, hogy a tanítóképző ne holmi provinciális intézményként, hanem a kor színvonalán keljen életre. A tanulmányút – melynek során a küldöttek Svájcot, Hollandiát, Angliát s a német föld különböző országait is bejárták – egyben gyűjtő körút is volt, amelyen a küldöttek – s ez személyükre és a korra egyaránt jellemző – a protestáns fejedelmi személyeket, előkelőségeket, intézményeket és gazdag gyülekezeteket latin nyelvű oratiokkal, hangversenyekkel, illetve Arany Toldijának német nyelvű fordításával igyekeztek megnyerni.

Egykori intézetünk tégláit az adakozó nagylelkűség teremtette elő. A protestáns összefogás jegyében a határokon túliak is szépen adakoztak, az oroszánrészt azonban itthon a líceummal, a tanítóképzés ügyével azonosuló értelmiségiek s még inkább a dunántúli gyülekezetek teremtették elő. Nem lehet meghatottság nélkül olvasni, hogy többek között Német Ferenc geresdi tanító 4 kötet könyvet, az asszonyfai hívek 2 mérő rozst és 1/4 mérő árpát, s legnagyobb adakozóként a soproni gyülekezet 4670 frt-t s a városi tanács 60 ezer téglát ajánlott fel. Így épülhetett meg – az ország másik végén levő ősi iskolaváros hasonló intézményével, a sárospatakiival egyidőben – a soproni ev. tanítóképző.

Az ez után következő 99 év sem volt sohasem könnyű. Azt mondhatjuk, hogy ezt a majdnem száz esztendőt egyetlen megszakítatlan küzdelem jellemezte. Küzdelem a fennmaradásért, az anyagi eszközök előteremtéséért, az intézet – kor követelte – továbbfejlesztéséért. Az iskolafenntartó dunántúli ev. egyházkerület nem dúskálódott földi javakban s a gyülekezetek önkéntes adakozó kedvére sem lehetett tartósan alapozni. A gyéren csörgedező külső és belső források egyre kevésbé fedezték a legszükségesebbeket. Erősebb, biztosabb támaszról is gondoskodni kellett.

A dualizmus-kori Magyarországon – s később még inkább – a biztos anyagi támaszt az egyházi iskolák számára az államnak a VKM budgetjéből folyósított államsegélye jellemezte. Az államsegély igénybevétele természetesen csökkentette az intézet tanulmányi, szervezeti kérdésekben való függetlenségét. Együtt járt a közoktatásügy egészére jellemző – viszonylagos – egységesedési folyamat fölerősödésével. Már az eötvösi koncepció – ha nem is érvényesülhetett teljes egészében – átfogta a magyar oktatásügy minden fokú és jellegű intézményét. A Ratio Educationis-szal kezdődő irányzat a 60-as, 80-as évek oktatásügyi törvényeivel és rendeleteivel jelentősen erősödött. Megnövekedett az állam szerepe. Ez természetesen a tanítóképzőkre is vonatkozott. 1868-cal és 1893-mal, a tanítóképzés törvénybe foglalásával, illetve 3 helyett 4 évvé fejlesztésével a soproni ev. tanítóképző is szorosabban illeszkedett a magyar közoktatásügy terebélyesedő szervezetébe. Ez után meghatározó lett az állami tanterv, a törvényekben, rendeletekben előírt előképzettség, amely a tanulókra és a tanárookra egyaránt kötelező normákat írt elő.

A soproni tanítóképző bizonyos sajátosan egyedi vonásai azonban ez után is jellemzőek maradtak. Ezek legtöbbje összefüggött az intézmény egyházi jellegével. Így pl. az intézet továbbra is egyik fő feladatának tartotta, hogy a kántorképzéssel az alapfokú egyházzenei képzés otthona legyen.

E jellegzetes vonását külön is kiemelte, hogy harmadik – első tanítóképzőintézeti-tanári képesítéssel rendelkező – igazgatója az a Kapi Gyula volt, akinek nemes egyszerűségű harmóniákat árasztó korálkönyvét még a két világháború közötti nemzedék is forgatta.

A soproni képző mindig kis intézmény maradt. Sohasem nevelt tömegeket. Bár a líceummal való kapcsolata, illetve az anyagi eszközök szűkössége ezt némiképp magyarázza, saját testülete még a századfordulón is csak néhány tanerőből állott (1 igazgató + 2 rendes, 1 gyakorlóiskolai tanár 1904-ben). Igaz, a tanulólétszám is alacsony volt, 100 körül járt.

Ez a 90–100 preparandista viszont a történeti Magyarország szinte egész területéről verbuválódott. Sopron s a dunántúli vármegyék érthető túlsúlya mellett mindig jelentős hányaddal képviseltette magát a főváros, a Duna-Tisza köze, a Tiszántúl, illetve a Felvidék s néhányan még a Bánátból és Erdélyből is a nekik távoli Sopront választották.

Az egyházi jelleg magyarázza azt is, hogy – bár az intézet kezdettől fogva magyar tannyelvű – a magyar anyanyelvűek mellett számos – Sopronból, Sopron környékéről vagy Tolna-Baranyából, a XVIII. századi telepítések során keletkezett „Schwäbische Türkei” helységeiből származó – német anyanyelvű vagy alföldi, tiszántúli szlovák anyanyelvű diák itt tanulta meg magasabb szinten a magyar nyelvet, itt szerette meg a magyar irodalmat s itt azonosult a magyar nemzeti történelemmel.

A századforduló után a dualizmuskori Magyarországon megsűrűsödött a politikai légkör. Ez a nagy illúziók és a tragikus tévedések, a nagy társadalmi és politikai kihívások s az elszalasztott, utolsó lehetőségek világa, melyben a – közben félévszázados jubileumát ünneplő – soproni képző is szembe kellett, hogy nézzen a lenni vagy nem lenni kérdésével. Az intézet kinőtte szűk kereteit, új iskola építése a további fennmaradás elengedhetetlen feltételének látszott. S ennek a költségeit már nem lehetett a félévszázadival azonos módon megoldani. Ebben a próbatételben már döntően az államra kellett hagyatkozni s mire az állam rászánta volna magát, közbeszólt az első világháború.

A forradalmak reménye és bukása, az integer Magyarország széthullása, az ellenforradalmi rendszer véres, gyötrelmes konszolidációja után a kérdések-kérdése még égetőbbé vált. Az 1923/24-es tanévtől a tanítóképzést 5 évre emelték s a koránál is öregebbnek látszó épület egyre kevésbé tudta befogadni a növekedőben levő tanulóereget. S ezt a gondot az sem feledtethette, hogy e viharos évek, s kínzó létkérdések közepette 1933-ban az intézet 75 éves lett. Kónya Lajos Soproni évek c. művében így érzékelteti ennek a hangulatát: „Kora őszi napfényben, az udvari 165hársfák alatt gyülekeztek a vendégek, papok-tanítók, vének és fiatalok. Zengett az orgona, kórus énekelt, zenekar játszott magasztos ünnepi muzsikát”.

Az igazi ünnepre, az új, az intézet múltjához s a tanítóképzés megnövekedett, akadémiai igényeinek megfelelő épület alapítására sohasem került sor. Az építési bizottság – milyen kegyetlen tréfája a sorsnak – a második világháború kezdetén alakult meg. Ami ez után következett, arról pedig nem lehet könnyes keserűség nélkül emlékezni. A második világháború fináléjában a bomba és aknazápor azt is elsöpörte, ami tanítónemzedékek sorának szűkös hajlékául szolgált.

A hontalanná vált intézmény számára már az új világ hajnala sem lobbanthatta fel a megújulás reményességét. Mire – az ellenforradalom utáni konszolidáció éveivel – a népi demokrácia nagy felsőoktatási intézmény-építő korszaka beköszöntött, a soproni tanítóképző megszűnt létezni.

Élt 99 évet. Ez alatt – Rozsondai szerint – kiállított 1819 tanítói oklevelet, 170 tanítóképzői, 111 líceumi

érettségi bizonyítványt és 1329 kántori oklevelet. Ennyiben volna összefoglalható a végső egyenleg?

A számadatok a statisztika elvont általánosításában önmagukban keveset árulnak el a lényegről és semmit sem tudnak mondani egy intézmény belső értékeiről, társadalmi jelentőségéről. 99 év alatt mintegy 2000 közkatonára a magyar oktatásügynek! Ez a számadat az élet távlatait kapja, ha arra gondolunk, hogy intézetünk szolgálatra nevelt, s a szó legszorosabb értelmében vett néptanítókat adott. Néptanítókat, akik általában névtelenek maradtak, akiket nem övezett országos hírnév, de akik egy-egy kis rábaközi vagy kemenesaljai falu parasztjai számára a betűvetés révén ablakot nyitottak a világ felé, értő szemmel kiválasztották s a líceumba küldték a tehetséges parasztyerekeket, ahogy azt Szabó József ny. püspök saját élete történetéből elmondta, tanítója hadifogolyként a távoli Vlagyivosztkból írt levelében is arra intette apját, hogy a Jóska gyereket el ne felejtse beírni a líceumba. Intézetünk néptanítókat adott, akik mertek és tudtak azonosulni a szegény ember gondoljaival; néptanítókat, akik nagy többségükben az új gondolat erjesztői, hordozói, a demokratikus fordulat előkészítői voltak.

Intézetünk légkörét döntően meghatározta, hogy a tanítóképző plebejus iskola volt. Napi teherrel küzdő, de fiaikban kitörni vágyó parasztok, vidéki tanítók és városi kisemberek küldték ide négy polgárit, esetleg négy gimnáziumot végzett gyerekeiket. Plebejus iskola volt, mert – 1945-ig – ebből az intézményből nem nagyon vezetett út a magasabb műveltséget és a magasabb értelmiségi körökbe való belépést ígérő egyetemekre. A képzőbe jelentkezni egy életre szóló elkötelezettséget jelentett.

A tanítóképző s a tanítóképzősök világát nem kis mértékben formálta a *genius loci*, az, hogy intézetünk Sopronban volt, hogy diákként öt évet tölthettünk ebben a most már 700 éves [városi] múltira visszatekintő városban. Sopron nyitotta rá szemünket először a történelemre. Középkort és XVII–XVIII. századi barokkot lehelő kövei, történelmi nagyjainkat idéző emlékei, XIX–XX. századi ipari létesítményei éreztették a múlttal való elválaszthatatlan kapcsolatot, a történelmi fejlődés megállíthatatlan sodrását. Sopron határváros-végvár jellege erősítette a magyar néphez tartozás élményét, a nemzeti értékekhez való ragaszkodást, a magyar nép jövőjéért való felelősségtudatot. Sopron nyitotta rá szemünket a szépre, keltette tel, erősítette meg bennünk a kultúra iránti éhséget. Máiig él bennünk az egykori színházi előadások, irodalmi estek, az – európai rangú művészeket megszólaltató – hangversenyek, az egykori népi-zenei demonstrációk emléke, amikor Kodály keze intésére ezer soproni diák harsogta, hogy „Forr a világ bús tengere óh magyar”.

A képző az iskolák államosításáig egyházi iskola volt. De nyugodtan állíthatjuk, hogy benne a felekezeti gyűlölködés és a dogmatikus korlátoltság a legkisebb mértékben sem érvényesült. Egyáltalán – visszagondolva saját 1935–1940 közötti iskolaéveimre – azt lehet mondanom, hogy iskolánkat, iskolánk szellemiségét nem a merev konzervatívizmus, a harsogó, később egyre nyíltabban fasisztoid vonásokat öltő, vak és korlátolt sovinizmus, hanem egyfajta világnézeti kiegyensúlyozottság és nyitottság jellemezte. Ez a studiumok egy részében – különösen az irodalom-, történelem-, neveléstudomány-, földrajz órákon – is érezhető volt s még egyértelműbben 166 érvényesült közéleti szereplésünkben. A felgyorsuló történelmi események sodra, a rég megoldásra érett szociális és politikai problémák bennünket is állásfoglalásra készítettek. Megérettük azt, hogy az ország sorsa dől el s a saját sorsunkról is szó van!

Hálával gondolhatunk vissza intézetünkre, amiért ebben a sorsfordító, kritikus világban, gondolkodásunkat – a maga nyílt és közvetett módszereivel – a demokratikus válaszok irányába fordította. Úgy vélem, hogy egyfajta új utakat kereső, gyökeres változásokat követelő és váró ellenzéki alakult ki közöttünk. Ebben kétségtelenül része volt annak, hogy a Pálfy-Önképzőkörben az irodalom, a kultúra – s óvatos formában – még a társadalom és a politika kérdései is szóba kerülhettek. Ennél is mélyebb hatást váltott ki az, hogy a

Soproni Fiatalok Köre s annak – általunk is szerkesztett – periodikája, a Nyugati Őrszem révén közvetlenebb kapcsolatba kerültünk a népiesekkel, amit többek között Németh László, Féja Géza, s az iskolánkat külön is meglátogató Móricz Zsigmond előadásai jeleztek.

Az adott kor Magyarországon ez figyelemre méltó volt. Igaz ugyan, hogy nem kevés illúziót is tápláltunk. A magyar sorskérdéseket elsősorban a falu, a magyar parasztság felemelése révén kívántuk megoldani. Az egész magyar valóságot átfogó marxista gondolatvilág még csak nyomokban – egy-egy Iliás Ferkó útjában – mutatkozott. Mégis, úgy ítélem meg, hogy – akárcsak az 1945 előtti értelmiség jobbik részének – ez a demokráciára esküdő, rég megúnt anakronizmusokat, társadalmi igazságtalanságokat felszámolni akaró szemlélet könnyítette meg számunkra a népi demokratikus rendszer őszinte vállalását.

Iskolánk bennünket kemény munkára, a szakmai tudás a pedagógiai-pszichológiai felkészültség értékelésére, a gyerekek, az ifjúság szeretetére nevelt. Normálul azt adta útravalónak, hogy legjobb tehetségünk szerint nyújtsunk – amennyit csak tudunk – s legjobb lelkiismeretünk szerint követeljünk, amennyit csak lehet. Azt hiszem, hogy most, amikor az 1945 előtt végzetek többsége már „obsitot” kapott, nyugdíjas lett, vagy az aktív pálya zárása felé tart, elmondhatjuk, hogy az egykori soproni képzősök új világunk építésében, a mindennapi munkában, a tanításban, hála az egykori intézetnek, derekasan megállták a próbát.

Emlékezésünk nem lenne teljes, ha nem emlékeznénk meg a hála és kegyelet szavaival egykori tanárainkról. Elfogultság lenne azt állítani, hogy mindegyik kiemelkedő, maga szakjában nagy tudós vagy alkotóművész lett volna – bár szerencsére ilyenek is többen akadtak – de, ahogyan az a Kónya Lajos Soproni évek c. művében megrajzolt portrékból is kiderül, mindegyikük emlékezetes tanáregyéniesség volt. Név szerint is hadd idézzem a száz éves tanári igazgatói arcképcsarnokból – a többiek helyett is – még egyszer az alapító, szervező Pálffy Józsefet, aki a tanítóképzés, a népiskolai oktatás ügyéért otthagya a jövedelmezőbb parókiát, a tanítónemzedékeket nevelő Hamar Gyula bácsit s intézetünk utolsó igazgatóját, Rozsondai Károlyt, a sokoldalúság, az alkotó szellemi nyugtalanság példaképét.

Emlékbeszédemet hadd fejezzem be azzal a gondolattal, melyet más formában már a bevezetésben megfogalmaztam: a soproni tanítóképző megszűnt, épületét is elsodorta az idők vihara; számunkra ez az intézet még sem válhat sohasem múlttá, amíg csak élünk és alkotunk, szívünkbe zárva, lényünkkel azonosulva, intézetünk is élni fog.

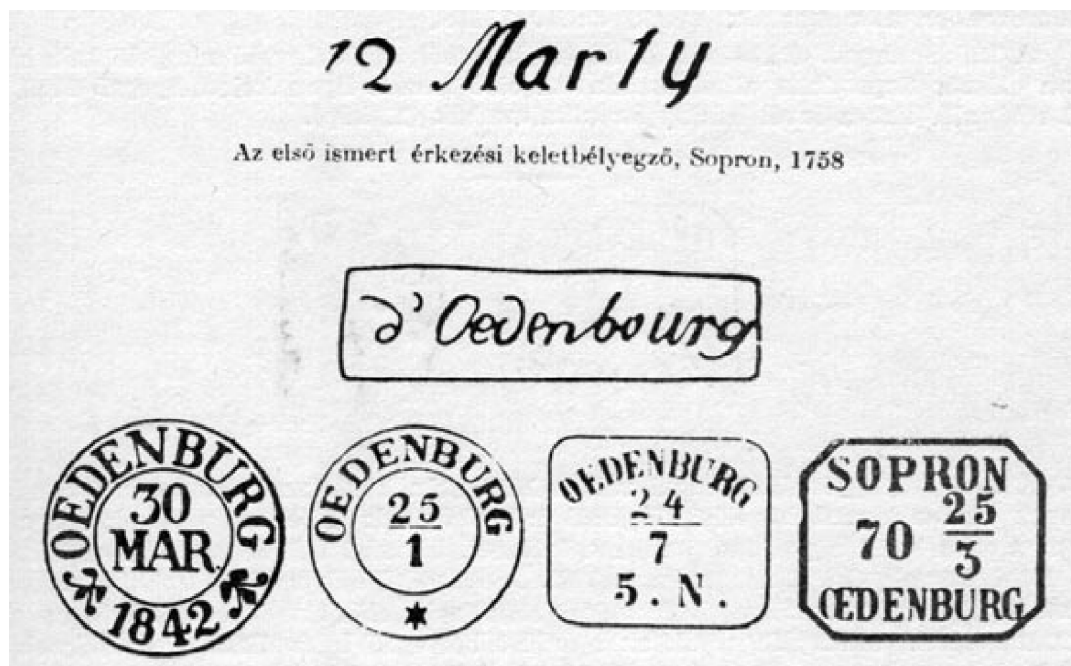
**1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Király Tibor: Sopron a filatéliában
Első közlemény**

Király Tibor: Sopron a filatéliában Első közlemény

1. A közel 150 évvel ezelőtt megjelent első postabélyeg megváltoztatta, egyszerűsítette a postakezelést, olcsóbbá tette és milliószorosára növelte a levelezők számát. Ugyanakkor megindult egy, a napjainkra világméretűvé fejlődő mozgalom: a bélyeggyűjtés. Szerre a világon hódolnak e szép hobbynak s a gyűjtők számát csak milliókban számolhatjuk. Hazánkban is több százezren gyűjtik a bélyeget. 1840-ig a postai küldemények bérmentesítési díját készpénzben fizették. Ettől az időtől 167kezdve az angol Rowland Hill újítását alkalmazta a posta és 1840. máj. 6-án kiadásra került a világ első bélyege.

Világviszonylatban bámulatos sikert aratott a bélyeg. Gyors ütemben jelennek meg a különböző országokban a bélyegek. A magyar bélyegek is az elsők között jelentek volna meg, ha az 1848-as forradalom nem bukik el.

Than Mór tervei alapján nyomásuk megkezdődhetett volna. Így azonban az osztrák bélyegek kerültek hazánkban is alkalmazásra. Az 1867-es kiegyezés hozta meg a magyar postaigazgatóság önállóságát. Ezután azonban még további négy évet kellett várni az önálló magyar bélyeg megjelenésére.

Az első ismert érkezési keletbélyegző, Sopron, 1758

2. Sopron a magyar filatéliában is meghatározó szerepet töltött és tölt be. Az osztrák fővároshoz való közelsége, valamint az a tény, hogy az országban létrehozott kilenc postaigazgatóság egyike Sopronban tevékenykedett, nagyban hozzájárult, hogy a bélyeggyűjtés viszonylag korán kialakuljon városunkban. Sajnos szervezett formába, bélyeggyűjtő körbe tömörülve viszonylag későn jutnak el a soproni filatelisták. 1874 tavaszán alakult meg az első magyar bélyeggyűjtő egyesület Budapesten. A soproni filatelisták szervezetének először 1925-ben van nyoma. 1925-ben megalakul a Magyar Bélyeggyűjtő Egyesületek Országos Szövetsége (Magyar Bélyegek Monográfiája. Bp. 66.) és itt szerepel a vidéki tagegyesületek között a soproni »Sempronia« (Amatőrbélyeggyűjtők Asztaltársasága). Elnöke Schleiffer Richárd; titkára Ferenczy István. Feltehetőleg már korábban is lehetett a szervezett bélyeggyűjtésnek valamilyen szervezete. Ebben az időben az országban kilenc budapesti és kilenc vidéki (köztük a soproni) egyesület működött. Jelenleg 2230 bélyeggyűjtő kör működik az országban.

3. Sopron kedvező fekvése jelentős szerepet biztosított számára. A hírszolgálat fejlődését elősegítette az árumegállító jog, melyet Sopron is megkapott a középkorban. Bécs közeli fekvése is nagy szerepet játszott Sopron fejlődésében. Mátyás király hadjárataiban a sereget követő hadipostákat is szervezett. (Mátyás király hosszabb ideig Sopronban is tartózkodott.) 1490-ben jelentős esemény történt postatörténeti szempontból. Miksa osztrák főherceg, igényt formálva a magyar trónra, seregével előrenyomult

Székesfehérvárig és megbízta a kíséretében lévő Taxis János postamestert a hadiposta megszervezésével. Buda és Bécs között megjelenik az akkor már Európa híru Taxis postája, Vajon ebbe Sopront is bekapcsolták?

1604-ben Bocskay István felkelése során a hajdúknak az idegen postamesterek iránti ellenszenvé odáig fajult, hogy pl. a Sopron–Nagykanizsa között lévő posták 168k közül nyolcat elpusztítottak (ld. Monográfia I, 155). 1749-ben Magyarországon tíz levéljárat közlekedett, összesen 454 mérföldnyi útvonalon 165 postaállomással. A tíz kocsijárat közül a harmadik Bécs–Sopron között működött. A járatokon a levélposta általában hetenként kétszer közlekedett lovon vagy könnyű kocsin. A levélpostán rendes szállításra legfeljebb 5 font súlyig lehetett levelet vagy csomagot feladni.

Az ennél súlyosabb küldeményeket a hetenként egyszer indított postakocsival továbbították. A küldeményeket felvételkor a postamester lemérte és a súly alapján kiszámított költséget, a súllyal együtt a levél hátlapjára feljegyezte.

A postaszolgálat spontán fejlődésének egyik következménye, hogy megjelenik a továbbított küldeményen a bélyegzés, amely utal a feladóhelyre. Sopron a Magyarországon bevezetett postabélyegzők használatának időrendjében az előkelő harmadik helyen áll. 1754-ben *v(on) Oedenburg* szövegű bélyegzést alkalmaznak. Az első ismert magyarországi postabélyegző egyébként 1752. ápr. 13-tól ismert és Debrecenben alkalmazták: V(ON) DEBRECZIN.

A küldemények érkezését és ennek keletbélyegzővel való megjelölését hazánkban először Sopronban alkalmazták. Az első ismert ilyen keletbélyegző 1758. márc. 12-ről való. Ezt a levél hátlapján alkalmazták (1. kép).

A kézi bélyegzés általánossá válása 1817 után következett be a postai kezelésben. Ennek oka a postai kezelés központi irányításának és ellenőrzésének megszigorítása, s ezen belül a postamesterekhez intézett, feladási helybélyegző készítését ajánló felhívás volt (ld. Monográfia I, 229). A feladási bélyegző használata ekkor még nem kötelező, így a bélyegző formáját sem írták elő. Ennek következtében azok a postamesterek, akik elfogadták az ajánlást bélyegző használatára, ízlésüknek megfelelő bélyegzőket készítettek. Ezáltal a legkülönbözőbb bélyegző formák keletkeztek. Sopronban a város nevét alkalmazták a legtöbb bélyegzőn (2. kép).

A bélyegzők használatának elterjedésével együttjárt alkalmazásuknak egyre többféle kezelési jelzésre való kiterjesztése (franco, portó, kocsiposta, érkezési helykeletbélyegző, recomandirt (3 kép). A felragasztható bélyeg alkalmazását az osztrák posta 1850-ben vezette be és Magyarországon is ezeket a bélyegeket voltak kénytelenek használni az első önálló magyar bélyeg megjelenéséig, 1871-ig. Így Sopronban is eddig az időig az osztrák bélyegek voltak használatban. Az ilyen bélyegek azonban a magyar

bélyeggyűjteményekhez, mint a gyűjtemény bevezető része, hozzátartoznak. Tehát a Sopronban feladott osztrák bélyeggel bérmentesített küldemények szerves részei egy magyar gyűjteménynek (4. kép).

A postabélyeg gyakran a politika eszköze is. Így az első osztrák bélyegkiadáson a kétfejű sasos címer, a nemzeti forradalmakkal szemben győztes abszolút monarchia jelképe is, s mint ilyen a bélyeg az elnyomott nemzetek gyűlöletének tárgya lett. Nem véletlen, hogy a Bach-korszakban a szembenállás egyik jelképe volt ezeknek a bélyegeknél megcsönkítése a levélre való felragasztás előtt, illetve ezen bélyegeknél alkalmazása a tiltakozás jeleként. A Hencz-féle postatörténet megörökített egy anekdotát: a magyarok nem ragasztják az 1863-as kiadású bélyegeket leveleikre mert „nem akarják a kétfejű sas hátsó részét nyalni” (ld. Monográfia I, 240).

(Folytatjuk)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mollay Károly: Népi hiedelmeink kutatása

169 Mollay Károly: Népi hiedelmeink kutatása

(Hozzászólás Schram Ferenc könyvéhez)

Tizenkét évvel ezelőtt e helyen ismertettem Schram Ferenc „Magyarországi boszorkányperek 1529–1768” című munkájának két kötetét, amely 1970-ben az Akadémiai Kiadónál jelent meg (SSz. 1972, 257–263). Schram művelődéstörténeti és történeti néprajzi szempontból értékes és tanulságos anyagát folyóiratunk profiljának megfelelően elemeztem és egészítettem ki, hiszen Sopronból is, a volt vármegye területéről is számos, nyelvtörténeti szempontból is felhasználható forrást közölt. Az 1975-ben elhunyt szerző hagyatékából a néprajzos Katona Imre 1982-ben, ugyancsak az Akadémiai Kiadónál jelentette meg a mű harmadik, 398 lapnyi, befejező kötetét. A harmadik kötet előszavában Katona Imre foglalja össze Schram Ferenc életpályáját, tudományos munkásságát és közli megjelent műveinek jegyzékét. Schram erre a kötetre tartogatta a közölt 1030 boszorkánypere anyagának feldolgozását.

Az 1030 boszorkánypereből 103 per anyagát éppen a harmadik kötet tartalmazza, igazolásul annak, hogy a boszorkányperek teljes anyaga még távolról sincsen felderítve. Sopron vármegye területéről 10 új per közöl az 1633–1663 közti időből, még pedig hatot Nagylózsról és négyet Darázsfaluból (ma: Trausdorf Burgenlandban). Az első két kötetben nem található nagylózsi peranyag, viszont egyetlen darázsfalvi 1665-ből (II, 12–15). Az 1651. évi canonica visitatio szerint Nagylózsnek, a Viczayak birtokának tiszta, magyar lakosaiból kevés a katolikus, Darázsfalunak, az Esterházyak birtokának az 1663. évi canonica visitatio szerint tiszta horvát és katolikus lakossága volt (Buzás, Josef: Kanonische Visitationen der Diözese Raab aus dem 17. Jahrhundert. Eisenstadt, 1966–1967, I, 246; II, 235). A magyar és a horvát falu peranyaga is különbözik. Nagylózson két férfit és öt nőt, Darázsfaluban négy asszonyt vádolnak boszorkánysággal és bűbájossággal. Nagylózson: „Ember tetembül valo chontokkal és porokkal való mestersegett exercealt”; „emberfejet főzven es annak leveben az Öregh emberek üngét megh mosvan ugy ördöngösköttek. Ezen kívül az ember allat megh egetven es annak porat mikor a törvenjek voltak ugj hintegettek hogj a Prokatorok ne szolhassanak”. A többi Sopron vármegyei jegyzőkönyvhöz képes szűkszavú lózsi jegyzőkönyvek kevés konkrét részletet tartalmaznak (pl. az egyik vádlott „eghnehanj ízben Paraznasagban talatatot”, nyilván az ördöggel), a vádlottakról is csak alig-alig tudunk meg valamit.

Megtudjuk, hogy bilincsből várják ítéletüket, de nem derül ki, hogy az elrendelt *inquisito* 'kérdés' kínvallatással vagy anélkül történt-e. A darázsfalvi jegyzőkönyvek minden esetben közlik, hogy a vádlottak önként és a hóhér által végrehajtott kínvallatás alapján vallottak. Nyilván ugyanez volt a helyzet a nagylóziaknál is, amint ezt a bevallott „tények” igazolják. A darázsfalviak ugyanarra a sorban feltett 13–21 kérdésre válaszolnak. Megtudjuk korukat (50–65 között), vallásukat (mind katolikus), mikor gyóntak és áldoztak utoljára, mióta úzik a boszorkányságot (2–20 év között), ki-ki ördögének nevét (*Máté, Menyhért, Jakab, Gergely*), ruháját (vörös, viaszszárga, fekete magyar ruha), hol tartotta esküvőjét az ördöggel (Darázsfa szőlőhegyén, szántóföldjén, nyílt mezőn, a határban levő kökeresztnél), ekkor testét „pecsételt” (*stigma*) hol jelölte meg az ördög (hátán, szeméremtestén, hátsófelén, amit a jegyzőkönyv szerint a hóhér szemléje igazolt), megtagadta az Istent és a Szentháromságot, odaadta testét és lelkét az ördögnek. A többi kérdés az állítólag elkövetett egyes bűbajos és ördögös esetekre, megrontásokra (gabona, tehén, bor, beteg), éjféli összejövetelekre stb. vonatkozott. A darázsfalvi jegyzőkönyvekben feltűnő a lóziakkal szemben, hogy nincsen szó a vádlottak tagadásáról. Ennek megfelelőek az ítéletek is: a nagylóziak közül egyet felmentenek, hármat tisztító esküre, egyet további vizsgálatra, egyet vesszőzötetésre, egyet előzetes felmentés után megégetésre ítélik; a darázsfalviakat mind megégetésre ítélik. Mindenesetre kiténik az itt elemzett 170 perekből, hogy az Esterházy birtokokon – úgy látszik – másképpen folyt a boszorkányüldözés, mint a vármegye egyéb birtokain. Ez persze a második kötet Sopron vármegyei anyagán még ellenőrizendő, de lényeges abból a szempontból, hatott-e a Sopron vármegyei joggyakorlatra az 1486-tól 1669-ig 29 kiadásban megjelent *Malleus maleficarum* ('A boszorkányok kalapácsa') című mű, a boszorkányüldözés hírhedt nyugat-európai törvénykönyve?

Schram Ferenc ugyanis két fejezetben összegezi a boszorkányperek társadalmi háttérét (a vádlottak társadalmi állása, tudományuk megszerzése, külsejük, erkölcsi életük, saját megnyilatkozásuk, a tanult emberek boszorkányhite, a közvélemény) és a boszorkányság rétegeit, köztük éppen a *Malleus maleficarum* kérdését, a demonológiát, a boszorkányok gyógyító tevékenységét, gazdálkodását és gyanúba kerülését. A helytörténeti kutatásnak ezeket a szempontokat belterjesebb vizsgálatnál hasznosítania kell.

Házi Jenőnek 1982-ben megjelent „Soproni polgárcsaládok 1535–1848” című munkájából máris előkerült néhány eset, amelyet érdemes lesz közelebbről is megvizsgálni. 1548-ban kétszeri kínvallatás után égetnek meg Sopronban egy rábaszentgyörgyi (Vas m.) boszorkányt; 1592-ben egy másikat; 1630-ban és 1662-ben is felmerül a boszorkányság vádja (i.m. 1: 275; 2: 950; 1: 342; 2: 869).

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Bezzegh László: Hozzászólás Hárs József „1944-ben készült légifelvételek Sopronról” című cikkéhez

Bezzegh László: Hozzászólás Hárs József „1944-ben készült légifelvételek Sopronról” című cikkéhez

Nagy érdeklődéssel szemléltem az Amerikából küldött légifényképek reprodukcióit (SSz. 1983, 327–329). Nagyon érdekes dokumentumok ezek számunkra, kár, hogy a nyomda korszerűtlen technikája a finomabb részleteket nem volt képes visszaadni.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a cikk szerzője a képek elemzésekor egy fontos adatot figyelmen kívül hagyott, ezért téves következtetésre jutott. Azt írja ugyanis, hogy „a második kép láthatóan egy, az elsőhöz hasonló felvétel kinagyított darabja.” A képek adataiból azonban kiténik, hogy az első kép az eredetinek kb.

kétszeres nagyítása, a második kép pedig valamivel kisebb, mint az eredeti lehetett.

Ugyanis az első kép 6 inch = 15 cm-es fókusztávolságú objektívvel, a második pedig 36 inch = 92 cm-es fókusztávolságú objektívvel készült. Ez olyan különbség, mintha egy kisfilmes fényképezőgéppel az ún. nagylátószögű objektívvel (amelynek fókusztávolsága 35 mm) és ugyanarról a helyről egy 210 mm-es ún. teleobjektívvel készítenénk felvételeket. Az utóbbival készített képen hatszor közelebb fogjuk látni a lefényképezett tárgyat, mint a nagylátószögűvel készített képen. Az adott légifényképek kb. azonos magasságból (23–24 000 láb) készültek, ez mintegy 7000 m-es magasság. A második kép tehát nem részlet-nagyítás (abból is látszik, hogy három képszél is rajta van), hanem az eredeti nagyságú, mégis olyan részletességű, mintha azt a 6 inch fókusztávolságú objektívvel kb. 1200 m magasságból fényképezték volna.

A légifényképek képmérete többnyire négyzetes, 7×7 inch (vagyis 18×18 cm) vagy 9×9 inch: ennek pedig 23×23 cm felel meg. A cikk 328. oldalán található 1-es lábjegyzet szerint a küldött képek mérete 190×222 mm, amelyben minden bizonytalansággal némi keret is benne van, az eredeti képek tehát 18×18 cm-esek, és a küldött képek nagyítás nélküli, eredeti nagyságú, ún. kontakt másolatok. Csupán az történt, hogy a klisézésnél az elsőt kb. 2-szeresére nagyították, a másodikat pedig egy kevésbé csökkentették. Szerintem előnyös lett volna mind a kettőnél az eredeti nagyságot megtartani a részletek összehasonlítása érdekében. Ezt az összehasonlítást persze az eredetieken lehetne eredményesen elvégezni, mert a gyenge nyomdatechnika miatt megjelent reprodukciók rossz minőségűek.

171 Véleményem szerint a nagylátószögű objektívvel (6 inch) készített felderítő kép Sopron nagyobb körzetéről akart tájékozódni: az amerikaiakat főként a vasúti közlekedés érdekelte, az látszik abból, hogy a készített fényképsorból azt a képet választották ki, amelyiknek a középpontjában a két pályaudvar van, és azokat erre utaló írással is ellátták. A bombázó kötelék navigátora valószínűleg ezzel a képpel felszerelve érkezett az 1944. december 31-i bevetésre, hiszen ennek eredményéből nyilvánvaló, hogy a főcélpontjuk a két pályaudvar volt.

A december 11-én készült hosszú gyújtótávolságú (36 inch) fényképezés célja a december 6-i bombatámadás eredményeinek a felmérése volt. Ezt az amerikaiak mindig megtették, ha a légi elhárítás ezt lehetővé tette. Sokszor már néhány órával a bombatámadás után. Nyilvánvaló, hogy az apró részleteket is kimutató fényképezés nem alacsonyról, hanem szintén nagyobb magasságból és hosszú gyújtótávolságú objektívvel történik, hogy a légelhárítás tüzetől minél távolabb tartsák magukat.

A cikkben elejtett megjegyzés alapján még néhány szót szólok a célzás megbízhatóságáról. Annak idején magam is hallottam olyan legendákról, hogy az amerikaiaknak olyan tökéletes célzóberendezéseik vannak, amelyekkel aránylag nagy magasságokból igen kis célpontokat is eltalálnak. Ez persze nem igaz. Ugyanis a célzásnak a megbízhatóságát olyan tényezők is befolyásolják, amelyeknek a megállapítása a levegőből nem lehetséges.

A bombavetés egyszerűen a kellő pillanatban a bombának a repülőgépből történő kioldását (leejtését) jelenti, ettől a pillanattól kezdve a bomba a vízszintes hajtás fizikai törvénye szerint esik. Légüres térben ez pontosan meghatározható félpárola pálya, amely két erő összetevőjeként adódik. A bomba vízszintes irányban a repülőgép sebességét folytatja (egyenletes sebességű mozgás), függőlegesen pedig a szabadesés egyenletesen gyorsuló mozgását veszi fel. Levegőben történő vízszintes hajtásnál azonban a légellenállás miatt a vízszintes összetevő nem egyenletes, hanem lassuló mozgás lesz, a függőleges összetevő pedig csak közelítőleg szabadesés, mert a bomba alakjától, felületétől – vagyis a légellenállási tényezőtől – függően

bizonyos sebesség elérése után már nem gyorsul tovább.

Mindezek azonban számításba vehetők. A repülőgépnek a földhöz viszonyított sebességét egész pontosan meg lehet a levegőből állapítani, és a bombatest kialakításától függő légellenállási tényező is megmérhető. Ezek szerint aránylag megbízható találatokat lehetne elérni, ha az az 5–7000 m-es levegőréteg, amelyen a bombának keresztül kell haladnia a célbaérésig, mozdulatlan lenne, vagy pedig egész vastagságában egy irányban és egyenletes sebességgel mozdulna el. Ez azonban soha nincs így! Ott fent a bombázógépen csak az ottani légréteg elmozdulásának a sebességét és irányát tudják megmérni, és fel kell tételezniük, hogy az alattuk lévő egész légréteg hasonlóan mozog. Az esetek többségében néhány száz méterrel lejjebb már más a levegő elmozdulási iránya és sebessége, a földhöz közelebb eső pedig igen lényegesen eltér a fent mérttől. Ezek a fentről meg nem mérhető légmozgás-változások befolyásolják a szabadon eső bomba röppályáját és még kedvező légköri körülmények esetén is több száz méterrel elsodorhatják a pontosan megcélzott helytől a robbanó anyagot hordozó félelmetes testet.

Az amerikai bombázó kötelékeknek – tudomásom szerint – csak a vezérgépén volt bomba-célzókészülékük, a kezelőnek már kilométerekkel a cél előtt meg kellett határoznia a gép földhöz viszonyított sebességét és mozgásának az irányát. Ezek az adatok nem olvashatók le egyszerűen a repülőgép navigációs műszerei között található sebességmérőről, mert az a levegőhöz viszonyított sebességet mutatja. A két adat közötti különbség abból adódik, hogy az a légréteg, amelyikben a repülőgép halad, valamilyen irányban és sebességgel elmozdul. A levegőhöz viszonyított sebesség a műszerrel egy pillanat alatt leolvasható, a földhöz viszonyított sebesség meghatározása viszont percekig tartó hosszadalmas eljárás. Az is lehet, hogy a cél fölé érve már nem is egészen igaz. A bombázó kötelék a vezérgép utasítására egyszerre kezdte el a bombák kioldását, és az egy gépben elhelyezett bombák sem egyszerre szabadultak el, hanem előre beállított szabályos időközönként egymás után. Így alakult ki az ún. „szőnyeg-bombázás”, amelynek középpontjában kellett 172 feküdnie a lerombolni kívánt célpontnak. A bombázó kötelék nagyságától, hosszirányú és szélességi elhelyezkedésétől függően a kioldott bombák meglehetősen nagy területet borítottak be és az említett bizonytalansági faktorok beszámításával is a bombák egy része eltalálta a kívánt célpontot.

Szerintem is bizonyos, hogy az amerikai bombázások célja kizárólag a pályaudvarok lerombolása és ezzel a hadi utánpótlások megnehezítése volt. A céltól távolabb földet érő bombák részben a sok gépből egyidőben oldott „szőnyeg” méreteiből, részben a légköri bizonytalanságokból származó eltérésekből adódtak.

Tudomásom szerint a soproni múzeum a cikkben említett két fényképen kívül még számos korabeli légifényképet kapott Amerikából. Érdekes lenne ezek alaposabb tanulmányozása, és egybevetése a bombázások idejéből származó számos megmaradt földi fényképfelvétellel.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Tompa Károly: A sopron egyetem mártírjai emlékhelyének felavatása

Tompa Károly: A sopron egyetem mártírjai emlékhelyének felavatása

1. Az Erdészeti és Faipari Egyetem KISZ-szervezetének Hagyomány Bizottsága 1983. X. 6-án meghívókat küldött szét, amelyben XI. 1-én 15 órára a brennbergbányai Kovácsárokba hívta az érdeklődőket az

Egyetem 1945. márc. 30-án mártírhalált halt hallgatói, ill. dolgozói emlékkopjafájának felavatására. A kopjafa völgyre néző nyugati oldalán 1945. III. 30, alatta *Csaszlava Jenővé* neve, déli oldalán *Neumann János*, keleti oldalán, a szülőháza irányában *dr. Ferenczi Sándor*, déli oldalán *Ferenczi János* neve van bevésve.

A kopjafa már 1983. aug. 27-én a helyén állt és az OEE vándorgyűlésére érkező évfolyamtársak, az Erdélyi Diákotthon túlélő stb., mintegy 60-an tisztelegtek az emlékhely előtt.

A kopjafa a 142/C tag szegélyén, nagyjából a két kivégzési hely között áll. Az itt induló ösvény mentén, kb. 100 m-re lőtték tarkón *Csaszlava Jenőt* és feleségét, szemben, a 146/B jelű patak völgyben, a kopjafától mintegy 50 m-re gyilkolták meg a *Ferenczi* testvéreket és *Neumann Jánost*. Szemben, nyugati irányban, ma már beomolva, a 146/A jelű dombormot szelte át kb. 100 m hosszban az óvóhely, a szomorú esemény kiindulási pontja.

2. *Tompa Károly* emlékbeszédében többek között a következőket mondta: Az Egyetem Hagyomány Bizottsága és a kevés túlélő nevében 38 év távlatából megilletődve emlékezünk ennél a kopjafánál 1945. március 30-ára, és elszorult szívvel mondom a felvett neveket: *Csaszlava Jenőné* könyvtáros, élt 30 évet; *Ferenczi János* szigorló erdómérnök, élt 23 évet; *dr. Ferenczi Sándor* természetrajz tanár, igazgató, élt 44 évet; *Neumann János* II. éves kohómérnökhallgató, élt 21 évet.

Az ő tragédiájuk bizonyítja, hogy a soproni egyetemi hallgatók évekre visszanyúló harca a Volksbund és a nácik ellen mártírokat is követelt közvetlenül a város felszabadulása előtt.

A Mátyás király u. 5. számú házban lévő akkori Erdélyi Diákotthonban – melyet a Városi Tanács és részben erdélyi bányászati és erdőgazdasági vállalatok támogatásával tartottunk fenn – 1945. március utolsó napjaiban mintegy 14 hallgató és hozzátartozója lakott. Itt élt a Zsil völgyéből származó *Csaszlava Jenő* és marosvásárhelyi felesége is, aki akkor az egyetemi könyvtár dolgozója volt. Mi erdélyiek, mint rászorulónak, helyet adtunk *Neumann János* II. éves kohómérnökhallgatónak is, aki a perbáli jegyző egyetlen fia volt.

Ezekben a napokban az emberek az óvóhelyeken kerestek menedéket. Az említett ház óvóhelyének lakóit még több veszély fenyegette, mint másokét, mert a mai MTESZ-székház (Széchenyi-ház) volt a nyilas pártház, ahonnan sűrű időközökben indultak a géppisztolyos, övüket kézigránátokkal teletüzdelő, fekete ruhás, csizmás, zöld inges pártszolgálatosok razziáikra. Közben a várost járó gépkocsikról 173a hangszórók szakadatlanul üvöltöttek, hogy a kiürítési parancs értelmében mely évfolyam fiataljainak mikor kell gyülekezniük a Petőfi téren.

A Mátyás király u. 5. számú ház óvóhelyének vészkijáratí vasajtaja a kapu alá nyílt. Itt örködtünk felváltva, hogy veszélyt jelezve riadóztassuk a többieket. A pincében átütöttük a falat a 7-es számba, ahonnan hátulról a romos lépcsőházon át a 9-es szám padlására jutottunk. Ezt a házat is elkerülte a nyilas őrző, mert kiégett, romos volt, és az utcáról megközelíthetetlen.

Közöttünk, testvére mellett talált menedéket *Ferenczi János* szigorló erdómérnök bátyja, *dr. Ferenczi Sándor* természetrajz tanár, az erdélyi természettudomány egyik ismert reménysége, aki a táborig kórházból hivatalos eltávozási papírral jött, és így zászlósi egyenruhájával, pisztolyával támaszunkká is vált.

Amikor idegeink kezdtek felmondani a szolgálatot, elhatároztuk, hogy kiköltözünk *Brennbergbányára*; valamelyik bombabiztos óvóhelyen bújunk meg a zaklatás, elhurcolás és a légítámadások veszélye elől.

Március 29-én Ferenczi János és Sándor, Neumann János, Csaszlava Jenő és felesége el is indultak, mi, többiek a bombázások miatt később már nem jutottunk ki. Ennek a pár perces késésnek köszönhetjük életünket. Az 5 barátunk itt Óbrennbergben, a Kovács-árokban kutató tárnából kialakított óvóhelyen húzódott meg, ahol a brennbergiek – nagyobbrészt németek – és sok soproni is menedéket keresett. 30-án reggel híre ment, hogy a szovjet csapatok már a brennbergi hegyekben vannak. Dr. Ferenczi Sándor zászlós egyenruhájában kísérte a csoportot, gondolván, hogy így nagyobb biztonságban vannak. A jó hírre a mellékhelyiségbe mentek civil ruhát ölteni, azt hívnén, hogy már nem kell tartani a razziától. Eközben néhány volksbundista nő leszaladt az óbrennbergi vendéglőben tanyázó SS-ekhez – a magyarul is tudó brennbergi és soproni németekhez – és azt jelentették, hogy a soproni főiskolások egy katonatiszt segítségével fel akarják robbantani az óvóhelyet, illetve veszélyes kémek ezek.

3. 4 évig együtt lakva, állítom, hogy egyik hallgató sem volt kimondottan kommunista, de általunk közismerten baloldali érzelmű, demokratikus felfogású, haladó szellemű emberek voltak. Ferenczi János erősen náciellenes beállítottságú, szegényparaszt, ill. molnár szülők gyermeke. Oroszul tanult, úgy várta a felszabadulást. Tanulmányait példásan folytatta, és már csak az utolsó, 3. szigorlata volt hátra. Csaszlava Jenőné férjéről ugyanígy vélekedtek évfolyamtársai és barátai. Neki tulajdonítják a korábban írt volksbundellenes titkos felhívás megfogalmazását is. Dr. Ferenczi Sándor kimondott tudóstípus, ugyancsak közismerten baloldali ember volt, de értelmetlen robbantásra egyikük sem gondolt. Hasonló gondolkodású volt Neumann János, ezért is voltak együtt, sorsuk is ezért volt közös.

Csaszlava Jenő (1916–1976) a Zsil-völgyi szénmedencében csillésként dolgozott, és önképzéssel elérte, hogy néhány év után bányafelmérői munkakörbe kerüljön. 1942-ben a szénbányák ösztöndíjával iratkozott be már nősen a József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem soproni Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karára. Mindjárt bekapcsolódott a soproni egyetemi hallgatók háborús kitelepülést elutasító, katonai szolgálatot megtagadó illegális mozgalmába. Sokat dolgozott az Ifjúsági Kör Közművelési Osztályához tartozó Kurucdombi Munkacsoportban és az általa szerkesztett felhívások helytörténeti szempontból is figyelemre méltók.

Ferenczi János a Torda melletti Alsójárán született 1922. február 12-én molnár, ill. szegényparaszt családból. Az 1941–1942. tanévben iratkozott be erdőmérnökhallgatónak. Mi, túlélő barátai bizonyíthatjuk, hogy baloldali érzelmű, demokratikus felfogású, haladó szellemű ember volt. Nem volt kommunista, de becsületes hazafi, aki tudását, képességét egy új Magyarország felépítésének szolgálatába akarta állítani. Már 1942-ben intenzíven tanulta az orosz nyelvet, a felszabadulás utáni időkre készült. „Ferenczi János a fasizmus elleni küzdelem egyszerű harcosa volt, az egyetemi hallgatók náciellenes mozgalmának mártírja” (vö. Kovács Gyözőné [szerk.]: Győr-Sopron megye forradalmi harcainak életrajz-gyűjteménye, Győr, 1975, 64–65; Hiller István: Soproni egyetemi hallgatók mozgalmi a két világháború között, 1919–1945. Sopron, 1975, 131–132).

„Ferenczi Jancsi rendkívül szorgalmas gyerek volt. Amíg mi a Rókalyukat látogattuk – ha volt pénzünk, – ő rendületlenül tanult. Mindig foglalkozott valamivel. [174](#)Arra is emlékszem, hogy baloldali gondolkodású volt, a politizálásoknál mindig az oroszok fölényét bizonygatta ...” – írja 1933. XII. 3-i levelében Musnai Károly ny. erdőmérnök Balassagyarmatról.

„Ferenczi Sándor (Alsójára, 1901. aug. 7.–1945. márc. 29., Sopron) – természettudományi szakíró, szerkesztő. Középiskolai és egyetemi tanulmányait Kolozsvárt végezte, Szegeden szerzett doktorátust. Nyomtatásban megjelent disszertációja: A madarak öregkortól eltérő tollszínezete atavisztikus jelenség-e, avagy a környezet hatásának tulajdonítható? (Szeged, 1931). 1924-től tanár a kolozsvári unitárius

kollégiumban, közben a Ferdinánd Egyetem állattani intézetének munkatársa (1925–28), szerkeszti az Erdélyi Kárpát-Egyesület lapját, az Erdélyt (1933–35), munkatársa számos folyóiratnak és napilapnak. A földművelésügyi minisztérium megbízásából erdélyrészi ornitológus, az EKE képviselője a romániai Természetvédő Egyesületben, az országos Természetvédő Bizottság alelnöke. 1940-től a máramarosszigeti főgimnázium igazgatója.

Erdély viperáiról írt tanulmánya (1932), az EME vándorgyűlésein tartott előadása Erdély kihalt és kihalóban lévő emlősállatairól (1933) s a kolumbácsi légyrajokról Erdély nyugati részén (1934), cikke Brassairól mint természettudósról a Keresztény Magvetőben (1934) és a természettudományi szertárak kezeléséről az Erdélyi Iskolában (1943) különnyomatban is megjelent. Általános érdekű könyvecskéje: Kolozsvári útmutató (1941). Mint nevelő és természetjáró több nemzedékre hatott; az írók közül tanítványa, Létay Lajos emlékszik vissza rá hálával” (vö. Balogh Edgár [szerk.]: Romániai magyar irodalmi lexikon, Bukarest, 1981, 574).

Kemény János önéletrajzi regényében (Kakukkiókák, Bukarest, 1972) több helyen emlékezik meg Ferenczi Sándorról. „Három fő játszótársam volt abban az időben: Ferenczi Sándor, a molnár fia, ... Ferenczi Sándor, a későbbi természettudós, már gyermekkorában szenvedélyesen figyelte a madarak röptét, igyekezett eltanulni „beszédüket”, s rendkívüli izgalom lett úrrá rajta, amikor egy-egy számára ismeretlen fajtat sikerült fölfedeznie ...

Ismertünk minden Jára környéki madarat, alig akadt dolga annak a madármeghatározó könyvecskének, amelyet annak idején a molnár fia, Ferenczi Sándorka állított össze régi képeskönyvekből, levelezőlapokból, újságkivágásokból. Ő most a nyári vakáció alatt a madártömés mesterségét gyakorolta, a Brehmet és mindenféle más természetrajzi könyvet tanulmányozott. Időnként mégis elcsaltam mérgei közül, amelyekkel a madarak bőrét, tollruháját tartósította, s vittem magammal a madarak röptét figyelni, hangjukat utánozni, csatangolni a füzesben,” stb., stb.

4. Az említett nagypénteki délelőttön, a feljelentés után néhány perc múlva SS-ek rontottak a pincébe és kitudskolták az öt szerencsétlent. A két Ferenczit és Neumannt déli irányban a kovácsároki patak mentén lökdözték előre, a Csaszlava házaspárt pedig az óvóhely bejáratával szemben, a jóreményoldali gyalogösvényen hajtották a Muck fele, mondván, hogy viszik a német parancsnokságra. Pedig mindenki tudta, hogy a németek már onnan is elmenekültek! Az asszonynak már csak annyi ideje maradt, hogy odasúgja férjének: Jenő, ezek bennünket ki fognak végezni! A következő pillanatban Csaszlava Jenő erős ütést érzett a tarkóján – egy lövés érte közvetlenül közelről a géppisztolyból – és a földre bukva volt annyi ereje, hogy ne mozduljon, nehogy a géppisztoly sorozattal teljesen végezzenek vele. A fejlövés ellenére, csodával határos módon életben maradt. Rengeteg vérvesztéssel, többször elalélva, másnap hajnalban vánszorgott be a Sörházdombig. Ott végre segítséget kapott, és bevitték az Orsolyarendházban berendezett kórházba, ahol a súlyos tarkólövést szenvedett Csaszlava Jenő 3 hét alatt annyira felépült, hogy vállalkozhatott egy még mindig veszélyes brennbergi gyalogútra az erdőn át. 1945. IV. 23-án, hétfőn én kísértem el a tett színhelyére és nekem mondta el, még mindig csak akadozó szavakkal, hogy mi történt.

A kitóduló óvóhelyiek is közvetlen tanúi voltak ennek a kegyetlenségnek, hiszen az öldöklés az óvóhely ajtajától 60–100 méterre történt. Amikor az SS-ek és cinkosaik megtudták, hogy az egyik kivégzett megmenekült, a négy holtestet sekély gödörbe hantolták, kis töltést húztak rá és egyszerű nyírfa keresztet tettek az ideiglenes sírok fölé.”

175Csaszlava ápr. 24-én kétoldalas feljelentést tett a soproni rendőrkapitányságnak, melyben az

elmondottakat részletesen leírta és kérte a gyilkolásra bűjtatók és a gyilkosok felkutatását, megbüntetését.

„Feleségem felvette hosszúnadrágját – írja Csaszlava – az amúgy is hűvös és vizes óvóhelyen, midőn Ferenczi János hozzám jött és szólt, hogy idősebb bátyja ki akar menni az erdőbe, mert katonaruhában volt, revolverrel. E tervét megváltoztatta és az óvóhelyen lévő W.C.-be ment átöltözködni öccsével. Nemsokára az óvóhely délnyugati bejáratához mertünk ki Neumann Jánossal dohányozni, és egy pár percre rá három SS-katona jött géppisztollyal, az óvóhelyre irányítva fegyvereiket. Arra gondolva, hogy a férfiakat akarják összeszedni, az óvóhelyre siettem feleségemhez, míg Neumann kint maradt.

Feleségemhez érkezte mondom, most hallotta a bentiektől, hogy ottani német lakosok feljelentettek bennünket az SS-eknél azzal az elképesztő váddal, hogy mi fel akarjuk robbantani az óvóhelyet. Egy szőke, szeplős fiatal lány vezetésével be is jött egy SS-katona géppisztolyát rámfogva. Dacára a nálam lévő és még megmaradt félévi egyetemi igazolvánnyal (minden más iratunk elveszett) igazoltam magam, mégis feleségemmel együtt összes csomagjainkkal hivatali helyiségükbe vezettek, ahol újból igazoltuk magunkat az egyetem által kibocsátott igazolvánnyal, feleségem, mint egyetemi tisztviselőnő irataival, én a félévi egyetemi igazolvánnyal.

Az egyik SS-vezető megparancsolta, hogy bontsuk fel csomagjainkat, mert a másikonál pisztolyt találtak. Ez bizonyára Ferenczi Sándor zászlós lehetett. Csomagjainkat kibontva abban kéjelegve turkáltak, ahol pár értékes dolgunkon kívül 15 napi élelem, füstölt hús, szalonna, cigaretta, 1 üveg likőr és 1 üveg bor, valamint takarók és egyéb közszükségleti cikkek voltak. Ezután feleségem ridikülét vették el. Kikutatva azt, ugyancsak elvették a benne lévő 1800 P-t, mely összeget bombázási segélyként, valamint bombázás által meghalt sógorom után kaptuk.

Mindenünket elvéve, az SS-vezető elrendelte három géppisztolyos SS-katonának, hogy kísérjen bennünket az erdőbe be Brennebergből Sopronba, a Muckon át vezető hegyi úton 2–3 km-t. Csomagjainkra azt mondták, hogy egyelőre ott maradnak.

Mitsem sejtve azt hittem, hogy a közvetlen utánunk jövő SS-katona a Muckra kísér fel, az ottani katonai parancsnoksághoz. Alig mentünk 200–300 métert, midőn feleségemet és engemet is tarkón lőttek.

Feleségemnek jobb arca teljesen szétroncsolódott a lövés által és szegény mellettem halt meg. Én – szerencsésebb lövés következtében – 30-ról 31-re virradó éjjel a hegyen keresztül bevánszorogtam az egyetemre, ahol e vallomásumat elmondtam Sátor János rend egyetemi tanár. dékán, Arringer erdőmérnök és Angyal Zoltán IV. éves bányamérnök hallgató előtt.

Az egyetemről az Orsolyita zárdában működő vöröskeresztes hadikórházba szállítottak be, ahol orvosi kezelésbe vettek.”

5. A soproni rendőrkapitányság nyomozásba kezdett, melynek eredményeként Csaszlava 1946. II. 22-re a soproni Népbíróságtól *Gludovátz József* és *Gablek Anna* ellen, 1946. III. 27-re mint tanú ugyancsak Gludovátz József ellen indított bűnügyben kapott idézést. Barátunk a következő levélben keresett meg bennünket, akik az ügyről tudtunk, ill. magunk is majdnem áldozatokká váltunk: „Fiúk! Feleségem, Ferenczi Sándor, Ferenczi János emh., Neumann János kmh. valamint az én feljelentőmnek és Ferenczi Sándor gyilkosának a főtárgyalása f. hó 27-én, szerdán d. e. 1/2 10 órakor lesz megtartva a városháza nagytermében. Jöjjetek el minél többen!”

A részletekről barátunk fia, ifj. Csaszlava Jenő bányamérnök által az apa hagyatékából megküldött 10

okmányból értesülhetünk. Sajnos a periratokhoz nem lehetett hozzájutni.

Mind az öt tettet, ill. felbujtót el is fogták. Két SS azonban még a népbírósági tárgyalás előtt megszökött. Ilyenformán a tárgyaláson, amely a városháza tanácstermében volt, csak két SS és a leány volt jelen. Mind a hárman tagadtak. Akkor az elnök feltette a kérdést: Mit szólnának, ha az egyik kivégzett feltámadna és itt most megjelenne? Azt válaszolták, hogy az nem lehet, mert ők senkit sem végeztek ki. Ekkor az elnök bevezette Jenőt. A nő felsikoltott és elájult. Az elnök megkérdezte 176Jenőtől, felismeri-e a tetteseket? Jenő rámutatott a lányra, hogy az vezette oda a négy SS-t, egyik SS-re, hogy ez ment a felesége, a másik meg ő mögötte.

A Népbíróság mind a hármat halálra ítélte (?). Két nap múlva azonban úgy hallottuk, hogy mind a három fogoly a fegyőrökkel együtt a tárgyalást követő éjszaka kiszökött Nyugatra (Dr. Szász Tibor ny. ERTI főosztályvezető kéziratából).

Ezután következtek a rehabilitációs tárgyalások a soproni járásbírószékhelyén. Ennek tárgyalásaira Csaszlava 1946. VIII. 29-re, 1947. IV. 24-re és 1948. XII. 28-ra (ekkor Trimmel János és társa bűnügyéről szolt a tárgyalás Brennbergbánya községi elöljáróságán) kapott „idézö végzéseket”. A végeredmény: végül is a tettesek büntetlenek maradtak. A gyilkosok gaztettét azonban nem fogja elmosni az idő. Erre nincs és nem lehet „erkölcsi alapot” találni, sem igazolást. A tényeknek ellentmond, hogy: „*Georg Lentz ... Csaszlava Jenőnek és feleségének kivégzését az ő csomagjaikban megtalált értékes holmik (ékszerek és élelmiszerek) megtalálása után, azok megszerzése végett határozta el.*” Amint az előzőkből láttuk, ékszerekről szó se volt és a gyilkosokat nem érdekelhette az élelem, hiszen jól el voltak látva és itthon voltak: csak civil ruhát kellett ölteniök. (Vö. SSz. 1980, 140–141.)

6. Mindezt azért írtam le viszonylag részletesebben, mert írásomat vitacikknek és kiegészítésnek is szánom, amelyben Szita Szabolcs korábbi észrevételeit szeretném helyesbíteni. („Észrevételek Hiller István–Németh Alajos: A háború és felszabadulás krónikája [Sopron, 1941–45] c. sorozatához. SSz. 1980, 140–141).

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Kovács László: Megnyitó Wágner Ferenc budapesti fotókiállításán

Kovács László: Megnyitó Wágner Ferenc budapesti fotókiállításán

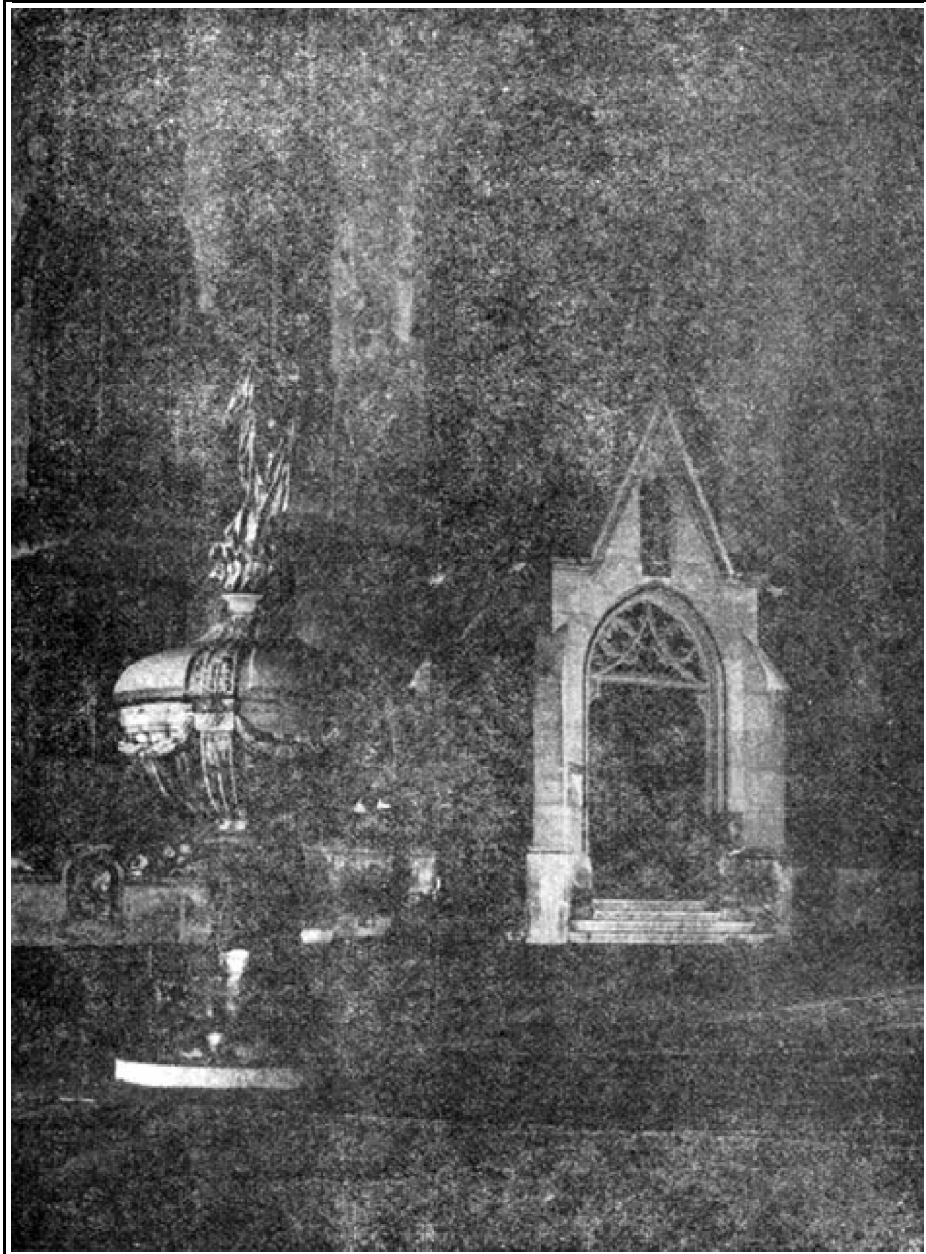
(Sopron városi Tanács V. B. művelődési osztálya és a Soproni Öregdiákok Baráti Köre között kialakult jó kapcsolat eredményeképpen évente van lehetősége Sopron városának arra, hogy tehetséges fiatal alkotóit bemutassa a budapesti közönségnek. E sorozat keretében 1983-ban Wágner Ferenc fotókiállítását nyithattuk meg.)

Nemrég ebben a helyiségben az Országközi Nyugdíjasok Bizottsága és a Soproni Öregdiákok Baráti Köre jóvoltából három soproni képzőművész mutatkozott be alkotásaival.

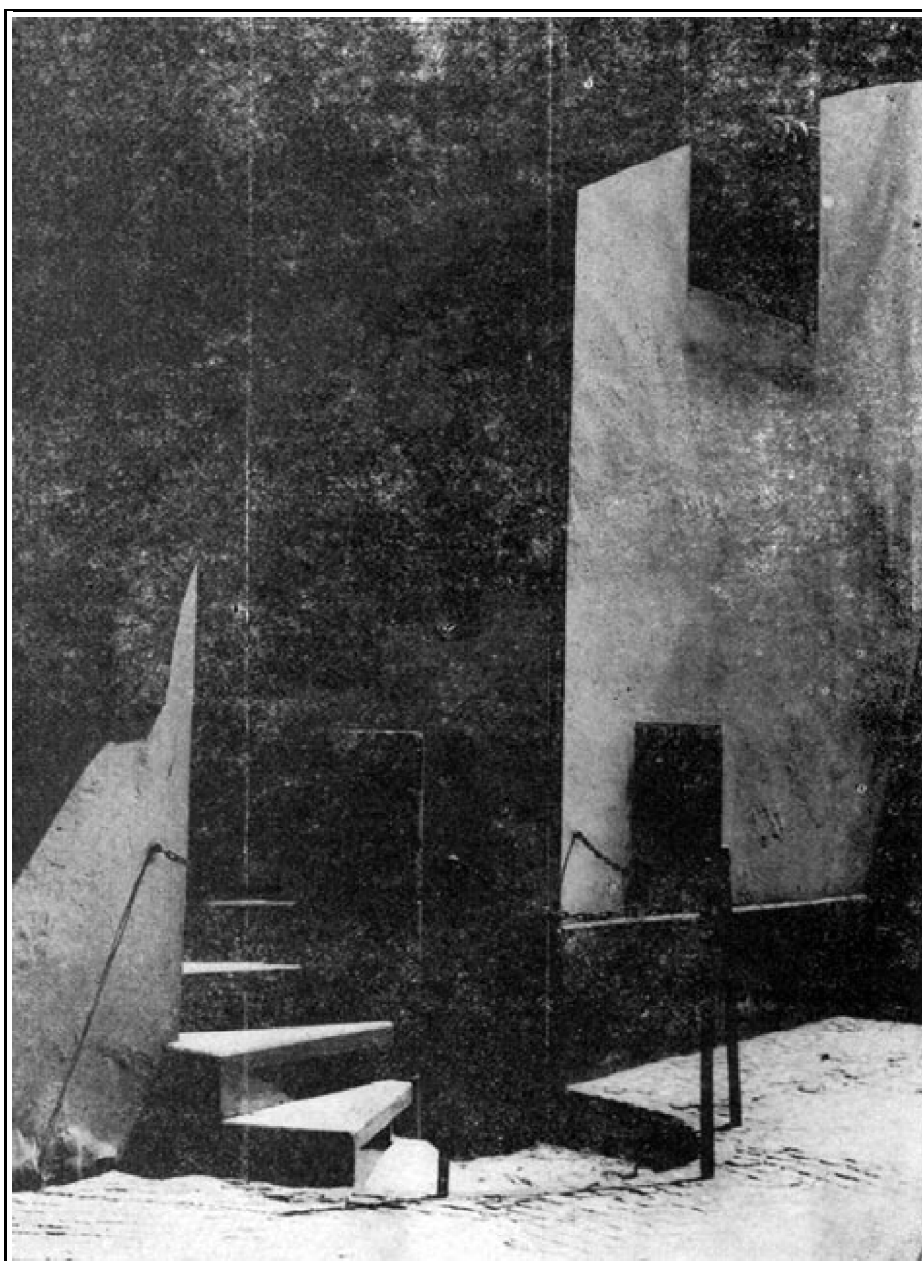
Most ismét lehetőséget kaptunk arra, hogy fiatal, tehetséges ember munkáival ismertessük meg a soproni alkotók iránt érdeklődőket.

A kiállító Wágner Ferenc a soproni fotóklub tagja, azé a klubé, mely ismereteink szerint az országban másodikként alakult meg és szép múlttal rendelkezik. A klub történetének kezdetei Rupprecht Mihály, az első soproni fényképész nevéhez fűződnek. Mellette és munkája nyomán sokan kaptak kedvet a fotózáshoz, melynek eredménye 1863-ban a Képzőművészeti Körön belül a fényképezőket tömörítő csoport megjelenése lett. 1906-ban önállósult a fotósok csoportja és innen számítható az önálló fotóklub megalakulása, mely sikeres és kevésbé látványos időszakokat, megszakításokat átélve ma is működik. (A klub történetének ezt az új változatát a kutatás nem igazolja. Vö. Hárs József: Soproni Fotóklub (1902) SSz. 1980, 248–255).

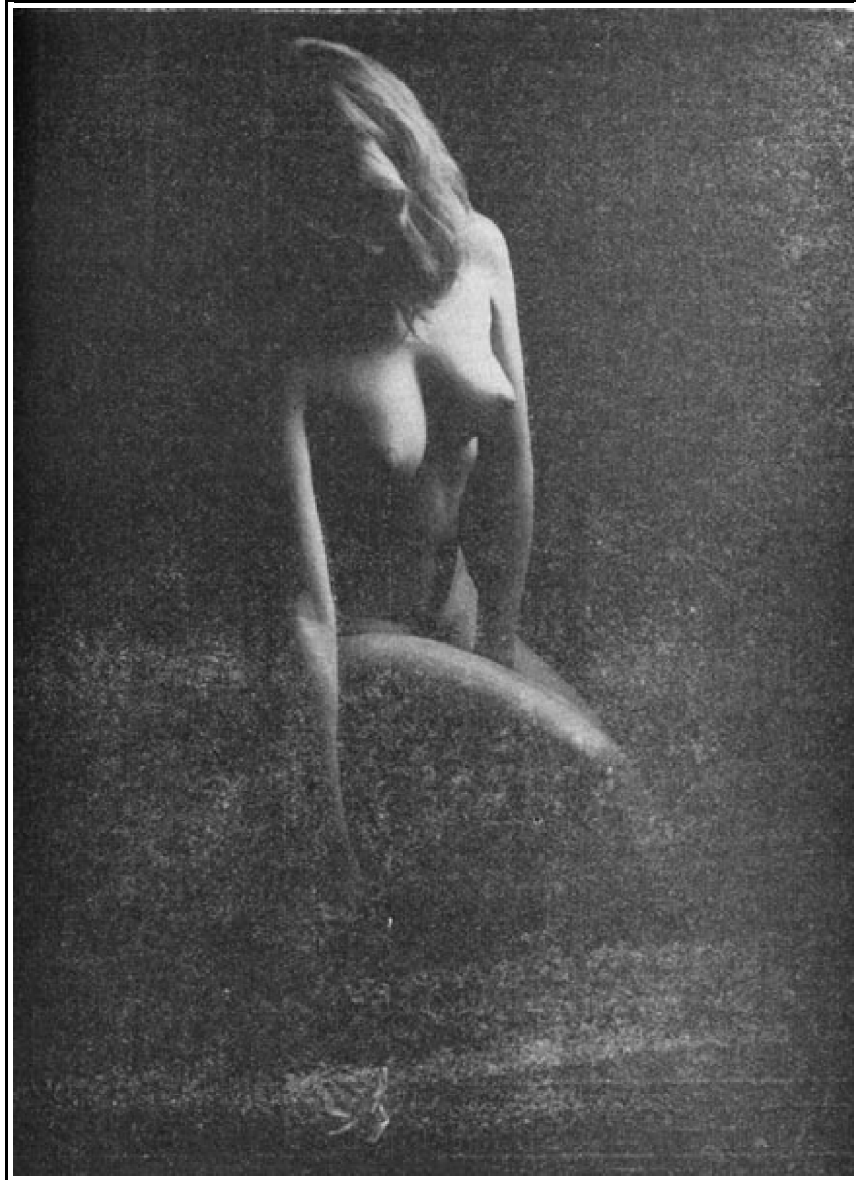
A soproni Fotóklubnak nagy szerepe van a fotózás elterjesztésében, a művészeti nevelés és ízlésformálás területén végzendő munkában. A kezdeti, kizárólag bemutatókon történő résztvételtől a közönséggel való aktív kapcsolattartásig jutottak el, a belső műhelymunka, nevelő tevékenység alapozta meg jó eredményeiket.

1771. Az Orsolyatér éjjel

1782. Lépcső

1793. Orchidea

Az elismerések, az arany, ezüst, bronz plakettek, oklevelek kézzelfogható bizonyítékai a munkának, és maga a klub is megkapta nevelő-ismeretterjesztő-művészeti 180tevékenységéért a Szocialista Kultúráért kitüntetést. Ezt a munkát példázzák a tárlókban elhelyezett anyagok, a régi és újabb kiállítások katalógusai, az emlékérmek és egyes jelentős alkotók munkái.

Egy klub életében a sikeres esztendők után talán természetesnek vehetők a gyengébb időszakok is. Jelenleg ez jellemző a klubra, de bizakodhatunk a leendő eredményekben, mert olyan tehetséges fiatalok találhatók a klub tagjai közt, mint a most kiállító Wágner Ferenc.

Wágner Ferenc 1951-ben született, távközléstechnikai műszerész. 1981-ben kezdett intenzíven fotózni, és

akkor lépett be a Fotóklubba is, ahol ma már vezetőségi tag. Művészeti és társadalmi tevékenysége mellett fiatalok nevelésével is foglalkozik.

Képei 1981-től majd minden országos kiállításon szerepeltek. A rövid két és fél év alatt 14 kiállításon vett részt Győrtől Békéscsabáig a XVI. Prem-fotón éppúgy, mint az Országos Fotóművészeti Kiállításon, vagy az Életünk címet viselő bemutatón. Elismerést a Szolnokon megrendezett környezetvédelmi fotókiállításon kapott, harmadik díjat nyert és még ebben az évben a második aktfotó kiállítás különdíját is megkapta. Alkotásai a helyi lehetőségeken kívül a „fotó” című lapban is nagyon szép terjedelemben jelentek meg.

Stílusát még nem lehet kialakultnak tekinteni, ehhez még rövid ideje fotózik. Bizonyíték erre a kiállított anyag, melynek sokszínűségét ez a tény is befolyásolja. A hagyományos technika mellett szívesen alkalmazza a manipuláción alapuló új eljárásokat. Érdeklí a fotómontázs, szívesen választ témát a gyermekek világából és az utóbi időben aktfotózással is foglalkozik. A jelenlévők bizonyára szívesen fogadják városunkról készített különleges hangulatú alkotásait is.

Ennyit bemutatásul a kiállításról és kívánom Önöknek, hogy a fotók adjanak örömet mindnyájuknak. Beszédeselek ezek a képek és a figyelmes szemlélőnek sokat elmondhatnak életünkről, mindennapjainkról, a környező világról. Köszönöm a kiállító nevében is a bemutatkozási lehetőséget, örülünk hogy ismét itt lehetünk és ezt a kiállítást átadhatjuk Önöknek.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK

MEGEMLEKEZÉSEK

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK / Pósfai János: Bakó Józsefről

Pósfai János: Bakó Józsefről

Örömmel tölt el, hogy Sopron város tisztelgő közönsége előtt szólhatok Bakó József munkásságáról, indulásáról, Sopronban töltött éveiről, költői és írói útjáról. Ha nem is az irodalomtörténész alaposságával, vagy a kritikus szigorával, sokkal inkább a szerkesztő emlékező örömevel. Úgy is, mint aki személyesen ismerte őt, idézem fel kedves alakját, egyéniségét annak a szigorú erkölcsű embernek, aki nemcsak elkötelezett írói tevékenységével, de küzdelmes élete nemes példájával is haláláig tanított. A cselédsorsúak, a kiszolgáltatottak és megaláztatottak írójaként tartja számon az emlékezet, ahogy az Alföld népe külön is magáénak tudja Veres Pétert, Szabó Pált, Erdei Ferencet, Orosháza Darvas Józsefet; a Viharsarok Féja Gézát – úgy érezzük mi nyugat-dunántúliak, Szombathely, Sopron környékiek – másoknál sokkal jobban a magunkénak Bakó Józsefet.

Ezt akkor is kimondhatjuk, ha tudjuk, hogy vándorprédikatori küldetése három évtizeden át távol tartotta a bölcsőhelyétől, ahova mindig és mindenhol hazavágyott, ahova a hosszú, gyötrelmes évtizedek alatt is vissza-visszatért. „Az Irottkő aljai zsellérélet, a falopásra a csempészkedésre szorítottak elesettsége általa lett irodalmunk részévé” – írták róla halálának tizedik évfordulóján az Életünk című folyóiratban. Bakó

József az itt élő agrárproletárság keserveinek kimondója, élének 181 megörökítője, sorsfordulójának előharcosa és együttértő krónikása volt. A századeleje inaséletnek is ő a legjobb ábrázolója irodalmunkban, prózája igazságtisztelete okán szociográfiai hitelűvé, az együttérzéstől pedig vallomásértékűvé vált. Nem véletlenül írta róla egyik legjobb ismerője, barátja, a szombathelyi Hegedűs Ferenc: „Az irodalmi köztudat Illyés Gyula könyvében, a Puszták népében tiszteli a cselédélet klasszikus dokumentumát, Bakó élményvilágának zordonságát, bőséget, de egyben megfigyelő képessége élességét és írói erejét is előnyösen jellemzi, hogy még Illyés körképét is ki tudja egészíteni új vonásokkal, vagy színekkel”. Itt tudniillik a nyomorgó, osztályosaihoz ekkor még semmiképpen nem sorolható kisiparosság, s az általuk foglalkoztatott inasság keserű sorsának megdöbbentő ábrázolására gondol a recenzens.

Bakó József neve mélyen zeng bennem; egy augusztus elejei napon, mézkesték édes illatában, zümmögő bogarak danájában ültünk egy elhagyott, öreg kertben. Szálas bajusza mögött gyermeki mosoly simult az akkor már súlyos betegséget takaró arcon. Drótkeretes pápaszeme mögül felizott a fény, hogy emlékeiben kutatva elmesélje életét a gyermekkortól a hajszolt férfikorig és tovább. Siheder újságíró voltam, áhítattal hallgattam bölcs szavait, mert így utólag bevallva nem sokat tudtam akkor még életéről, költészetéről. Egyetlen versének bronznál keményebb sorai zúgtak bennem, amely a néhány évvel korábban megjelent Két pillér közt című kötetben is napvilágot látott, amelyet – mint az ma már irodalomtörténeti tény – Szabó Lőrinc emelt egy antológia remekévé, egyszóval a Bolhát űz anyám c. vers sorai bongtak bennem. „Jaj menekülj még kis üldözött, Hosszan, soká ... könnyek között Hadd bámuljam vén anyámat Kinek kuporgatott gyér kenyerét, Most, harmincöt éves híres, kidobolt Sorssal én eszem el, mert nincs egyéb”. Ennél döbbenetesebb jeladást aligha adhatott volna: a sorsa osztályos társaié, az alkaljai nincstelének.

Folytatva még ezt a találkozást; akkor ismertem meg igazán Bakó Józsefet. Addig nem tudtam kicsoda ő, hogy a vidéki szegénység prófétájával ülök együtt, hogy egy sorsában, írói-költői tartásban is szinte páratlan egyéniség fogadott barátjává. S amikor azt mondta, tegezzem, a fejem bubjától a talpamig elvörösödtem, de egyszer sem tudtam tegezve szólítani. Megilletődve, a megszólítást kerülve bukdácsoltam a szavak zavarában. Aztán riportot írtam róla Cselédek énekese címmel, amely 1960-ban, éppen születése napján, augusztus 24-én látott napvilágot. Több mint húsz esztendő távlatából jóleső érzéssel gondolom, hogy a nemescsói suszterből lett jeles író arcát már akkor sikerült olyanná rajzolnom az általa elmondott életút alapján, amilyennek látnunk kell őt, amilyennek ismernie kell a kései utódoknak, örökösöknek.

Miért idézem ilyen aprólékosan ezt a majdnem intimnek felfogható parányi emléket? Azért, mert hitem, meggyőződésem szerint Bakó Józsefet nem ismerjük ma sem eléggé. Még azon a tájon sem, amely általa lett irodalmunk kitörölhetetlen része. Odahaza, a szülőföldjén sem kapta meg az őt megillető értékelést és megbecsülést, holott a megye irodalmi örökségében Bakó Józsefé az egyik, ha nem a leggazdagabb termés. Nemes veretű versei, mindmáig élő és sokat mondó prózája a magyar irodalomnak is, és főleg a népi írók által képviselt áramlatnak értékes maradandósága, pótolhatatlan és megbecsült része. Ahogy Jankovich Ferenc írta róla: „Egy csöndes forradalmár, aki tehetségét, szellemi rangját népünk lelkiismeretéből hozta, aki még a néptanítóságot is a megszokottnál tágabban és magasabb fokon értelmezte”. „Arra tanította a népet, amiért a legutóbbi időkig még börtön és hivatalvesztés járt: történelmi és társadalmi jogaira. A munka hitére, a holnap reményére, egymás kölcsönös szeretetére és megbecsülésére”. Egyszóval: emberségre.

Akkori beszélgetésünk után – szép és nagy terveit is magával víve – két év múlva örökre elcsendesült nyugtalan szíve. A szegénység író-képviselője, a senkiből lett „vándorprédikátor”, a „csöndes forradalmár” életéhez hasonló szerénységgel végleg elaludt. Nem várhatta meg életregényét sem, amely a Magvető

Könyvkiadó gondozásában Följebb a kaptafánál címmel 1964-ben látott napvilágot.

Ültünk a körtefa alatt, hallgatóztunk. Pehelykönnyű zene szólt a kertből, olyan volt, mint a rétek sóhajtása, vagy az elárvult vadgalambok lélegzése. Bakó József 182ismerte a különleges hangokat, élvezte a zenét. A napsugarak átbújtak a csipetnyi levélréseken, eljátszadoztak a homlokán, amelyen harmat-verejtékcseppek csillogtak. Ha most ülhetnék így együtt, rákérdeznék: miért nem írta meg azt az epizódot is élete regényében, amelyet akkor nekem elmesélt. Csodálkozom is, hogy a bozótos gyermekkor annyi keserű izgalmból az valahogy kiszorult.

Úgy idézem, ahogyan ő mondta: „Pendelyes gyerek voltam, kint játszadoztam a gazverte udvaron, amikor váratlanul nekem támadt a szomszédunk ökre. Kis híján a kútba estem. Ha akkor így történik, nem állna most mögöttem ez a hányatott élet ...” Mosolygott hozzá, szelíd arcán átsuhant a gyermekkori élmény. Mondhatott volna mást is, hiszen a korán megözvegyült, később bábaasszonnyá lett szegényasszony fiát érték ennél megrázóbb dolgok is. Káprázatos egyszerűséggel megírva kiolvashatók mind az említett önéletrajzszerű dokumentumregényből, amely megjelenése óta egyik legkedvesebb olvasmányom. De ő akkor ezt mesélte el, mintegy bevezetőjéül súlyos életének.

Apja uradalmi cseléd volt, s a kétéves fiúcska talán semmit sem értett még a koporsóra zúduló hantok dőrejéből, amikor apját temették. Azt is csak később tudta meg, hogy akit temetnek, írni-olvasni sem tudott. A kisfiú özvegy édesanyja és rokonai védőszárnyai alatt cseperedett föl. Még apró gyermek, amikor egy baleset után, illetve ennek következményeként egy orvosilag félrekezelte csípőizületi gyulladás maradandó sántaságra kárhoztatja. Nem volt elég a szegénység átka! Édesanyja közben kitanulta a bábaságot, de a szegénységet ezzel nem tudta megváltani. Bakó József hiába volt fogékony az élet dolgaira, tanulásról szó sem lehetett. Az is nagy kegynek számított, hogy évek kálváriáson eljuthatott a cipésmesterségig. Mikorra felszabadult, kitört a világháború, anyjával együtt még nagyobb nyomorúság köszöntött rá. Éjjelente olvasgatott, s még a kaptafa mellett megismerte az írás gyönyörűségét. Autodidakta módon jutott el addig, hogy a világot nemcsak megismerni kell, de valami módon kifejezni is. Gondolatait papírra vetette, s a verseit a kereseti adókönyvbe írogatta, amelyeket azonban sokáig senkinek sem mert megmutatni. Ma már az is irodalomtörténeti tény: az adókönyvbe írogatott verseivel lépte át a hallhatatlanság felé vivő út küszöbét.

E versekkel teleírt adókönyv volt ajánló levele a szombathelyi Kultúregyesület Szépirodalmi Szakosztályához. Dr. Mészáros Hugó, Szombathely hajdani polgármestere, írói néven Ősz Iván, Dr. Várady Imre kultúregyesületi főtktár, a későbbi szegedi majd bolognai egyetemi tanár, Dr. Pável Ágoston könyvtáros-író vette pártfogásba az induló költőt. Édesanyja aggóva figyelte és kétségbeesve ellenezte ezeket a látogatásokat, a sok olvasást és tanulást. Aztán, amikor Andráscai Müller Ede építési vállalkozó egymillió koronás támogatást nyújtott Bakónak a tanuláshoz, özvegy édesanyjának adta a felét, a másik felén pedig a fővárosba utazott. Mert ekkor már nem volt megállás, a belső tűz, a kitörni vágyás a felfelé jutás kényszerítő ereje vitte. Még innen a harmincon, de már túl az élet sok keserű megpróbáltatásán: Pesten is a szegények kenyereén élt. Hogy közelebb kerülhessen az irodalom központjaihoz, mindenféle munkát elvállalt. Így lett szolgálja a Szent László járványkórházban, majd egy színész támogatásával nevelő egy intézetben. Nyomorúságos élete közepette magánúton próbált tanulni, végül dolga és tanulása befejezése nélkül tért vissza szülőföldjére.

„A rettenetek évei voltak ezek” – mesélte. A járványkórházban fedezte fel Peterdi Andor, Az Est szerkesztője. Fényképét, verseit leköszölte a lap egyik karácsonyi számában. A kolerások, pestiseselek között átélt élményeiből született versben művészi szépséggel örökölt meg az anya és fia sorsa: „Pillérek voltunk;

miköztiünk dagadt meg s apadt az élet. Láttuk, hol vannak az ösvények. Bár az első és utolsó jajok lemostak rólunk minden mesét, a látottakat úgy őrizzük, mint híd a hullámok énekét”.

Az említett verses közleményhez rövid életrajzot is adott, s ebben már megfogalmazta költői ars poeticáját: „Ady az én ideálom, szomorú hazaszeretete az eszményem és nem bánám, ha jobbról, balról folyton is csapkodnának mint őt, mégis az ő útját kívánom. Szembe mernék állni mindenkivel, csatázni mernék mindennel én is a bolderabb magyar jövőéért”.

183A felröppenéshez mégis szombathelyi „úri barátai” s nem kevésbé Dr. Kapi Béla evangélikus püspök segítette hozzá. Amikor elolvasta Bolhát úz anyám című versét, vállalta Bakó taníttatását, Várady Imre pedig költői estet szervezett a tiszteletére. Szombathelyi fellépését valóságos sajtókampány előzte meg, a felolvasás után pedig banketten ünnepelték a kultúregyesület vezetői. Ez a szereplés juttatta végül is hozzá, hogy pártfogói Árva kalászok címmel kiadták első verseskötetét.

Útja ezután Sopronba vezetett, ahol barátai segítségével végre beiratkozhatott a tanítóképzőbe. De szombathelyi barátaival nem szakadt meg a kapcsolata, sőt körük bővült. A már említetteken kívül támogató és igaz barátja lett Bárdosi Németh János, akihez pár évvel később Békéscsabáról levelében ezt írta a költő-tanító: „Ne feledd soha el, hogy egy testvéreddel több van mióta ismerlek!” S mindenképpen e baráti körhöz sorolható Weöres Sándor, akivel Pável Ágoston könyvtárában ismerkedett meg. A Szombathelyen megjelenő Vasvármegye című lap együtt közölte 1934-ben kettejük nyilatkozatát az élet sebeiről. E nyilatkozat azonban pontosan mutatja azt is, mennyire különböző alkatú a két költő. Weöres nyilatkozatában az élet és a művészet tragikus eltávolodásáról így ír: „A baj oka talán ott van, hogy a technika nem egészen egy évszázad alatt gyökerestől-tövestől kitepte az eddigi talajából és nehezen tud újra legyökerezni”. Bakó József, aki ekkor már helyettes tanító, imígyen figyelmeztet a magyar valóságot: „Tipikus magyar élet sorvadó, földtelen parasztság a nagybirtokok és az aránylag jól élő zsíros-parasztok között. Az intelligencia, amelynek egyedüli kulturális ténykedése: teaestek, bálók, előadások rendezése, ahol csak a boldog múlton rágódnak. A jelen, vagy a jövő nem szerepelhet, mert érzékeny pontokat kellene érinteni. Aki becsületes szándékkal szét akarná vonni a hazugság és közönyösség függönyét, a társadalom ellenségeként kezeli. A nép tengődik, egykező, vagy prostituál ... A jövő pedig haldoklik a frázisok ágyán. Mit is lehetne tenni? A dolgok fölé emelkedve őszintén bevilágítani a fertőző góccokba. Fiatal, bátor harcosokat tenni az őrhelyekre. Irodalmi téren is a problémákkal való bátor szembenállást követelem. Az elefántcsonttorony híveit múzeumba kell rakni, hogy ne kísértsenek beteges finomkodásaikkal. Aktív, harcos irodalmat akarok adni, mert vergődő faj, pusztuló emberek fölött nem szabad rejtvényeket és álmokat fejteni. Segíteni! Segíteni, ha kell, vérátömlesztéssel is!”

Ezt a népe sorsán csüngő, aggódó szeretetet és harcos munkálást sugározza Bakó József valamennyi írása. Tizenegy könyve látott napvilágot, többségük verses kötet, s már halála után jelent meg életéről szóló gyönyörű prózája, a már említett Feljebb a kapafánál. „A nyugtalan életre egy gyönyörű álom hajtotta, valami leküzdhetetlen vágy, hogy a közönségnek, szegény társai érdekében még hasznosabb életet élhessen” – írta róla Simon István a könyv bevezetőjében. Élete és költészete eggyéforrt. Írásaiban az általa képviselt szegénység mindennapi történései maradtak meg az utókornak, váltak igen fontos művészi és dokumentatív értékű híradássá, mondandóvá. Simon István szerint: „Társadalmunk történetének egy része ez is, melynek ismerete nélkül szegényebb lenne majd az utókor tudata”.

Amint arra már bevezetőmben is utaltam, Sopron – akár a közeli szülőföld, Szombathely és környéke – külön is magáénak tudja Bakó Józsefet. Életében két ízben is hosszabban időzött e város falai között. Előbb tizenkilenc éves cipészsegédként, utóbb – csaknem egy évtizeddel ezután – tanítóképzős növendékként.

Soproni éveiről, tartózkodásairól Kovács József egy jelentősebb tanulmányban számolt be az *Életünk* című folyóirat 1972. január–februári számában. A szerző alapos utánjárással az életrajzi dokumentum kötetben leírt és más vallomások alapján mintaszerűen kíséri végig a költő itteni útját. Több cipésmester is alkalmazta, tapasztalt segédek tanították meg a szocialista tanokra, s mint Kovács József írja „... az olvasási kedv, a kultúrálódás vágya Sopronban ébredt fel Bakóban”. Innen vitt az útja nem sokkal később Zalaegerszegre, ahol már a szakegyletben könyvtárosi foglalkozást választhat egy időre.

A tanulmány szerint tíz évvel később a lázadó segédből szociáldemokrata, Népszava-előfizetőgyűjtő, majd a Tanácsköztársaság bőripari megbízottja lett. A háború és az éhezés éveiben megtámadta a tüdőbaj, amikor újra Sopronba érkezik, de ekkor már barátai segítségével a tanítóképzőbe. Képzős diákként bekapcsolódik az 184irodalom műhelyeibe. Sopron, mint mindig, ez időben is érlelő melegágya a kibontakozó tehetségeknek. Résztvesz az irodalmi esteken, sőt az irodalmi pályázatokon rangos díjakat nyer. Három évvel később pedig a város jelentős támogatásával itt jelenik meg *Földem!* című kötete. „Szép, teljes értékű versek jelentek itt meg” – írták róla. A helyi lapok magasztalták, az Irodalmi Kör verseit a nagyközönség pártolására ajánlja.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy Bakó József költői felkészülése e város falai közt fejeződött be. Amikor a képző befejezése után Sopron útjára bocsátja, már kész alkotó, népéért határozottan kiálló, elkötelezett író. Három évtizedes önkényes bolyongásaiban több ízben visszatért Sopronba is, és mindig nagy szeretettel emlékezett meg az itt eltöltött évekről. Tisztelte ezt a várost, amely most évtizedek múltával hálával gondol egykori lakójára. A felavatott emléktábla immár a nyilvánosságnak szánva hirdeti emlékét.

Bakó József útja rögös és kemény út volt. Az igazság bátor hirdetője volt, aki ezt az utat járta. Példája adjon erőt, kitartást azoknak, akik mai körülményeink mellett sem restellik vállalni a nehezebben járható utat.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK / Jávor Ottó: Kónya Lajosról

Jávor Ottó: Kónya Lajosról

„A viharban olykor úgy eltűnnek fényes napjaim, már-már azt hiszem, csak versek maradnak belőlük, hogy fellobogjanak eszméletemben, mint kis zászlók az elmerült hajók kiálló árbocain”.

Kónya Lajos utolsó, *Soproni évek* címmel már halála után megjelent önéletrajzi regényének utolsó mondatát idéztem. Nem tudom, mit érezhetett a költő, amikor írta, amikor pontot tett a mondat végére. Fáradt volt akkoriban és zaklatott, fizikailag is kimerült, a levertség és reménykedés küszködött a beteg testben, melynek betegségét se ő, se más nem gyanította. Az idézett pár szó a művészi érzékenységnek és annak a józan líraiságnak a példája, amely férfiasan néz szembe az élet kérelhetetlen törvényelvei.

Versei „kis zászlók az elmerült hajók kiálló árbocain”. A halál, az elsüllyedés képe mellett ott van a továbbélés. A kis zászlók lobogása szinte vidáman, ugyanakkor Kónya Lajosra jellemző szerénységgel hirdeti az alkotás örömét, maradandóságát, s bár egy szóval sem említi, mi olvasók az egész képsort a végtelen tenger síkjába toljuk, benne saját magunkat, életünket, elmúlásunkat a lét végtelenségébe, a pusztító és megőrző időtlen időbe helyezzük.

De vajon tényleg lobognak-e a versek zászlai, vagy végleg elsüllyedtek a költővel együtt? Furcsa módon

úgy fogalmazhatnék: már többször is elsüllyedtek, de makacsul újra a felszínre bukkantak, s hogy ismét egyre többen látjuk, *meglátjuk* őket, erre bizonyosság a mai est is.

Ahogy említettem, Kónya Lajos művei megérték már néhány visszaszorítást, ismerik a kényszerű némaságot. Mint fiatal soproni diák első verseskötetét, az *Úti sóhaj* címűt 1936-ban jelentette meg Gáspár Zoltán könyvnyomdájában. A kötetet maga illusztrálta kitűnő, hangsúlyozom, ötven év távlatából is kitűnő linóleummetszetekkel. Ekkor még nem döntötte el: ecset vagy toll? Könyv-e vagy kalapács símul kezébe a jövőben. S bár a könyv lett – maradt – választott hivatása, a többihez se lett hűtlen, élete végéig festett, szobrokat faragott, szívesen kötötte be könyveit, sőt, ha kellett, az ellesett apai mesterség ismeretében ruhát is varrt.

Gyakran hajtogatjuk nosztalgikusan: igen, a reneszánsz ember már a múlté. Nos, Kónya Lajos a reneszánsz sugárzásában alakuló humanista volt, élte és észlelte a világ sokszínűségét, ismerte környezetét, értett a dolgok, az anyag természetéhez, megmunkálásához, legyen az fa, kő, ecset és vászon, énekelt dal vagy furulyaszó. Csak derült azon a botcsinálta lírikuson, aki kitekintve az ablakon csodálkozva [185](#)kiáltott föl: mi az a nagy madár? Az a nagy madár egy varjú volt. Nem, ő még a gyógyfüvekkel is baráti ismeretségben volt, csak így tárulhattak föl előtte az anyag mellett a lélek titkai. És mivel lírikus volt, – mily nehéz ezt a sok „volt”-ot kimondani – a szavak keretében ő is föltárta előttünk saját énjét. Erre ösztönözték élményei is, neveltetése, a magyar költői hagyomány, többek között Petőfié, aki egyik példaképe volt, nem lehetett ő bezárkózó, hanem csakis nyitott, adó egyéniség, költészetének kapuját is a közösségi gondok és örömek előtt nyitotta ki, ahogy még szinte kamaszfővel írja: „nem magamért szorongatott a düh” – a magyarság kínjait sorolta.

Az ismeretlenség, a némaságba szorított lét, az állástalanság, a frontszolgálat, a doni visszavonulás lelketfagyasztó időszak után, a negyvenes évek végén váratlanul ível fel költői pályája. Erről az életszakasról részletesen írt a kortárs jóbarát, az akkori írószövetségi titkár: Tamási Lajos. Néhány mondattal azért hadd időzzek el itt én is, mivel az ekkor tapasztalt, túlzás nélkül szédületesnek mondható emelkedés, majd zuhanás nem egyedi eset volt, hanem tipikus. Az egyik oka ennek a feladatok megosztásában történt aránytévesztés. Mert a politikának joga van támaszt keresni a művészetben, de nincs joga azt önmaga alattvalójának tenni, kiszolgálójává lefokozni. A szárnyak megnyirbálása földhöz szorítottságot jelent, korlátot, távlatok hiányát. Mindez – ahogy a példa mutatta – egyaránt ártott a politikának és a magyar hagyomány ihletében amúgy is politizáló művészetnek.

A fiatalokban természetesen felvetődik a kérdés, de hát miért vállalta Kónya Lajos – és társai – a rája, rájuk kényszerített szerepet? Az eszközember szerepét.

Azért – és itt a kor egyik ellentmondása –, mert ők ezt a szerepet nem érezték kényszernek. Bennük – és itt nem a karrieristákról, a jellemtelenekről beszélek, hanem a Kónya Lajosokról – bennük a vállalás és az adás vágya és lehetősége elnyomta az esetleges kételyeket. Ők akkor nem korlátot érezték, nem szárnysegést, hanem ellenkezőleg: kitárt kapukat láttak, az egész nép számára eddigi történelmünk során soha nem tapasztalt lehetőséget a felemelkedésre. Hadd tegyem rögtön hozzá: jogosan. Ők is, mint mindnyájan, viszonyítottak.

*„Nem kell a munkás két kezünk,
agyunk aranyja sem kell ...”*

írja a költő a háború előtt *A mi ifjúságunk* című versében. „Nincs is másunk, csak álmunk”. Most úgy

érezte, valóra válnak az álmok. S azt is tudta, a vers akkor válik igazán verssé, amikor a líra hangját sokan hallgátják, amikor ez a legegységibb műfaj megkapja a rezonanciát a közösségtől. És az eddig ismeretlen, némaságba szorított, még mindig fiatal költő most megkapta a biztató visszhangot. A hirtelen emelkedés közben – az írószövetség főtitkára, képviselő, díszpolgár, kétszeres Kossuth-díjas – bizonyára sok, a mélyben gyűlő baj elkerülte tekintetét, hiszen mégis csak az országgal együtt emelkedett, és ahol faragnak, hullik a forgács: e teória alapján sok mindent meg lehet magyarázni. Keserves, gyötrő önmeggyőzés igyekezett feledtetni, hogy ezek a halmozódó forgácsok, az igazságtalanságok által megsértett emberi önérzet lepatogtatott darabjai egyszerűen csak a bírhatatlanság hőfokára izzanak.

Mindez részben csak feltételezés, de az tény, hogy amikor nyilvánvalóvá vált az eszme, a szó és a gyakorlat közti különbség, szakadék: a becsapottak szégyene, oly magasra lobbant a félrevezetettek lelkiismeretfurdalása, hiszen ők is becsapott félrevezetőknek érezték magukat, az önvádtól gyötörve a jóvátétel reményében, hogy már nem gyógyította, hanem növelte a bajt. Mindkét tévedésükért megszenvetkedtek. Elsősorban a lelket zaklató érvek, ellenérvek közt hánykódó nyugtalansággal, és természetesen a mellőzéssel.

Pedig, és ezt már az 56 utáni – hivalkodás nélkül, csak érvként mondom – szoros ismeretség és barátság alapján állítom, Kónya Lajosnak a szocializmussal szemben soha még fenntartása sem volt, kizárólag a szocializmus eszméjét megcsúfoló gyakorlatot ítélte el.

Egyébként – bizonyára alkati ok is –, hangja csak ritkán vált át fortéba, csendes szavú költő, ahogy már fiatalon megfogalmazta: *Csendes ima az Úristenhez* soraiban: „Uram, én nem tudok / harsogva hívni milliókat; / leszámolásra, harcra nincs dalom, / az én dalom csak vallomás, / vagy halk könyörgés...” „Most minden 186mollban él, / Csak lágy akkordok zsonganak / és halkan temperált színek / melódiája szól, zenél” – írja másutt. A mívés örömeiben tobzó verseiben szinte tóthárpádi hangulatú sorokat találunk. Megjegyzem, amikor ő indult neki a Parnasszusnak, akkor még alapvető követelmény volt, hogy a költő ismerje mestersége szabályait, a formát. Ő különösen a nehéz, zárt, szonettformát kedvelte. Szép és jellemző sora: „a béke fénye csendben rám hullt”. Mindig békés, alkotó életre vágyott, s mikor ezt a vágyát megsemmisítették, akkor is, a háború, a halál iszonyatát éppen a visszafogottsággal érzékelteti 1942-ben:

*„a Don már nincs sehol,
A halak is kihalnak benne,
kerüli a kozák,
megkékülve úsznak vizében
a halott katonák”.*

Kónya Lajos írta az első hiteles frontnaplót, a *Hej, búra termett idő* című prózai kötetet, amely kitűnő társadalomrajz és kritika is egyben. Önéletrajzi sorozata: a *Kicsi a világ* és a *Soproni évek* elkészült igen jelentős köteteiben az egyéni érzés művészi igazsága segítségével éppen az általános társadalmi igazságot rögzíti a maga sokszínűségében. A tatabányai bányászati hierarchiájáról például olyan találó képet ad, amely egy széles, realista regénynek lehetett volna az alapja.

Bántották a mellőzések, de különösen a hullámvasúthoz hasonlítható kritika, amely csak egyes kritikusok morális értéktelenségéről vallott, ám a reális világhoz való érzéke, humanizmusa, szüleitől örökölt kedve megóvta a kétségbeeséstől. „Az alázat és fegyelem hamuszürke köntösében” rakja a „szellem tégláit”: könyvtárban tölti napjait mint iskolai könyvtáros, élete végén pedig a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa.

Környezete igaz szívű barátot ismert meg benne, ki éppúgy szerette a csapongó tréfát, mint a vörösbor ízét.

Baudelaire említi, hogy ha egy költőhöz igazán közel akarunk kerülni, akkor meg kell találnunk a kulcsszót, amely felpattintja versei zárját.

Kónya Lajosnál két ilyen szót is találtam. Az egyiket versei témája és hangulata sugallja, ez a *meghittség*. A zárt formába illeszkedő mikrovilág, az apró tárgyak – pipa, burnótos szelence – szeretete, a természet, az élet, a szerelem szépségeinek üdvözlése azonban sosem válik nála még jó értelemben vett idillé, még a sárvári, soproni emlékekben, a legendás Tata, a jószívű Lackner-ház leírása Mágel Gusztiék családi otthonának melengető emléke közben sem. Mert a versek többségében ott az ellenpont – ahogy az életben is – a fény mellett az árnyék, a sorsot fojtogató szomorúság. A dallamos – a 10-es jambus áthajlik magyarosba – egyszerűségbe bújtatott bonyolult összetevőkből adódó fájdalomra példa *Borókaágon* c. verse:

*„Borókaágon borong a gerle
Madár képében magamat látom
Tó zúg alattam fölöttem ég zeng
Körém kiárad nyugtalanságom*

*Kékvércse gondolom köröz az égen
Sólyom szorongás szűköl a szélben
Szemem lehúnyom hangodat hallom
Szó szóra koppan-csöpög a vérem”.*

Jellemző ez Kónya Lajos csendes szóval történő szorongás-kiáltozásaira, versépítkezésére. Különben ritka nála a ténylegesen hangos indulat. Olyankor tör elő, ha valaki a világháború áldozatain, témáján humorizál, ha a magyar nyelvet, a népdalt, a költészetet védi, ha az érzelmi elsivárosodástól tart, mint a *Szerelmes ének* címűben.

A másik szó a *hűség*. Ezt viszont gyakran leírva is megtaláljuk köteteiben.

„... nem tudtátok megrontani ... a hűséget minden emlék iránt, / mit az idő e falakba rakott” – írja Sopron város falairól, Ide, „a dalok fényéből szőtt vidékre vágyik haza”. „Anyám dalai, édesszavú emlékek” – dalolja maga is; „szép emlékeink vörösborába merítsük arcunk!” – biztatja iskolatársait. Mert jól tudja: az emlék megtart, sőt, alapot és irányt ad, ahogy a soproni iskola tanárai teszik: „a lélek lágy szövetébe szövök a szorgos, szelíd jövődöt”.

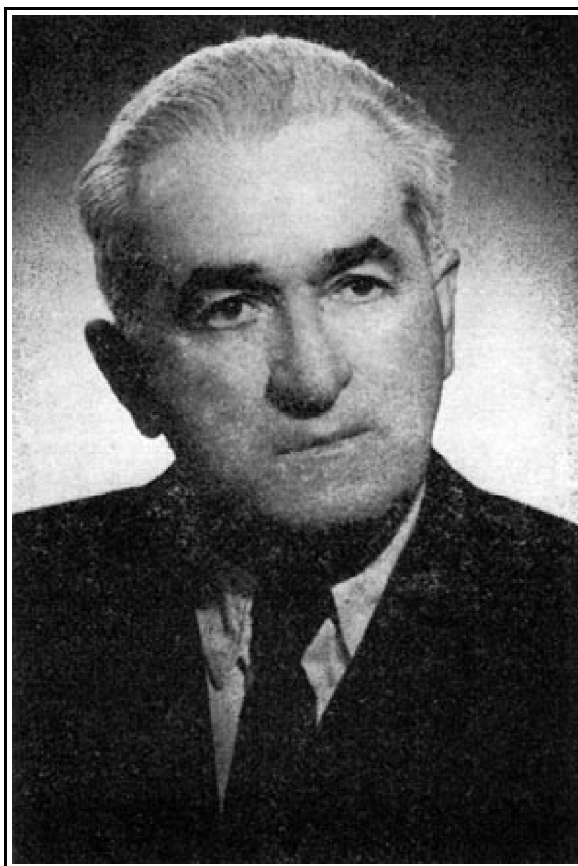
187Hűségének igazát, szépségét, megtartó erejét mutatják azok a vallomások, amelyek kereken kimondják, kihez, mihez köt ez a hűség.

„Én nem lehetek áruló. / Utánam nyúlna a szegénység” – jelenti ki; és azt is: „Nem lehet hűtlen a szabadsághoz az ember”.

Ha Kónya Lajosra emlékezve fölidézzük az elsüllyedt hajók vízből kinyúló árbocait, és látjuk rajtuk az apró zászlókat, a költészet szimbólumait, melyek a hűség és a szabadság szavakat lobogtatják felénk, és ha mi ezeket le is olvassuk róluk, akkor ez a költészet nem süllyedt el, csak talpunk alá húzódott, mint a gyökér, mely tovább táplál, mint az anyaföld, mely biztonságot ad.

Hiller István: Augusztinovicz Elemér (1904–1984)

Augusztinovicz Elemér utolsó, nyomtatásban megjelent írását a posta éppen aznap kézbesítette a Soproni Szemle előfizetőinek, amikor eltemették. Ebben úgy emlékezett a kortársról: ritka ajándéka a sorsnak, hogy valaki megérje kilencvenedik születésnapját teljes szellemi frissességben és jó egészségben. Ő maga a nyolcvanadikra készült nagyon, melytől csak néhány hónap választotta el. Hirtelen támadt betegsége feszültséggel teli aggodást váltott ki városszerte: majd a szomorú, megrázó hír, hogy meghalt, szívünkig hatolt.

A gyászjelentés röviden csak azt közölte, hogy Dr. Augusztinovicz Elemér, nyugalmazott középiskolai tanár, gimnáziumi igazgató, Sopron város kulturális életének tevékeny részese, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat városi szervezetének örökös tiszteletbeli elnöke volt. Sok ezren az országban és külföldön is, jól [188](#)tudjuk, hogy sokkal többet jelentett élete a köz számára, mint a tömör megfogalmazású mondat. Egész életében a közügyeket szolgálta. Közügyet szolgált mint tanár, mint szakíró és mint a tudományos ismeretterjesztés fáradhatatlan apostola.

Művelője volt az irodalomtörténetnek is. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem és az Eötvös Kollégium tanárai tudós pályára szánták, gyorsan felismerték ilyen irányú tehetségét és képességeit. Tőle tudjuk, hogy nehezen választott. Vonzotta az irodalmi és a tanári pálya is. Kezdetben egyidejűleg művelte mindkettőt. Már 1926-ban bölcsészdoktor és ettől kezdve sorra jelennek meg színvonalas írásai országos tudományos lapokban, közlönyökben. Azután mégis úgy döntött, hogy a tanári katedrán fogja eltölteni életét. Az írást sem hagyta azonban sohasem abba. Több tudományos kötet szerkesztésében vett részt és a Magyar Irodalmi Ritkaságok sorozatába is beírta nevét, mint a Sopron a régi magyar irodalomban című kötet társkiadója. Helytörténeti folyóiratunknak, a Soproni Szemlének – mondhatjuk – haláláig hűséges munkatársa volt és maradt. Ezeket a munkáit is szigorú kritikai szellem, telhetetlen átadási, tanítási vágy és a szenvedélyes igazságkeresés jellemzi. Számos írást szánt még a Soproni Szemlének, komoly tervei voltak.

A tudományos ismeretterjesztésben csúcsosodott ki közéleti tevékenysége. Ez volt az eszméje, szenvedélye, örökös lázas tenniakarásának alanya és tárgya. A TIT meghatározó szerepet játszott életében. Csak legközelebbi munkatársai tudják, milyen határtalan volt a szeretete és ragaszkodása e szervezet iránt. Ez a ragaszkodás és hűség, szeretet és szolgálat páratlan volt és soha pótolható nem lesz. Ha a TIT-ről volt szó, akkor nem számított, hogy hajnalban kell kelni és éjfélig fenn lenni, nem számítottak kilométerek, órák, napok. Utazott, szervezett, vitatkozott, szenvedélyesen érvelt és ami a legcsodálatosabb volt, soha nem fáradt el ebben a munkában. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnak nem volt olyan tevékenysége, amelyből oroszlánrészt ne vállalt volna és ez országos kezdeményezésekben is értendő. A „Gusztai bácsi” fogalom volt a Társulatban és a közművelődésben általában. Mindenki így szólította, aki közelebről ismerte. Ez a megszólítás a ragaszkodás és az együvértartozás kifejezése is volt. Így marad meg generációkban, amelyeket nevelt, tanított, amelyeknek közvetítette a tudományt. Meghatódottan örült, amikor egy-egy régi tanítványa meglátogatta, még jobban tanítványai sikerének, eredményeinek. Hadd juttassuk ma még egyszer kifejezésre hálánkat mindazért, amit tett, amit generációk kaptak tőle. Emlékét megőrizzük mindenkor, amikor felidézzük a vele eltöltött munkás éveket, szorgos napokat, példamutató hűségét. Soha nem fogjuk elfelejteni, mert felejthetetlenek azok a Nyári Egyetemek, az ezeket előkészítő bejárások, amelyeknek ő volt a sokoldalú központja. Szervezői tehetségét, irigylésre méltó ügybuzgalmát, elbeszéléseit, utánozhatatlan mozdulatait és soha meg nem szűnő humorát nem lehet elfelejteni. Mindazoknak, akik közel álltak hozzá, szürkébb lesz ezentúl az élete. Nagyon fog hiányozni a TIT-ben, melyet nélküle nehéz most elképzelni. És nemcsak munkatársainak, hanem városunk lakóinak is, akik nem fogják többé látni a rendezvényeken, az utcákon, kedvenc hírlapboltjában. Egy sopronival, egy hűséges elkötelezett tudományművelővel lettünk szegényebbek.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Carolus Clusius: Fungorum in Pannoniis observatorum brevis historia et Codex Clusii. Mit Beiträgen von einer internationalen Autorengemeinschaft. Herausgegeben von Stephan A. Aumüller und József Jeanplong. Akadémiai Kiadó, Budapest – Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, 1983, Grossformat 247 Seiten

**Carolus Clusius: Fungorum in Pannoniis observatorum brevis historia et Codex Clusii. Mit Beiträgen von einer internationalen Autorengemeinschaft.
Herausgegeben von Stephan A. Aumüller und József Jeanplong.
Akadémiai Kiadó, Budapest – Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, 1983,
Grossformat 247 Seiten**

Pompás kiállítású és értékes tartalmú nyugat-magyarországi vonatkozású, bőrkötéses díszkiadást jelentetett meg közösen a grazi Akademische Druck- u. Verlagsanstalt és a budapesti Akadémiai Kiadó: Carolus Clusius (1526–1609) természettudós Fungorum in Pannoniis observatorum brevis historia című úttörő jelentőségű gombászati művét és a hozzájuk tartozó gomba-akvarelleket, az ún. Clusius-kódexből.

A faksimile megjelentetett mykologiai munka szerzője Charles de l’Escluse (humanista néven Carolus Clusius) egész életével és munkásságával példázza a kultúra, a tudományok nemzetköziségét, távoli embereket és vidékeket összekapcsoló erejét. Clusius Dél-Németalföldön született s miután keresztül-kasul beutazta és botanikai szempontból kutatta szinte egész Európát, utolsó éveit a hollandiai Leidenben töltötte, az egyetem és a botanikus kert szolgálatában. Mozgalmas életéből, egész Európát beszövő kapcsolatairól csak arra térünk ki, ami Ausztria és Magyarország számára a legfontosabb: tőle származik a nyugat-pannóniai flóra első tudományos leírása. E vidékhez kapcsolódik legjelentősebbnek tartott műve, a Fungorum historia („A gombák természetrajza”), amellyel megalapította a tudományos mykológiát.

Az idevágó művek keletkezésének körülményei igen tanulságosak: Clusius, aki 1573-tól 1588-ig kisebb megszakításokkal a bécsi udvar szolgálatában állt, 1573-tól kezdve többször meghívta Batthyány Boldizsár németújvári (ma: Güssing) és szalónaki (ma: Schlaining Burgenlandban) udvarába. Vele és Beythe István udvari lelkésszel (aki 1574–1576 között Sopronban volt lelkész) közösen indultak növény- és gombagyűjtő kirándulásokra Nyugat-Magyarországra, így Sopronba is, továbbá Horvátországba. E gyűjtőút eredményei a következő művek:

1. Rariorum aliquot Stirpium, per Pannoniam, Austriam & vicinas quosdam Provincias observatarum Historia. Antwerpen, 1583 (Az első közép-európai botanikai mű);
2. Stirpium nomenclator Pannonicus. Németújvár, 1583 és Antwerpen, 1584 (Az előző műhöz kapcsolódó magyar–latin növénynévjegyzék, amely értékes magyar nyelvemlék);
3. Fungorum in Pannoniis observatorum brevis historia. Antwerpen, 1601. Ez a mykológiát, azaz a gombászatot megalapító műve, amelynek többek között az a nagy érdeme, hogy a lelőhelyeket is megadja, így pl. Sopront is. Ugyanis 1579 májusában Sopronon keresztül utazott Bécsbe és akkor gyűjtötte a *Horminum silvestre* III species altera nevű növényt: „Hujus unicam stirpem Maio mense florentem primum observabam anno MDLXXIX in siccioribus pratis Sopronio Pannóniáé vicinis” (Ezt az egyedüli, májusban virágzó nemzetséget először az 1579. esztendőben a pannóniai Sopronnal szomszédos réteken figyeltem meg). Az egykorú latin–német szójegyzékek szerint a *Horminum* lehet *Hahnenfuss*, azaz boglárka (ma latinul: *Ranunculus*) vagy pedig *Salbei*, azaz zsálya (*Salvia*). A szárazabb rétek miatt sem lehet Clusius növénye boglárka, hanem csak zsálya: erdei zsálya (*Waldsalbei*; *Salvia silvestris*) a *horminum silvestre* jelzője miatt vagy pedig mezei zsálya (*Wiesensalbei*; [190](#) *Salvia pratensis*) a szárazabb rétek lelőhelye miatt (vö. még Diefenbach, Laurentius: Glossarium Latino-Germanicum mediae et infimae

aetatis. Francofurti ad Moenum, 1857).

Mindhárom említett műnek még külön értéket ad, hogy igen nagyszámú népi növény- és gombanevet közöl: több száz magyar, nyilván Bejthe István gyűjtéséből, kisebb számú német, flamand, délszláv népi nevet. Így ezek a művek fontos etno-botanikai forrásmunkák is (vö. még a 80. lapon, Clusius gyűjtőútjairól közölt térképet).

Batthyány Boldizsár saját költségére felfogadott egy festőt is, hogy a gombákról akvarelleket készítsen. A kutatások valószínűsítik, hogy ez a festő – könyvünk 87 láblát kitevő, szép akvarelljeinek festője – *Essaye le Gillon*, Clusius egyik unokaöccse volt. Az akvarellek nemcsak díszítő funkciójúak, hanem igen nagy mértékben hozzájárulnak a munka tudományos értékéhez. Ma is azt vallja a mykológia, amit Clusius ismert fel elsőként, hogy a gomba leírásának elengedhetetlen kiegészítője a színes ábra. A gomba-akvarelleket a mai gombász is meglepedettséggel szemléli, mert bemutatják – úgy ahogy azt ma is elvárjuk – nemcsak a gombakalapot felülnézetből, hanem megfordítva a termőréteg felől is, ami elengedhetetlen a meghatározáshoz; sőt az akvarellek néha még egy gombafaj fiatalabb és idősebb példányait is ábrázolják egymás mellett. Maga a rajzos gombaábrázolás sem számít még elavult módszernek, sokan ezt didaktikailag hasznosabbnak, a részleteket pontosabban kifejezőnek tartják, mint a fényképi ábrázolást. Mindez persze nem jelenti azt, hogy Clusius művét és a gombaakvarelleket használhatjuk modern gombahatározó helyett; – ezek ma csodálatot keltő és szemet gyönyörködtető alkotások.

A gombafestményeknek egyébként kalandos sorsuk volt. Annyi biztos, hogy Clusius eljuttatta őket az antwerpeni Plantijn-Moretus nyomdába, ott azonban nyomuk veszett (a gombamű kevésbé sikerült ábrázolásokkal jelent meg), aztán egy idő múlva Leidenben felbukkanván, a leideni egyetem könyvtárába kerültek.

Istvánffi Gyula (1860–1930), a kolozsvári és a budapesti egyetem botanika professzora az eredetiről készített sajátkezű másolatok alapján 1900-ban saját költségén kiadta a leideni Clusius Kódex akvarelljeit és a *Fungorum* históriá-t faksimilében, ellátva tanulmányával: *A Clusius-Codex mykologiai méltatása, adatokkal Clusius életrajzához. – Études et commentaires sur le Code de l'Escluse augmentés de quelques notices biographiques.* Így érthető, hogy a mostani kiadás gondozói és tanulmányírói Clusius mellett Istvánffit illetik a legtöbb méltató, elismerő szóval.

Makkai László történész Clusius korát mutatja be. Stephan A. Aumüller osztrák botanikus, az egész kiadás fő ösztönzője, több tanulmánynak is a szerzője: ír Clusius családjáról és tanulóéveiről, értékeli Clusiusnak az Ibériai-félsziget flóráját leíró úttörő jelentőségű tevékenységét, leírja a tudós bécsi működését, további tanulmányban frankfurti korszakát, s az ő tollából származik a clusiusi életművet értékelő záró tanulmány is, amelyben többek között a Clusius-kutatás további feladatait is körvonalazza. Viktor Petkovšek ljubljanaei professzor értékeli Clusius Pannóniai tevékenységének a délszlávokat érintő részét; a holland Pieter Smit Clusius életének utolsó szakaszával, a leideni korszakkal foglalkozik, Andrea Ubrizsy olasz kutató pedig a nagy humanista tudós itáliai kapcsolatairól értekezik. Természetesen külön tanulmányt kap a *Fungorum* história gombászati értékelése Pozsár Béla tollából, Bohus Gábor pedig elvégezte a megfestett gombák meghatározását, Clusius gombáinak revízióját.

Nekünk különösen érdekes az a tanulmány (Jeanplong József és Katona Imre), amely Clusius nyugat-magyarországi tevékenységét, Batthyány Boldizsárhoz és Beythe Istvánhoz való kapcsolatát tárgyalja. Az utókor számára is tanulságos hármójuk munka- és baráti kapcsolata, az, hogy mit eredményezhet kultúratisztelő mecénás és igazi tudósok szerencsés egymásratalálása.

A tanulmányok nyelvüül a kiadók a németet választották, szem előtt tartva, hogy a közép-európai kultúrának leginkább ez a nemzetközi nyelve. Nem mulasztottak el azonban angol nyelvű összefoglalókat közölni a tanulmányokról, hogy a kiadás szélesebb nemzetközi érdeklődésre is számot tarthasson. Megjegyzendő még, hogy a kiadáshoz bőséges irodalomjegyzék, névmutató és Clusius összes művének 191jegyzéke is tartozik. Idekívánkozik, hogy Stephan A. Aumüller a kötet sajtóbemutatóján, most pedig a Burgenländische Heimatblätter egyik legújabb számában (1983. 97–105) beszámolt arról: a krakkói egyetemi könyvtárban megtalálták azt a 14 kötetnyi, ugyancsak akvarellekkal díszített növényleírást, amely Clusiusnak tulajdonítható, s amely a második világháború folyamán a berlini Állami Könyvtárból tűnt el. Ennek a feldolgozása lesz a következő Clusius-kutatás feladata.

Ha Clusius életműve a tudomány nemzetköziségét és a különböző tudományágak egymással való összekapcsolódását példázza, akkor ugyanezt példázza pannón földön keletkezett egyik főművének jelen kiadása is, amelyet több nemzet anyagi és szellemi erőfeszítése hozott létre, hogy az egyetemes kultúrtörténet nagy alakja iránti megbecsülését kifejezze.

Mollay Erzsébet

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Antalffy Gyula: Reformkori városrajzok. Panoráma Kiadó, Budapest, 1982, 440 lap.

**Antalffy Gyula: Reformkori városrajzok.
Panoráma Kiadó, Budapest, 1982, 440 lap.**

A nagyon szépen, ízlésesen kiállított könyv a mai Magyarország területén lévő városok reformkori képét kívánja elénk idézni, korabeli folyóiratok, útirajzok, helyi krónikák alapján, nem tudományos igénnyel. A kép azonban csak úgy lenne teljes, ha a reformkorszak azon jelentősebb városait is tárgyalná, melyek a mai országhatáron kívül esnek. Hiszen a reformkorszakban Pozsony volt az ország fővárosa, ahol az országgyűlés is ülésezett, amitől egyáltalában a korszak a nevét nyerte. Ezt egyébként a szerző is érzi, amit az előszó néhány mondata és egy korabeli pozsonyi városkép beiktatása is jelez. De Kolozsvár, Nagyvárad, Kassa nélkül sem képzelhető el a reformkorszak, hogy csak a legjelentősebbeket említsem.

Az első város, amit a kötet tárgyal, Sopron (13–29). Két kép illusztrálja a fejezetet, egy reformkorból való veduta és a Hering rajza után készült Pyne féle könyv 1835-ből, az Előkapuról és a piacról. Az ismertetést a várost övező természet nagyon hangulatos leírásával kezd. A ciklámen azonban nem a „völgyek hűvös erdei tisztásán” virít, hanem a hegyoldalokon, a fák között, az erdők mélyén. Ezután korabeli munkákból vett idézetekkel igyekszik bemutatni, milyen volt az akkori városkép, a lakosság összetétele és élete, a gazdasági és kulturális élet, ami természetesen nem lehet mindenre kiterjedő. Leginkább talán Sopron szabad királyi város és a megye képviselőinek a reformkori országgyűlésen való szereplése, Széchenyi tevékenységének közvetlen hatása hiányoznak. A könyvben Sopronnak szentelt fejezet azonban híven mutatja a város országos jelentőségét a reformkorban.

Metzl János

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Hárs József statikus szerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21–23.

† *Dr. Mesterházy Sándor* ny. postaigazgató, Sopron, Hátsókapu 8.

Dr. Mészáros Gyula városi vb-titkár, Sopron, Pf. 27.

Dr. Grosina, Helmut okl. építészmérnök, a burgenlandi tartományi kormány területtervezési csoportjának munkatársa (Kismarton/Eisenstadt)

Tipity János ny. építésztechnikus, 6721 Szeged, Madách u. 11.

Dr. Csanády Etele egy. adjunktus, Sopron, Ady Endre út 24.

Dr. Hunyadi Zoltán tanár, Budapest, Magyar László u. 8.

Dr. Unger Mátyás egy. docens, dékánhelyettes, Budapest, Pesti B. u. 1.

Király Tibor, Sopron, Május 1. tér 67.

Dr. Mollay Károly ny. egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

Dr. Bezzegh László ny. egyetemi tanár, Sopron

Dr. Tompa Károly egyetemi tanár, Sopron, Pf. 132.

Kovács László főelőadó, Sopron városi Tanács művelődési osztálya, Sopron, Pf. 127.

Pósfai János a Vas Népe szerkesztője, Szombathely

Jávor Ottó író, 1013 Budapest, Lánchíd u. 13.

Dr. Hiller István, a Központi Egyetemi Könyvtár főigazgatója, Sopron, Pf. 132.

Dr. Mollay Erzsébet egy adjunktus, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

Dr. Metzl János kórházi főorvos, Sopron, Május 1. tér 35.

192 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis:

Hárs, Josef: Vorgeschichte der Ödenburger Festwochen I. Teil

Mesterházy Alexander: 125 Jahre Ödenbuger staatliches Telegrafenamnt

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Mészáros, Gyula: Das Statut des Ödenburger Magistrats über die Benützung und Inbetriebhaltung der Segler- und Erholungsanlage am Neusiedlersee

Grosina, Helmut: Entwicklungsplan Nördliches Burgenland

Kleine Mitteilungen

Tipity, Johann: Schmiedeiserne Denkmäler aus Ödenburg II. Teil

Csanády, Etele: Statistische Angaben über die Touristenwege der Ödenburger Berge

Hunyadi, Zoltán: Ein verspätetes Requiem

Unger, Matthias: Gedenkrede an der 125. Wiederkehr der Gründung der ödenburger evangelischen Lehrerpräparandie

Király, Tiburtius: Ödenburg in der Philatelie. I. Teil

Mollay, Karl: Bemerkungen zu einer Quellenpublikation über die Hexenprozesse in Ungarn

Bezzegh, Ladislaus: Bemerkungen zum Artikel von Josef Hárs „Lauftaufnahmen von Ödenburg aus 1944“

Tompa, Karl: Enthüllung der Erinnerungsstätte für die Märtyrer der Ödenburger Universität

Kulturelles Leben in Ödenburg

Kovács, Ladislaus: Die Fotoausstellung von Franz Wagner in Budapest

Nekrologe

Pósfai, Johann: Über den Dichter Josef Bakó

Jávor, Otto: Über den Dichter und Schriftsteller Ludwig Kónya

Hiller, Stefan: Elmar Augusztinovicz (1904–1984)

Bücherschau

Mollay, Elisabeth: Carolus Clusius: Fungorum in Pannoniis observatorum brevis historia et Codes Clusii. Mit Beiträgen von einer internationalen Autorengemeinschaft. Hg. von Stephan A. Aumüller und József Jeanplong. Budapest–Graz, 1983

Metzl, Johann: Antalffy, Gyula: Ungarische Städte auf Zeichnungen aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Bp., 1982 (ung.)

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

A főszovegben és a lábjegyzetekben többször előforduló újságcímek rövidítései: Győri Hírlap = Gy. H.; Oedenburger Zeitung = Oe. Ztg.; Soproni Hírlap = S. H.; Sopronvármegye = Svm.

2 (Megjegyzés - Popup)

A folyamat: Gy. H. 1929. okt. 27. (az ötlet); uo. nov. 10. (helyeslés); uo. nov. 24. (továblépés); uo. 1930. jan. 10. (az iparosság csatlakozása); uo. febr. 20. (a csúcs); uo. márc. 27. (az elhalasztásról). Győr Barátainak Köréről (névsorral): Gy. H. 1929. okt. 27.

3 (Megjegyzés - Popup)

Gy. H. 1932. aug. 11.

4 (Megjegyzés - Popup)

A beharangozó cikk: S. H. 1928. aug. 15., szerda; az elmaradásról uo. aug. 22., a Napi Hírek-rovatban. Kóh visszaemlékezése: S. H. 1932. jún. 19. A mozgó jegyárusokról: S. H. 1928. aug. 22. Kóh ezt a módszert hasonló rendezvényen 1935-ben is alkalmazta.

5 (Megjegyzés - Popup)

Kóh nem volt éppen békés természetű. Elterjedt róla, hogy amerikai párbajt vívott, s ezért kell magas sarkú cipőt hordania. Ezt a Felsődnántúli Hétfői Újság 1932. szept. 5-i számában, egy interjúban, tagadja: „Még katonai szolgálatteljesítem során mint műszaki tisztnek egy robbanásnál sérülés érte a lábamat” – magyarázza. A párbajt különben karddal intézte volna el, teszi hozzá. Struglitzné és Kóh mint „közkereseti társaság” homokbányát bérelt a városplébánia Pozsonyi úti földtulajdonán, azonban a területet a Katolikus Konvent – temetőbővítésre – meg kívánta venni. Papp Kálmán városplébános 1937. dec. 30-án utasította a bérlőket, hogy hagyjanak fel a kitermeléssel és töltsék föl a bányát, de a több szabálytalansággal tarkított termelést még 1938. febr. 17-én, sőt okt. 23-án is észlelik a hatóságok.

6 (Megjegyzés - Popup)

Ld. az 1932. szept. 3–11-i rendezvényekre kiadott műsorban a kórus és zenekar névsorát (a soproni Liszt F. Múzeum kéziratárában, a Wrchovszky-gyűjteményben őrzött egyik példányban a zeneegyesületi tagok megjelölésével. Wrchovszky-ról ld. a 29. sz. jegyzetet!) és Molnár Imre (szerk.): A magyar muzsika könyve. Bp., 1936, 632 lap. Ebben az utóbbiban az jelent meg, amit a szereplők önmagukról beküldtek, ezért többen, szerénységből, kimaradtak.

7 (Megjegyzés - Popup)

A szövetség alakulásáról ld. S. H. 1930. márc. 27. és Svm. 1930. ápr. 10., ill. Molnár Imre i. m. Továbbá: „A dalosok hajlandók a megyei dalosversenyeket állandóan Sopronban rendezni” (Dr. Czillinger József főszolgabíró, a megyei dalosszövetség ügyvezető elnöke nyilatkozik). Svm. 1932. jún. 17. Egy rendezvényükről: „Harminc dalosegyesület vesz részt a június tizediki soproni dalosversenyen”. S. H. 1934. máj. 27. (De. a színházban és az Új u. 28. sz. alatti Kath. Körben, du. – szabadon választott

műsorral – az Erzsébet-kertben.); „1200 sopronmegyei dalos impozáns felvonulása”. S. H. 1931. jún. 12. (Drága volt az Erzsébet-kerti Kioszk. A vörösbor literje 1,60, a fehéré 1,80 P.) A háttér: „A dal fejlesztését és ápolását szolgálja a 65 községben levő 72 dalárda, amelynek tagjainak száma 1350”. (112 községe van a vármegyének.) Soproni Elek: A kultúrsarok gondjai. Sopronvármegye szociális és gazdasági viszonyainak feltárása. Bp., 1940, 1231. lap.

8 (Megjegyzés - Popup)

A bemutatkozásról néhány kevésbé sikerült fénykép található Wrchovszky Károly gyűjteményében. Újságcikkek: Oe. Ztg. 1930. szept. 11. és 17., okt. 14.; S. H. 1930. szept. 16. stb. Somló Józsefről: Zenei Lexikon. Bp., 1975, 433. lap. Dillmann vezényelt, a főbb szereplők: H. Dessewffy Bella (Gilda). Kóh Ferenc (Rigoletto, tehát ezúttal bariton), Roisz Károly (Sparafucile). Gálos (Grasl) József énekelte Borsa Matteo szerepét.

9 (Megjegyzés - Popup)

A Gambrinusbeli bankett és tervezetések: S. H. 1930. okt. 14. A turnéról uo. okt. 21. A szevillai borbély-ról: Oe. Ztg. 1931. febr. 14. (Roisz megbetegedett a rossz idő miatt, s nem vállalja Basillo szerepét). Operaelőadások a városi színházban: S. H. 1931. márc. 24. Szombathelyről vö. a 48. sz. jegyzetet.

10 (Megjegyzés - Popup)

Kárpáti Alexander: Das erste Auftreten des Opersängers Josef Friedl. Oe. Ztg. 1931. ápr. 14. (Soproni gazdapolgár fia, a bécsi zeneakadémián tanul.) A bemutatkozás ápr. 12-én volt, az ifjúság számára is megrendezték. A S. H. 1931. ápr. 14-i számában (b. d.) szerint Friedl hangja „még művelésre szorul”, muzikalitása „még a lámpaláz leszámításával sem volt kielégítő”.

11 (Megjegyzés - Popup)

Deményi (Dillmann) Antal Szombathelyen született 1893-ban, ld. Molnár Imre i. m. 364. lap. A katonazenekar 1941 nyarán hangversenyezett utoljára – frontra indulása előtt – az Erzsébet-kertben (minden sze. és szo., S. H. 1911. jún. 1.). A következő nyáron a leventezenekar pótolta: S. H. 1942. máj. 14.

12 (Megjegyzés - Popup)

Buresch (1937 óta Barlai) Lajos sörgyári könyvelő felesége, sz. Mollay Lujza, szerénységből maradt ki Molnár Imre i. m.-ből, hiszen annyira szép volt a hangja, hogy a város ki akarta taníttatni (lánya, Barlai Margit ny. zongoratanárnő visszaemlékezése 1982. jún. 16.).

13 (Megjegyzés - Popup)

Roisz Károly, aki testvére R. Vilmos festőművésznek (róla ld. SSz. 1980, 270–276), a Wrchovszky-gyűjteményben őrzött meghívó szerint 1933. jún. 2-án búcsúzott soproni barátaitól, mert Budapestre helyezték. 1910-ben ismét szerepel itthon, zeneegyleti rendezvényen.

14 (Megjegyzés - Popup)

Az időjárásról ld. a szőlészeti és borászati szakiskola közleményeit a S. H.-ban 1930. márc. 29., 30., ápr. 2., 3., 4., 5., 6., 8. Ez utóbbiban: „Vasárnap reggeltől tegnap [hétfő] délig 42,6 mm csapadék esett”.

15 (Megjegyzés - Popup)

A próbáról: „Haydn József nagy oratóriuma: A Teremtés”. S. H. 1930. ápr. 1. („Évek óta vártunk rá és várjuk vágyva és szomjúsággal április 6-át”.)

16 (Megjegyzés - Popup)

Kárpáti, Alexander: „Die Aufführung der Schöpfung [sic!] in der Oedenburger Sankt Michaeliskirche”. Oe. Ztg. 1930. ápr. 9. 1. lapon. Uo. a 3. lapon, az Oedenburger Nachrichten c. rovatban „Die Schöpfung” címen értekezik komolyan R. B., majd – »csillag« alatt – közli az anekdótát („Még egy kedves apróság. Ezekben a napokban a tanító megkérdezi az iskolában: – No Szepi, meg tudod nekem mondani, ki vitte végbe a teremtést? – A Struglitz úr!”)

17 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: A soproni zenei művelődés 1848–1950. A SSz. kiadványainak új sorozata 4. sz. Sopron, 1962. 67. lap: „még 1944 nyarán adták Bach h-moll miséjét”. Ez előadás, a bemutató máj. 14-én volt (ld. S. H. 1944. máj. 7. és 16.). A Máté-passió bemutatása és ismétlése: 1941. jún. 1. (pünkösdvás.), ill. 1942. máj. 25. (pünkösdhétfő), ld. S. H. 1941. máj. 22., 25., jún. 4. és 1942. máj. 17., 24. Mindkétszer az ev. templomban, bérleti hangversenyként. Az ev. templom 1930. évi renoválása utáni megnyitására meghívó a Wrchovszky-gyűjteményben (A soproni Liszt F. Múzeum kézirattára HA 2 jelű doboz II. Soproni Zeneegyesület és Zeneiskola).

18 (Megjegyzés - Popup)

Haydn művének soproni bemutatójáról ld. Csatkai Endre: Haydn Teremtés c. oratóriumának első soproni előadása 1804-ben. SSz. 1958, 154. és Csatkai Endre: Haydn Teremtés c. oratóriumának kismartoni vonatkozásai. SSz. 1959, 162.

19 (Megjegyzés - Popup)

Borsitzky Oszkáról Molnár Imre i. m. 354–355. A zeneegyesület Szt. Mihály-templombeli hangversenyén, 1940-ben, „a közönség nem tapsol”, írja magától értetődően Berecz Dezső S. H. 1940. máj. 26. A S. H. 1944. ápr. 2-i száma aznap du. 5 órára Mozart Rekviemjét hirdeti a Szt. Mihály-templomba. „Tetszésnyilvánítást a templomban mellőzzük” – írják.

20 (Megjegyzés - Popup)

Ld. 1932. júl. 12-i kérvényében, Sopron Városi Levéltár XV. 14/932.

21 (Megjegyzés - Popup)

A színpad és nézőtér faanyagának értéke a városi fatelepen 502,46 P, ebből 120 db 6 m-es pallóé 336 P. A többi: 20 db 5 m hosszú, 20 db 4 m hosszú 8/10-es és 5 db 5 m hosszú 10/12-es faragott gerenda. 40 db 1 m hosszú 10/12-es, 30 db 5 m hosszú 6/8-as fenyődorong, 5 db 4 m hosszú 8/10-es, 4 db 6 m hosszú 10/10-es és 10 db 6 m hosszú 10/13-as faragott fa. Kőh aug. 2-án említ még 110 db 20 cm széles, 6 m

hosszú pallót, amelyeket a pódiumhoz használt föl. A faanyag szállítása Kóh-t terhelte, az összedarabolt vagy elhasznált faanyag értéke a segélyből levonandó. Ezt Zügn erdőmester a Schönherr-malomba szállítás után 20 P-ben állapította meg, ami vagy rendkívül nagy jóindulatot jelent, vagy azt jelzi, hogy a fát minimális alakítással használták fel. Sopron városi Levéltár XV. 14/932.

22 (Megjegyzés - Popup)

A bevezetőben idézett győri megmozdulást az ottani polgármester fújta le (Gy. H. 1930. márc. 27.), de szegedi kollégája is csak az első siker után kezdte támogatni anyagilag a szegedi játékokat, ld. Szöged hírós város ... A Szegedi Szabadtéri Játékok. Összeáll. a szegedi Tömörkény István gimnázium és szakközépiskola ifjúsági történelmi szakköre, vez. Oltvai Ferencné. Szeged, 1969, 55. lap.

23 (Megjegyzés - Popup)

Oe. Ztg. 1932. szept. 4.

24 (Megjegyzés - Popup)

Parragi írja a fentieket a polgármesterről (Svm. 1932. szept. 13.), s megjegyzi, hogy bizottságnak kellett volna ellenőriznie a rendezvényt.

25 (Megjegyzés - Popup)

Micsey Józsa drámai szoprán, sz. 1894. Sopronban. A bécsi akadémián tanult, 1918-ban szerződötték a Magyar Operaházba, de az év végeztével férje nem akarta többé színpadra engedni, „azóta mint hgv., ill. oratóriuménekesnő és képesített énektanárnő működik”. Özvegyen nőül ment 1929-ben Dobos András énekeshez, ld. Schöpflin Aladár (szerk.): Magyar Színművészeti Lexikon, Bp., 1929–31., III. köt., 248. lap. A Thier-gyűjteményben (Soproni Liszt F. Múzeum) egy cédulán ismeretlen eredetű adat arról, hogy „Oberlieutenant i[n]. P[ension]. Ladislaus Micsey Kriegsblinder, Gatte der Opersingerin [!] Josefine Gröschl, eine Ödenburgerin, eine Schwester des Vereinsmitglieds Endre Takácsné [!] ...” Bp.-en öngyilkos lett és 1926. aug. 14-én meghalt. Micsey Józsa második férje sem az országos lexikonokban, sem a Magyar Színházi Intézet, sem a MTA Zenetudományi Intézet adattárában nem szerepel. A S. H. 1944. júl. 18-i számában tudósít egy júl. 19-re tervezett rádióbeli fellépéséről, megemlítve, hogy azon év ápr. 2-án Sopronban énekelt Mozart Requiemében.

26 (Megjegyzés - Popup)

A „Die kommende Festspiel-Woche in Oedenburg” c. cikk (Oe. Ztg. 1932. aug. 4.) részletesen leírja a már hetek óta folyó próbák rendjét: hétfőn, kedden és csütörtökön a nők a zeneegyesület Kaszinóbeli helyiségében (I. em.) 7 órától, a férfiak a Petőfi téri iskola tornatermében 1/2 8-tól tartják szólampróbáikat, összpróba szombatoként 8-tól van. Wrchovszky gyűjteményében egyébként számos meghívó, értesítés, levél, nyomtatott űrlap maradt meg, amelyen Kóh a Soproni Ünnepi Játékok főrendezőjeként szerepel. A játékoknak emblémája, körpecsétje (lant babérágakkal, „Soproni Ünnepi Játékok Civitas Fidelissima Főrendezősége” körirattal), jelmondata is van.

27 (Megjegyzés - Popup)

Az ablak-páholy ötlete vlsz. előkészítetlen volt. A főnemesi vendégekről a S. H. 1932. szept. 10-i számának

Napi Hírek-rovatában olvashatunk: az akkori londoni követünk és családtagjai jöttek be Nagycenkről.

28 (Megjegyzés - Popup)

Kardos László írja meg egy vidéki földbirtokos család esetét a S. H. 1932. szept. 4-i, vasárnapi számában, az „Ammondó vagyok” c. népieskedő hangvételű állandó rovatában. Feltehetően még a főpróbán történt.

29 (Megjegyzés - Popup)

A fényerőre ld. S. H. 1932. szept. 2. és Sopron Város Világítási és Erőátviteli Vállalatának pecsétjével ellátott vázlattervet (Soproni városi Levéltár XV. 14/1932). A 120 000 gyertyafény = kb. 14 db 500 W-os izzóval. 1 gyertyafény (candela) = 0,98 nemzetközi gyertya = 1,09 Hefner-gyertya. Köves László: „Sopron Város Világítási és Erőátviteli Vállalata” 63–86. lap (in: Északdunántúli áramszolgáltatásának története. Győr, MTESZ-kiadás, 1971.). Sajnos nem közölt leltári adatokat, s ezért nem tudjuk, milyen reflektorok voltak. Kóh számára lehet, hogy több helyről szedték össze. Az is kérdés, hogy az újság mennyire kerekített felfelé. Akkoriban még gyengébb fényforrásokkal is beérték. – A továbbiakban külön nem jelzett adatok a korabeli sajtóból valók.

30 (Megjegyzés - Popup)

A két előadás közötti 19 perces különbség a műkedvelőknek jobban megfelelő lassúbb tempót feltételez. Ez a Szt. Mihály-templom jelenlegi karnagyának (Struglitz közvetlen utódának), Rasztovcics Ferencnek a véleménye is. Wrchovszky könyvelői pontosságához aligha férhet kétség, W. Kóh énekkarában a basszus szólam aktív tagja, a Zeneegyesület vegyeskarában szintén. Az Új Sopronvármegye „Ritka emlékünnepe” c. 1939. okt. 15-i cikkében emlékezik meg arról, hogy okt. 12-én volt 50. évfordulója W. zeneegyleti tagságának és házasságának (neje: Káspár Mária okl. születésű). Rákóczi u. 53. alatt laknak. – Struglitzné Hämrich Alojzia 1896–1958. (Sírkő a régi Szt. Mihály-temetőben.)

31 (Megjegyzés - Popup)

„5000 ember nézte meg eddig a Soproni Ünnepi Játékokat” (Felsődunántúli Hétfői Újság 1932. szept. 5.). Az esős estén a közönséget előbb feldirigálták a Szt. Mihály-templomba, majd vissza. A plébános nem támasztott nehézséget, úgylátszik nem fért volna el az ének- és zenekar – vélekedik a szerző. Kóh késői indítványa (Soproni városi Levéltár 12 120/1935. júl. 22.): „... a jövőben rendezendő szabadtéri játékok céljaira készíttessen a város terveim szerint egy megfelelő nagyságú, szétszedhető és különböző méretekben összeállítható dobogót, melyet az erdőhivatal vagy a mérnöki hivatal venne át kezelésbe és alkalomadtán szabadtéri előadásokra kiadná. Sok kiadástól és munkától menekülne [meg] ezzel a rendező”.

32 (Megjegyzés - Popup)

A nem soproni énekesek emlékezetes indiszponáltságai közé tartozik Ilosfalvy Róberté 1963-ban (fel sem lépett) vagy Simándy Józsefé egy barlangszínházi Aidában a Carusót buktató első áriában. Ilyesmiknek oka lehetett a túlzottan jól sikerült vendégfogadás (szalonasztás a Fertőn) is. Közismert volt, hogy a testvéreihez nyaranta rendszeresen Sopronba látogató Báthy Anna, valahányszor hazajött hangversenyezni, a teljes rekedtség rémével nézett szembe. Ilyenkor Estebáni, egy bánfalvi csodadoktor szabadította meg szorongásaitól. Ez az indiszponáltság ugyanis a hazai közönség előtti bizonyítás felelősségének súlya alatt keletkezett. A fővárosba szakadt soproni levelét a rádióközvetítésről a S. H. közli. 1932. szept. 11.

33 (Megjegyzés - Popup)

Soproni városi Levéltár „Városi Mozi” III. 113/926. sz. csomóban ld. Schindler András alpolgármesternek, a város mozibizottsági elnökének 1932. márc. 12-i jelentését. Ebben az olcsó beruházásokért és az emelkedő bevételért elismerésképpen Friedrich számára nagyobb összegű jutalmat javasol. Kiderül a jelentésből, hogy F. „ideiglenesen alkalmazott üzemvezető”, a városi [irat] kezelők státusában, havi fizetése 100 P + a moziigazgatásért ugyanennyi („Havi 200 pengő fixszel, az ember könnyen viccel” – énekelték az akkoriban divatos slágerben). És órála mondták a felszabadulás után, hogy tőkés vállalkozó volt! Vö. SSz. 1976, 193–194.

34 (Megjegyzés - Popup)

A kivonatos elszámolást ld. Soproni városi Levéltár XV. 14/932. A beadvány kelte 1932. dec. 15. A 800 P támogatásból ekkor azonban csak 300 P-t kapott meg, mert nem illetékes helyen adta le a faanyagot.

35 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Szöged híros város ... 21–25. lap. A két város jogállása akkor még azonos volt. Az ok, amiért a kormányzat előnyben részesítette a Tiszaparti metropolist, nem egészen világos. Tény, hogy az ötlet pártolói, sőt szorgalmazói között találjuk már 1929-ben azt a gróf Klebelsberg Kunót (mint kultuszminisztert), aki belügyminiszterként, a királpárti Andrássy Gyulával együtt, vesztese volt Sopronban az 1922. évi nemzetgyűlési választásoknak. A nyertes: Hébelt Ede, szociáldemokrata. Talán ezért volt erősebb a „szegedi gondolat” a „Civitas Fidelissimá”-nál (vö. SSz. 1966, 8.).

36 (Megjegyzés - Popup)

Ld. „Haydn Teremtése a Városháztéren”. S. H. 1932. szept. 4. Ide kívánczik ifj. Asbóth Ferenc cikke a S. H. 1932, aug. 2-i számában, amely „A magyar dal Bayreuthja Sopron” címmel reménykedik Sopronnak Bayreuth-tá válásában, sőt a Hollywood Bowl nevű szabadtéri színpadot (USA) is emlegeti, ahol 20 000 nézőnek ezertagú zenekar játszik szimfóniákat a csillagos ég alatt.

37 (Megjegyzés - Popup)

Idézi az Oe. Ztg. 1932. szept. 13. Mohácsi Jenő Eszterházi vigasságok c. úttörő jelentőségű rádiójátékáról (1933) megemlékezik a Magyar Irodalmi Lexikon Bp., 1965, II. köt. 259. és a Svm. 1933. szept. 30.

38 (Megjegyzés - Popup)

Salzburgról kevésbé komolyan az Oe. Ztg. 1932. szept. 4. 4. p-n: Festspiele „Deis is’ nacher so, wia-r-in Salzburg, wo die Fremden umandarennen wie die kloan Gänseln”. A kritikusok véleményére pl. Kárpáti Aurél: Művészet vagy idegenforgalom. Pesti Napló 1935. (In: Kárpáti Aurél Színház Bp., 1959, 72–75 lap). Ott egyértelmű gúnnyal írja: „És nem kétséges, hogy helyes irányítás, további kitartó munka, okosan kamatoztatott áldozatkészség mellett a »magyar Salzburg,« eme legfrissebb kultúrspecialitása, népszerűség tekintetében rövidesen felveszi a versenyt a méltán világhírű szegedi paprikával”. A közönség viszont lelkesedik. „Levél Szegedről a szabadtéri játékokról. Az ember tragédiája” címmel írja S. Zs.-né, hogy „semmit se marad [Szeged] a Salzburg ünnepi játékaik mögött” (Gy. H. 1934, aug. 8.).

39 (Megjegyzés - Popup)

Levéltári forrásaim: GySmL. 2. sz. Sopron város V. 12 704., 13.677., 14 249., 14.761., 19.149., 19.157., 19.275., XXV. 15.896., XXVI. 5.363. sz. iratcsomók. Vö. még Oedenburger Intelligenz- und Anzeigeblatt, 1855, 2. sz.; Oedenburger Zeitung, 1860, 6., 46., 64. sz.; 1877, 153. sz.; 1878, 126. sz.; 1887, 80., 96. sz.; 1889, 7. sz. Továbbá Földművelés-, Ipar- és kereskedelemügyi Miniszter: A távírdák statisztikája 1870. évről. Pest, 1871; Kereskedelemügyi Miniszter: Posta- és távírda-hivatalok cím- és névtára. Bp., 1881; Schmiedt Mihály: Távírási kalauz. Kassa, 1897; Vater József: A távíró- és távbeszélőügy fejlődésének története. Bp., 1898; Kereskedelem- és közlekedésügyi Miniszter: 50 évi postamérnöki szolgálat 1887–1937. Bp., 1937. A rendeletek: Verordnungsblatt für die Verwaltung des Österreichischen Handelsministeriums, 1855, 57., 64. sz.; 1856, 33., 43., 60. sz.; Verordnungsblatt für die Österreichischen Telegraphenämter, 1857, 20. az.; 1867, 17. sz.; Távírászati Rendeletek Tára, 1872, 1., 9. sz.; 1873, 10., 11. sz.; 1874, 11. sz.; 1882, 9., 12. sz.; 1883, 3., 1.5. sz.; Postai Rendeletek Tára, 1877, júl.; Posta és Távírda Rendeletek Tára, 1892, 27., 45. sz.; 1900, 8., 37., 38., 40., 43., 57. sz.; 1906, 47. sz.

40 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Grosina, H.: Problema Neusiedler See. In: Berichte zur Raumforschung und Raumplanung der ÖGRR. 25/3/4. Wien, 1981; Hary, N., Offtender, D.: Schwerpunktgemeinden im Nördlichen Burgenland (Untersuchung zur zentralörtlichen Gliederung). In: Raumplanung Burgenland 1980/3 (Eisenstadt); Hary, N.: Entwicklungsprogramm Nördliches Burgenland. In: Raumplanung Burgenland 1982/1 (Eisenstadt); Arbeitsgemeinschaft Regional- und Gemeindeplanung: Regionalplanung Burgenland. In: Raumplanung Burgenland 1982/2 (Eisenstadt); Perczel, K.: Raumordnungsplanung von Ungarn und ihre Koordination mit der Raumordnung Österreichs. In: Festschrift für R. Wurzer. Hsg. von R. Krebs, A. Klotz, K. Kundmann, H. Reining. Wien, 1970; Grosina, H.: Regionális Tervezés Burgenlandban. Vasi Szemle 1979, XXXIII/1. – A szövegben említett helynevek mai hivatalos megfelelői: Boldogasszony (Frauenhaid); Felsőőr (Oberwart); Felsőpulya (Oberpullendorf) Fertőzug (Seewinkel); Gyanafalva (Jennersdorf); Kismarton (Eisenstadt); Meggyes (Mörbisch); Nagymarton (Mattersburg); Németújvár (Güssing); Nezsider (Neusiedl am See); Oka (Oggau); Pátfalu (Podersdorf); Pomogy (Pamhagen); Védeny (Weiden am See).

41 (Megjegyzés - Popup)

A 425. születésnap nem igazolt (Mollay Károly jegyzete)